

A HOLTAKAT LÁTÓ
ÍRÁSOK A CSÉPAI
HALOTTLÁTÓRÓL

A holtakat látó

Írások a csépai halottlátóról

A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI
29.

Szerkeszti: Barna Gábor

VÁROSTÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI TANULMÁNYOK
12.

Alapította: Barna Gábor és Józsa László

Sorozatszerkesztő:
Barna Gábor, Hegedűs Krisztián, Pusztai Gabriella

Helytörténeti Múzeum, Kunszentmárton

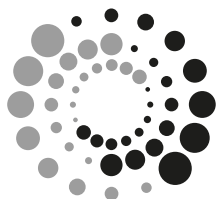
Kunszentmárton, 2016.

A HOLTAKAT LÁTÓ

Írások a csépai halottlátóról

Szerkesztette:

Barna Gábor

MTA-SZTE
VALLÁSI KULTÚRAKUTATÓ CSOPORT

Szeged, 2016

ISBN 978-963-508-838-6

Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
www.innovariant.hu
<https://www.facebook.com/Innovariant>

Tartalom

<i>Barna Gábor: Adatok a halottkultuszhoz. Kettős megemlékezés</i>	7
<i>A csépai szent ember</i>	12
<i>A csépai subás szent</i>	14
<i>Tömörkény István: Mária-látás</i>	16
<i>Tömörkény István: A holtakat látó</i>	24
<i>Kádár Lajos: Tyukász Péter (részlet)</i>	41
<i>Bálint Sándor: Egy magyar szentember.</i> <i>Orosz István önéletrajza (részlet)</i>	45
<i>Bálint Sándor: Túlvilág, halottlátók (részlet)</i>	46
<i>Barna Gábor: Mészáros Mihály, a csépai halottlátó</i>	54
<i>Pataki Emil: A csépai léleklátó ember</i>	79
<i>A „csépai léleklátó” megjósolt utódja jelentkezett.</i> <i>Kunszentmártoni Hiradó, 1938. (XXI.) 29. szám, július 17.</i>	81
<i>Tolnai Világlapja 1941.</i>	83
<i>Czövek Judit: A csépai halottlátó</i>	90
<i>Ecsédy Ferenc: Látogatás a csépai léleklátó embernél</i>	103
<i>Olajos József esperes-plébános levele</i> <i>Dósa József kunszentmártoni plébánoshoz 1912-ből</i>	106

BARNA GÁBOR

ADATOK HALOTTKULTUSZHOZ

Kettős megemlékezés

A 19-20. század fordulójának talán leghíresebb, egész Dél- és Kelet-Magyarországon ismert tiszazugi embere Mészáros Mihály volt, a csépai halottlátó. Különleges képességének híre, miszerint kapcsolatot tud teremteni az elhunytak lelkével, messzi földről vonzotta hozzá az elhunytjaik felől érdeklődő embereket. Hiába volt minden egyházi tiltás, a hit, a hiedelem erősebbnek bizonyult. Az egész Alföldről, különösen is a déli megyékből, valamint a Dunántúl keleti feléből is érkeztek hozzá. A nép halottjaikról tudakozódott. A csépai közösség kimagasló személyisége volt, akinek azonban a visszaemlékezések szerint kevesebb híve volt helyben, mint a távolabbi helyeken. Érvényesült a „senki sem próféta a maga hazájában” elv? Egyszerű napszámos ember volt, aki – noha egyes adatok szerint nemesi származású lett volna – tisztességes szegénységben élt családjával. Évei a legnagyobb társadalmi változásokat hozó évtizedekre estek, hiszen Mészáros Mihály 1844-ben született és 1927-ben hunyt el. Ha nemes is volt, kiváltságai éppen fiatal és felnőtt korára elenyésztek. A 19. század utolsó évtizedei a csépaiak számára – épp a kiváltságok elvesztése miatt – a fokozatos elszegényedés éveit jelentették. De életében zajlott a folyószabályozás, a vasútépítés, megjelent Csépán a posta, a telefon, a rádió és a villany is. A társadalmi változások mellett a technikai fejlődés még gyorsabb volt.

A költői, papi és orvosi – s tegyük hozzá lélekbúvár – szerepeket egyesítő személyiségeket Bálint Sándor az első paraszti önéletrajz elé írott tanulmányában *szentembereknek* nevezte, megemlítve, hogy „vannak [...] olyan szentemberek, szentasszonyok is, akikben éppen a *halottlátás* készsége a legelevenebb. Az egyszerű népet ugyanis sajátos lelkialkatánál fogva igen érdeklő halottjainak másvilági sorsa. Bizalommal fordul

a halottlátókhöz, akik felvilágosítással tudnak szolgálni az elköltözöttek felől.”¹

A korabeli publicisztika egyszerűen népámításnak tartotta Mészáros Mihály működését és félre nem érthető kritikával illette az egyházi hatóságokat is, hogy miért nem tiltják tevékenységét. Bizonyára nem tudták az újságírók, hogy az egyházi hatóságok minden korban szigorúan fölléptek a halottlátókkal szemben.

Tömörkény István és a csépai halottlátó

A csépai halottlátóról legszebben és legértőbben az író, újságíró, néprajzkutató, régész, múzeum- és könyvtárigazgató Tömörkény István (Cegléd, 1866. december 21. – Szeged, 1917. április 24.) írt *A holtakat látó* című novellájában. Rá emlékezve választottuk novellája címét kötetünk címadójának. A híres és izes szegedi író és hírlapíró százötven évvel ezelőtt született és jövőre lesz kerekén száz éve, hogy elhunyt. Bár osztrák gyökerű családból (Steingassner) származott és nem is Szegeden született, de élete során szegedivé vált, írásaiban a szegedi és a dél-alföldi nép megannyi lélektanilag is hiteles néprajzi leírását adta.

1899-ben lett a Somogyi Könyvtár és a Városi Múzeum tisztviselője. Reizner János halála után pedig 1904-ben az intézmény igazgatója. Muzeológusként a parasztság hagyományos tárgyi emlékeit gyűjtötte be múzeumába, míg írásaiban megörökítette polgárosodó parasztság mindennapjait, különösen a „célszerű szegény emberek” életét. Egy letűnt világ, egy változó tájnyelv emlékeinek egész sora, s gyorsan eltűnő hagyományos életformák köszönhetik megmentésüket Tömörkény István írásainak. Így nagy beleérzéssel örökítette meg novelláiban a paraszti vallásosság néhány esetét, mint a Mária-látás vagy *A holtakat látó* című írásában.

Nemcsak a szűkebb Szegedről írt, hanem a dél-alföldi emberekről. Így kerülhetett halló- és látókörébe a szegedi egyszerű nép között már a 19. század végén sokat emlegetett csépai halottlátó ember, Mészáros Mihály is. Újságíróként nem hagyhatta ki a kínálkozó lehetőséget: fölkereste a „csépai subás szentet”. Valószínűsíthető, hogy ő a szerzője a *Szegedi Napló* 1890-ben és 1893-ban névtelenül megjelent cikkének is.² Látogatásának

1 Bálint 1942. 22-23.

2 A cikkekben eredetileg szereplő cz-eket a mai helyesírás szerint c-nek, a gyakori i-eket és ü-eket pedig a megfelelő helyen í-nek és ű-nek írtuk. BG

történetét írta meg *A holtakat látó* című novellájában. (Kötetünk címét e novellától kölcsönöztük!) E látogatás lelki előkészítéséről, s a szándék megfoganasáról beszél a *Mária-látás* című írásában.³ Máig e két novellája talán a leghitelesebb leírása a korabeli gondolkodásmódnak, a népi vallásos érzületnek és képzeteknek, és legszebb leírása a csépai „szent embernek”, de a halottlátó rövid említésével találkozunk *A pusztai titok* és a *Kuruzslók* című novellában is.

Az író születésének százötvenedik (2016) és halálának századik (2017) évfordulója adta az ötletet, hogy rá emlékezve gyűjtsük kötetbe a csépai halottlátóról szóló eddig megjelent írásokat, s ezzel tisztelegjünk a nagy író munkássága és a 90 éve elhunyt csépai ember emléke előtt.

Egyéb források és elemző írások a csépai halottlátóról

S bár először Tömörkény István írt a csépai halottlátóról, Mészáros Mihály alakja megjelent más alföldi írók műveiben is. Kiskunfélegyházi gyermekkori és szegedi emlékek formálódhattak szavakba Móra Ferencnek (Kiskunfélegyháza, 1879 – Szeged, 1934) *A festő halála* című regényében.⁴ A tiszalpäri Kádár Lajos (Alpár, 1896 – Budapest, 1982) pedig több írásában is megemlíti. Kádár Lajostól egy részletet választottunk *Tyukász Péter* regényéből, aminek megírásához nyilván felhasználta Tömörkény István itt közölt egyik novelláját, s kifejezetten utal is az író és felesége csépai látogatására.⁵

Bálint Sándor is, a néprajz neves szegedi tudósa már az 1930-as években gyűjtött és gyűjtetett tanítványaival a csépai halottlátóról szóló emlékeket. Így került bele kötetünkbe Pataki Emil leírása Bálint Sándor hagyatékából.⁶ Így foglalhatta össze máig érvényes megállapításait az ún. szentemberekről, közéjük számítva a csépai Mészáros Mihályt is.⁷

Beválogattunk a kötetbe korabeli újságcikkeket és egy levelet is.⁸ Amíg a helyi és az országos sajtó érdeklődése inkább a szenzációt keresi

3 Tömörkény 1911.

4 Móra 1921. A novellákat hűen adjuk vissza szövegükben, de az eredeti szövegben szereplő cz-eket a mai helyesírás szerint c-nek, a gyakori i-eket és ü-eket pedig a megfelelő helyen í-nek és ű-nek írtuk. BG

5 Kádár 1944.

6 Pataki Emil é.n.

7 Bálint 1942.

8 Kunszentmárton Plébániai Irattár, jelzet nélkül. Másolat 2014 nyarán.

és véli megtalálni, addig a pécskai (ma Arad megye, Románia, a Maros völgyében) plébános érdeklődő levele a híveit a babonaságtól megóvni akaró, aggódó lelkipásztori magatartás jele. Egy tipikus vándormondát örökít meg a kunszentmártoni Ecsédy Ferenc visszaemlékezése.⁹

A csépai halottlátó működését és tevékenységét először e sorok írója foglalta össze és elemezte még 1982-ben részletesen.¹⁰ Az ott leírt és itt újra közölt megállapításokhoz nincs mit hozzátenni, azok máig érvényesnek hatnak. Ezt követően – tevékeny támogatásunkkal – Czövek Judit végzett Csépan terep kutatást.¹¹ Az ő írását is közöljük anélkül, hogy bizonyos adatpontosítást, adategyeztetést végeztünk volna el. E két tanulmány a halottlátók alakjának máig legfontosabb néprajzi-folklorisztikai elemzése, jóllehet említés szintjén a csépai halottlátóról Kálmány Lajos (1852-1919) és Diószegi Vilmos (1923-1972) is megemlékezik.¹² Nem kizárt, hogy Kálmány Lajos személyesen is találkozhatott Mészáros Mihállyal, amikor valamikor a 19. század végén Tizsakürtön kutatott. Útja során valószínűleg Csépan szállhatott meg mint a legközelebbi katolikus plébánián.

Tanulságos, hogy a csépai szájhagyományban emlegetett Isztiméren, ahol Mészáros Mihálynak utódja támad, valóban működött egy halottlátó, ám ő még Mészáros Mihály előtt, 1919-ben elhunyt. Róla Varró Ágnes emlékezett meg egy tanulmányban.¹³

A halottlátó a gyászolás rítusában

A halottlátó hiedelemkörének az alapja a lélekhit, a túlvilágba vetett hit, s az a meggyőződés, hogy a két világ között valamilyen átjárás, kapcsolat lehetséges. A halottlátó felkeresése hozzátartozott egy időben a gyász rítusához. A látogatással, a halott lelkével való kommunikációval zárult le voltaképp az a folyamat, amit gyászolásnak, gyásznak nevezünk. A halottlátó tevékenységének lélektani funkciója is ez volt: megnyugtatni a hátramaradottakat arról, hogy elhunyt hozzátartozójuk jó helyen van, imádkozzanak, misét mondassanak értük. Ezáltal még a vallásgyakorlás

9 Ecsédy é.n.

10 Barna 1982.

11 Czövek 1987.

12 Kálmány ittjártának időpontját nem ismerjük. De valószínű ekkor vehette magához az 1769-ben készült kéziratos énekeskönyvet, amely hagyatékából és Móra Ferenc gondoskodásából ma a szegedi Somogyi Könyvtár kincse.

13 Varró 1990. 113-116.

növeléséhez is hozzájárult. Tömörkény István fogalmazta meg talán legtalálóbban ezt a lélektani szerepet: „[...] érdemes volt elmenni a csépai emberhez, mert legalább eszembe jutatta azokat, a kiket elfelednem nem lett volna szabad”.

Tömörkény István egymásba fonódó születési és halálozási (2016 – születésének 150. és 2017 – halálának századik) évfordulójának évében életműve előtti tisztelgés volt e könyv megjelentetése. Emellett azonban célunk volt visszaadni Csépanak és szűkebb tiszazugi társadalmi környezetének egykor híres, messze földről fölkeresett szentemberének, Mészáros Mihálynak az emlékezetét.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest.

BARNA Gábor

1982 Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa – tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből II.* Eger – Szolnok. 335-362.

CZÖVEK Judit

1987 A csépai halottlátó. In: Czövek Judit: *Halottlátók a magyar néphagyományban*. Debrecen.

ECSÉDY Ferenc

é.n. *Kunszentmárton száz év előtt.* (Kézirat, részlet)

KÁDÁR Lajos

1944 *Tyukász Péter*. Magyar Élet, Budapest.

MÓRA Ferenc

1921 *A festő halála*. Budapest.

TÖMÖRKÉNY István

1911 *Ne engedjük a madarat s más holmik*. Franklin Társulat, Budapest.

VARRÓ Ágnes

1990 Stohl Anna, a „szent asszony”. *Honismeret*, 1990. 18. évf. 2-3. szám, 113-116.

A CSÉPAI SZENT EMBER

*Szegedi Napló 1890. augusztus 29. péntek, 237. szám 3. oldal**

A népbutító és sarcoló szent atyafi, akinek, úgy látszik, messze alföldre terjed a híre, – mint értesülünk – mind élénkebben foglalkoztatja az alsóvárosi vénasszonyokat, akik csinálják a gatyás szentnek a propagandát mindenféle istentől elrugaskodott babonás mesékkel. Utána néztünk s megtudtuk, hogy a kis Csépa község a kunszentmártoni szolgabíróság¹ területébe esik, nem pedig Afrika belsejébe: hogy ez a veszedelmes szent még mindig – szabadlábbon van. Hogy micsoda csodálatos férfiú ez a szent, azt ki lehet olvasni egy jómódú alsóvárosi gazdának lapunkhoz beküldött leveléből, mely a következőképen hangzik: „Tisztelt szerkesztőség! Csépán van egy nagytehetségű ember, amilyen Krisztus urunk óta nem született. Az se nem tréfa, se nem hazugság. Hanem az a kis baj alsóvároson, hogy a hiszékeny asszonyok csoportostul mennek Csépára, de gyalogosan, mert kocsin nem szabad a szent emberhez menni, mert a lovak kiállnak, azért, hogy ha kocsin megy oda az ember: a holtak ráarakodnak a szekérre. És ez baj alsóvároson, mert az asszonyok egyike a másikat beszéli rá, hogy gyerünk el. Én is már a feleségemnek passirsajtot² adtam, hogy elmehet, de akkor Radnára³ nem eresztem és hárman inkább azt választották, hogy elmennek Csépára, de gyalog, mert a legjobb lovak is kiállnának. Engem is rábeszéltek, hogy menjek, de előbb hazavárom a feleségemet a társaival együtt és majd kihallgatom őket, úgy aztán majd egy kollégával majd én is elmék Csépára. De ha már úgy van, hogy kocsin nem lehet, azért én gyalog még se mék, az lófejű gőzkocsi⁴ majd talán elbír, akármennyi szentlélek ráarakódik. És a dolog így áll. Akik voltak ott, beszélnek, hogy a szent embernek egy gunyhóban van a lakása és különböző városokból és falukból sereglenek hozzá és egyenként jósol nekik,

* A cikk kimásolását Mód László kollégámnak köszönöm!

1 Jász-Nagykun-Szolnok megye tiszai alsójárás községe volt. A szolgabírói hivatal Tiszaföldváron, a járásbíróóság Kunszentmártonban székel.

2 Útlevelet

3 A szegedieknek Radna, Máriaradna volt a nemzeti búcsújáró helye.

4 Vonat

pénzt nem vesz el senkitől, de azért halomra hányják neki az apró pénzt, ezt nem söpri ki. Én ugyan azt mondom, hogy írjanak a lapba róla, mert isten előtt lehetetlenség nincsen, azért szándékom nekem is elmenni, de gőzösen vagy Félegyházára vagy Csongrádra, mert e közt a két város közt van, majd kitudakolom, melyikhez van közelebb.” Eddig a levél, melyből elég elszomorítón kitűnik, hogy még a józanabb, írástudó gazdaemberek is mennek a babona után. Miután pedig, mint halljuk, Szegedről csoportosan készülnek a szentútra, jó volna talán, ha a szegedi rendőrség figyelemzetné a kunszentmártoni szolgabírósgot a csépai szentre. A papok pedig az igaz hit és a tiszta vallás nevében a szószékről világosítanak meg az elbolondított nép szívét és elméjét.

A CSÉPAI SUBÁS SZENT

A csépai subás szent
Szegediek a »szent« csalónál
(Saját tudósítónktól)^{5*}

*Szegedi Napló 1893. június 27. kedd, 152. szám 7. oldal**

A csépai szentet, ezt a ravasz pásztort, aki az Alföld jámbor népét bolond és furfangos babonájával, örületes meséivel magához csődíti és megsarcolja, bemutattuk egész mivoltában tavaly is, amikor egész búcsú-csapatok zarándokoltak el Szegedről a szent csalóhoz.

A csépai hírhedt szentnek a hivatala abból áll, hogy ő szőren szálán be tud számolni a nála jelentkező híveknek azzal, hogy kinek-kinek mit csinál a halottja a túlvilágon, mi a lelke kívánsága mit eszik s mit iszik a Szent Péter asztalánál. Ha valakinek valami küldenivalója van a más-világra a halottjának, hát csak szolgáltatassa át a subás szentnek, az majd közvetíti a – szállítmányt.

S a hatóság még most se dugja be ezt a népámító, sarcoló csalót olyan helyre, honnét nem rendezhet kirándulásokat a túlvilágba. Hanem a munka-pad mellé fognák a szent férfiút, akihez, mint tanyai levelezőnk alább írja, most is csapatostól zarándokolnak a szegedi tanyákról. Ez a tudósítás a csépai subás szentről a következő:

Néhány éve már, hogy egy csépai kasza, kapa kerülő atyafi jósolgatásaival csalja a messze vidékről oda zarándokló népet. Különösen a vén-asszonyok szentül meg vannak győződve, hogy jövendölései és beszédei mind igazak. A szegedi tanyák lakosai közt is nagy hírre tett szert a csépai ember, akihez úgy kezdtek zarándokolni, mint valami búcsújáró helyre, az úton töredelmesen imádkoztak és szent áhítat szállta meg hiszékeny lelköket.

* A cikk másolását Mód László kollégámnak köszönöm! A cikk szerzőjét nem ismerjük. Bálint Sándor szerint valószínűleg Tömörkény István.

A múlt hónapban történt aztán, hogy négy jobbmódú domaszéki gazda, végre nem állhatott ellen a sok beszédnek, amelyek a csépai ember dicsőítését zengték tehát útra keltek, hogy bizonysgot vegyenek.

Az utat, amint illik és a csépai embernél megfordultaktól hallották, szent ájtatoskodás, 5 miatyánk, 5 üdvözet penitenciának elvégzésével tették meg; sőt egy fiatal menyecske, ki ötödiknek szintén velök tartott, Szentestől Csongrádig térden állva könyörgött a hajóban.

Amidón a szent ember házáig eljutottak, nagy félelem közt bement egy közülök, a többiek addig leültek egy szalmakazal tövébe s úgy lestek a ház felé, hogy mi történik vakmerő társukkal, aki vállalkozott, hogy átlépi a szent hajlékának küszöbét.

Társuk aztán nemsokára visszatért, behívta mindannyiokat.

A szent férfiú ott feküdt előttük a priccsen a fal felé fordulva. A lábai, a szemtanúk állítása szerint igen régen lehetek megmosva. Bejött a szent felesége is és leültette a látogatókat, akik közül minden egyes emberrel beszélgetésbe eredt egy negyed óráig a szent atyafi, mindenféle badarságról. Annyi halottját sorolta el egyiknek másiknak, hogy ötüknek se volt összesen annyi meghalt hozzátartozója. Kérdezték aztán a gazd'uramék is a hallottak koráról, s egyéb körülményekről, amely kérdések mindenkiére megadta a feleletet, de mind hazugság volt.

Végre egyikök azt kérdezte, megbocsájt-e Isten a gyilkosnak, amire azt felelte kiszámított rafinériával, hogy a gyilkosok előtt kellő megbűnhődés után tárva van még a menyország kapuja, hanem aki hírében, nevében öli meg a másikat, annak soha, de soha nem bocsát meg az isten.

Megkérdezték még, mivel tartoznak fáradságáért, amire alázattal a Mária szobrára mutatott, amely almárioma tetején állott és így szólt:

– Odategyék kendtek és ajánlják a szűz Máriának, amit neki szántak.

Így bolondítja és sarcolja a csépai szent csaló a népet.

De nem ez ellen, hanem a polgári házasság ellen prédikálnak a papok.

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

MÁRIA-LÁTÁS*

A tanyára egyre sűrűbben érkezik a hír, hogy messze bent a pusztákban, túl az ötömösi határon, a Pálincás-erdő sarkán egy fahegyben állandóan mutatkozik a szűz Mária. Úgy látták a libapásztor-leányok, a hogy rendszerint a rajzképeken láttatik: széles köpönyeg a vállain, fölötte egy hold, két csillag, karján a Gyermeke. Más hír megint mondja, hogy a fa hegyében a gonosz látszatna lenni. Ismét mások vélik a pusztai asszonyok közül, hogy ott mindketten jelen vannak és Boldogasszonyunk csatákat vív a gonosz ellen népek jobbulására. Vannak, valóságosan vannak, a kik látták. Komoly, megállapodott korú tisztos gazdaemberek, a kik meghaladták Isten kegyelméből a hatvan évet a nélkül, hogy valaha hazugságon kaptak volna. Asszony is van, a ki látta, leány pedig tömérdek. Ezek által a földi népeknek üzeneteket küld. Másrésztől pedig a gonosz van ott, kaszás csonthalál képében, másrészt pedig a kukoricás útján az asszonyok előtt rettenetes ember emelkedik ki a földből és pajzánkodik, hogy az asszonyok eltelnek rémülettel és arra nem mernek menni.

– Bolondság – mondta elejében a kapás. – Már megint fölhaláltak valamit az asszonyok. Azt mondják, egy leánynak azt mondta Mária, nem tesz előtte nyilatkozatot, a meddig fehér ruhában nem mén elébe. Gondolom, fehér ruha köllene a leánynak, az apja mög nem akar rulla tudni.

– Ej, ej, – véli Muladi Ferencz, a szomszéd – talán mégsem így van. Egy fehér ruhát két forintbul ma előállítanak.

Mindegy. A dolog ebben maradt, mígnem a szomszédból ismét hír nem jön, hogy a csépai embör nyilvánosan valóságosnak mondta az alsótanyai Máriát. A szomszéd tanyában ugyanis, mióta az asszony ura meghalt, külön szobát építettek, a hova olvasós asszonyok járnak szombat esténként imádkozni. Ebben a külön házban padok vannak körül és szent képek a falon. Ájtatos és jó népek ezek. Van eset rá, hogy a messzi

* Tömörkény István: Mária-látás. In: *Ne engedjük a madarat és más holmik.* Franklin Társulat, Budapest, 1911. 51-70.

városból kihozatnak egy papot s oltárt készítvén a maguk tehetsége szerint, misét hallgatnak.

– A csépai embör is azt mondta, – szól egyszer a kapás – hogy a dolog valóságos. És hogy ott lösz az őszszel a hetedik nagy csodatétel. A laposban forrás fakad majd és abban mindönki möggyógyul, mán a kinek hogy van valami baja.

Így támad egyre jobban a híre a Mária-látásnak. Az első híradást még eleresztik fülük mellett az emberek, de a csépai embör beszédére figyelmet szokás fordítani. A csépai embör valahol Csongrád környékén lakik. Leginkább csőszködéssel foglalkozik. Kukoricát, dinnyét, szalmát őriz, kerti csősz is némelykoron, már hogy minek van ideje. Esténként pedig az igazakat mondja meg azoknak, a kik arra kíváncsiak. Sokan kíváncsiak, mert a csépai embör már régen úzi e foglalkozást. Muladi szomszéd, a ki lóhajtó ember és fuvarba szokott jární, említé, hogy száznál több asszonyt vitt már Csépára az alsótanyákról. Jó messze van pedig: tizenhét mértföld és az útja rossz. Mégis oly sokan mennek oda, igazságot hallgatni. Rendkívül igaz ember hírében áll és csodálatos dolgokat mond. Hogy ím ő üzenetét küldte nála jártak által, hogy a fahegyben levő Mária nem tréfa, hanem valóságos jelenés, a hívők áradata indult meg az ötömösi puszta felé.

Mivelhogy vasárnap következik épen, elmegyünk megnézni. Muladi szomszéd, mint ilyen dolgokban teljesen járatos ember, vállalja a fuvert. Másként vasárnap nem mozdulna – mondja a lovaival, de az ilyen dolgot szereti. Reggel korán eljön. Hajnali négy előtt kell útnak indulni, hogy délre visszaérjünk. Homály van még, a midón kifordulunk a tanyából és köd, a mely itt is, nagy templomokat mutogat, továbbá házak ott is látszanak, máshol alacsonyabb hegysor. A jegenyenyárfák látszanak ilyennek. A tájék csendes, hallgatag, csak a kerék nyikorog a homokban. A kocsin sincs beszéd, mert még fázunk valamennyien a téli kabátokban. Csak jóval később, mikor apránként feljön az égre a tűzgolyó és a reggeli szellő messze fújja a ködgúlyát, támad némi beszélgetési kedv.

– Jó sokat mögyünk, – mondja a kapás – de legalább mögnézzük a helyet, hogy mi ez? Talán még majd be is tiltják.

– Miért tiltanak? – kérdezi Muladi. – Nem úgy mén az. A csépai embört sem bírják betiltani. Egy esetöt ugyan magam is tudok, de az még a régi világban történt, gyerök koromban. Feketeszélön a Török-tanyában jelent mög az ablaküvegben a Mária. Én is láttam. Széles zöld ruha volt rajta, fölötte egy hold, két csillag. Olyan volt, mint egy képfestmény. Csak úgy dúlt csudájára a nép. Hányták a pénzt be a szobába. A kétgarasosok

jártak még akkor, mög húszasok. Nagyon elgazdultak volna a Törökök, de aztán a pandúrok puskatussal benyomták az ablakot és széjjeltörték a képet. Mondják, hogy aztán az alsóvárosi templomban volt látható. Nem tudom . . . Hogy volt, mint volt. . .

Elhallgatott egy darabig, aztán újból kezdte a beszédes ember.

– A csépai embört nem löhet így elnyomni. De tán nem is akarják. Az érdemös embör, hallja kend. Mindönkinek mögmondja az igazságot. Mikor legelsőbb vittem oda asszonyokat, két kocsival voltunk, én mög a Szekeres Ferencz. Későn értünk oda. Egész a falu szélén lakik egy kis házban, de olyan kicsi szögényös ház, hogy majdnem egy helyen van mind a két sarka. Az embör kint volt a közelben a szérűn, szalmát raktak össze. Igyekeztünk volna mi vissza, hát odamentem hozzá Szekeressel és mondtam neki:

– Igön jó embör, fölkérnének, ha mönne be a házba az asszonyokhoz. Hogy dolgát ne mulassza, mink rakjuk addig a szalmát.

Azt felelte rá:

– Nem löhet, jó barátom, mert mindennek sora van.

Nem is jött, csak mikor a dolgot befejezte. Én bizon nem sokat adtam rá eleinte. Csak úgy kíváncsiságbul möntem a szobába, a sarokban volt egy pajzános kis pad, arra ültem. A csépai embör az asztalnál ült és beszölt az asszonyokkal. Mindönkinek mögmondta rangját, élete módját, a holtak neveit. Van itt nem messze egy asszony, annak volt egy bátyja, olyan csempészös embör. Egyször bújt volna be valami lukon, hogy majd lop, de a nyakába szúrták a szénahúzó horgot. Bele is halt. Azt mondta a csépai embör ennek az asszonynak, a hogy a halottjait elsorolta:

– Látok köztük, jó asszony egy férfit, szőke embör, folyik a nyakából a vér.

Az asszony majd összeesött... Aztán így volt, hallja kend a többivel is. Mindönt mög- mondott. Hát honnan tudja ü ott, hogy itt mik történtek. Utoljára azt mondja neköm a sarokba:

– Maga, jó barátom, nem mer előbb kerülni ?

– De – mondom – merök én, mért ne mernék.

Avval aztán előbbre mék az asztalig. Ugyan nem sok mönés volt, alig két lépés abban a hitványos kis házban. Azt mondja, de igön barátságosan:

– Kedves jó barátom, maga olyan hitetlen forma embör.

Mögütödtem a beszédjin, tudja kend, mert úgy van, a hogy mondja. Én ugyan soha senkinek egy szénaszál vagyónát el nem vöttem és a jó istenömet imádom, de mindön mendemonda beszédre nem adok.

A csépai embörhöz se azért montem, hogy lássam, hanem fuvarban. Úgy mondván: pénzért. Járok én Radnára is.

– Hát – mondtam neki a szavára – én nem is tudom, hogy vagyok. Nem vagyok rossz embör, de néha hitetlenködök.

Nem mérgesen mondtam ezt, csak szörényen, mint illendő. A csépai embör hallgatott a két gyertya közt egy darabon. Akkor azt mondja:

– Igön jó embör. Emlékszik-e kend, hogy négy éve nyáron egy vétkiért a szérún a Látatlan kiütötte a kend fejbül a kalapot.

– Tudja kend – beszélte tovább Muladi a kapásnak, a ki egykedvű pipa-szóval hallgatta – mintha jól mellbe vágott volna valaki. Mögtantorodtam. Én azt a dolgot teljesen elfelejtöttem, most pedig azon percben elébem állt az egész gondolatban. Búcsú volt a kápolnánál, ünnep-vasárnap, én azonban dolgoztam a szérún. Nem hagyhattam a búzámat. Eső is fenyögetött. Nem gondoltam én, hogy ez akkora vétők. Az asszony tiltott tülle, de nem hajtottam a szavára. Ép akkor gyüttek a búcsúsok. Mondja az asszony, legalább addig hagyjam abba a munkát, a míg a lobogók elhaladnak. Mér-ges löttem, aztán tudja kend, nem jó helyön van az én szám néha: nagyot káromkodtam. Abban a szömpillantásban valaki hátulról úgy ütött tarkón, hogy szinte előrehajultam és a kalap messze leröpült a fejbül. Látja kend, ezt mögmondta neköm a csépai embör. Mondja kend, hunnan tudja? Hunnan?

Most a kapás beszélt, azonban már sokkal kurtábban. Ő is pusztalakó, mint Muladi, de Muladi csak három évig volt katona, a kapás ellenben tizenhárom évig. A fölfogások különbözősége talán innen van. Bár mindketten nagyapák már, úgy nézem, Sebőkben ma is benne van az a katona-vér, a mivel annak idején az olasz csatatereket járta. Előbb hasonló csodálatos dolgokat ad elő. Itt a battonyai asszony történelme, a kit halála után a föld be nem vett. Vasabroncsokkal zárták le a koporsóját, a föld azonban ismét csak kidobta.

– Miért ? – kérdezte Muladi.

– Ki tudhassa? – felelte Sebők Antal.

Szó volt a pécskai Mária-látásról is, továbbá a radnai térdencsúszásról, a miben ismét Muladi a tapasztalt. Említettem neki a tersatói Máriát, a hova a dalmát tengerészek asszonyai csúsznak föl térden ugyanaz napon, a midőn itt az alsótanya a Lengyel-kápolnánál eseng Máriához. Hogy ura-ikat vihar ne érje.

– A boldogasszony mindenkin segít – szólt mély meggyőződéssel Muladi. – A magyarok istene után első patrónánk.

Sebők olasz Máriákról kezdett beszélni. Az ilyesmi lassan megy, mert a hol jó az út, Muladi két lova szó nélkül úgy ereszkedik neki a távolságoknak, hogy ott szavat hallani lánccsörgéstől, vaszörgéstől nem lehet. A szó olyankor eláll s csak akkor jön elő megint, midőn sívó homok váltja föl a gypetet. Ebben bizonyos fokú közösség van köztünk, mert mindannyian egyazon ezred ugyanazon századánál szolgáltunk. Sebők az ókor, Muladi a középkor, én az újkor. Sebők főhadnagynak ismerte az Alojis Grubert, Muladi káplár már kapitánynak, én már semminek sem. Hát hova lett? Jó ideig ezen tűnődünk. Hogy ugyan hát, ugyan hát hova lehetett? A csépai ember lenne fölkérdendő ez irányban.

Haladunk. Egy helyen meg is állunk, hogy együnk valamit, szalonát s kenyeret. Ezután ismét gyorsan haladunk ital irányában a csordakút felé. Ez már ott van az ötömösi pusztán. Innen már nem messze a fahögy. Rózsa István számadó gulyás, ama bizonyos Rózsa Sándor unokaöccse, adja tudtul, hogy merre kell menni. Az ingyenes földek megkerülendők, míg a Kártyás-erdő balkézről marad. Itt vigyázni kell, hogy a szabadkai határba ne tévedjen a kocsi. Ha e vigyázat szem előtt van tartva, hirtelen odaesik az ember orra elébe a Pálinkás-erdő.

Szeretném én azt a négyfogatos úri hintót látni, a mely úgy megy ott, a hogy a Muladi szomszéd lovai mentek. Százhusz forintot pedig alig ér össze-vissza a kettő. Mégis vágatva megy neki a homokbuckának s futva szalad le róla, hogy ismételje ugyanezt az azonnal következő másiknál.

– Azt mondják, – tréfál Sebők – hogy nagy a homok. Pedig nem nagy, hanem igön apró.

– Az ám, – véli Muladi. – Csakhogy sok van belül.

Most néhány magas bucka után megint új pusztába jutunk. Végig tiszta színmező. Oldalt már a szabadkai határ, emerre pedig erdő. Muladi épen csakhogy fölemeli a gyeplőt s a szíjjakkal üt a lovak hátára.

– Tündér – mondja – Tün-dér...

Két kézzel kell most a kocsioldalba fogódzni. Vágtatunk. Egyszerre hirtelen jobb kézzel nagyot húz a gyeplőkön. Muladi, a ballal utána nyúl s most a gyeplőszíj azon részét tartja a kezében, a mely máskor a lovak háta közepét verdesi. Szinte toppanva áll meg azonnal a pusztajáró kocsi.

Szétnézek. Miért?

– Jaj, – szól ismét Muladi – azt hittem, a túlsó oldalon van.

E szóra egyszerre látom, hogy a fa, a melyen Mária lakozik, itt van hat lépésre. A Pálinkás-erdő sarkos erdő. A sarkának legszélső három fája közül a közbül való magas jegenyenyár. Az oldala tele pusztavirágból

font koszorúkkal. Előtte néhányan térdelnek. A hangulat hirtelen megcsap valamennyiünket. Ím, a pusztában egy koszorús fa.

– Nem tudtam, hogy itt van, – mormogja szégyenkezve Muladi. – Nem álltam volna ide.

Odább fordulunk s leszállunk egy bányafarmán ásott kút mellett, a melyen látszik, hogy nem régen ásták. Lépcsők vezetnek le a vízhez. A vízben homokpor, falevél és béka lakozik. Innen mennek a búcsújárók.

Most aztán mindnyájan odamegyünk a fa elé. Hasonló események után, a midőn négy óra hosszat a csépai ember földöntúli dolgaival s egyéb csodatételekkel szórakoztatják, kevés ember volna, a ki siváron lépne a puszta vallásának ilyen látható jeléhez. A meddig a szem ellát, a máskor néptelen térségeken alakok mozognak. Némely része távozóban, más része most jön ide a fához. A fa maga sugár jegenyenyár, tanyaházak előtt elhaladóban látni lehet ilyen ezret is. De ennek az oldalát nem látni, hogy milyen színű. Végig van koszorúval rakva. Közben kendők, továbbá szenteltvíztartó, azután szent képek. A pécskai Mária-látás színnyomatos képe is oda van akasztva. Fehér tanya előtt zöld mező áll, középütt árok, két liba kutat benne. Az árok innenső oldalán térdel egy kis leány, a túlsó oldalon áll a Mária, mindketten fehérben. Nyomatta színben valaki Aradon, a nevét elfeledtem. A tulajdonjoga Czudar Mihályé. Szép. Egy igen csinos pusztai legény, kalapján a besorozottak rózsájával, tajték szivarszívó-szopókából szivart szívott a fa mellett. Ünneplőben volt, de fényesre pucolt csizmáit kímélés okáért a kezében tartotta. A nyárfa előtt szabadkai bunyevácok térdeltek, a kik a közeli szállásokról jöttek át. A bűnyók ugyanis római katolikusok s így a magyar Máriát tisztelik, nem a rácot. Álltunk csöndesen. Az erdőben szél suhogott, az erdőszélen apró pusztafiak hajkurásztak némely eltévedt pulykát, malacot. Mindez akkor, bár a közvetlen közelben volt, csak olykép hatott rám, mint a hogy a városok délutáni szunnyadásában érinti az embert az utcai kocsirobogás. Akármit beszéljünk, itt, ha más nincs is, de templomi hangulat van. Senki a csöndet zavarni nem meri. Apránként többen gyűlnek a fa köré. Köszöntenek és csöndben megállanak, nézvén a fát. A kapás ugyanezt kezdi lassan körüljárni, hogy hátha valahol a Máriát látná. Útja azonban eredménytelen.

– Sehogy se bírom meglátni, – szól.

– Én se, – mondják többen.

Valóban, hogy igazat mondjak, én sem látom, bármely oldalon kerülgessem is a fát. Mondták, hogy távolosabbról, a pusztából látszik. Oda is elmentem, de onnan sem mutatkozott. A fa előtt ezt sokan tárgyaltuk.

Közben egy halovány, ragyavert arcú, kékesbe játszó szürke szemű leány jött oda.

– Ilyenkor – mondja – úgy sem látják, akárhogy akarják. Csak éjszaka látszik, mikor a sokaság itt van...

Ez, a ki szólt, libapásztor-leány. Egyike azon elsőknek, a kiknek a Mária mutatkozott. Téveteg nézésű, az arca egészen fehér. Ha hírességét előzetesen nem tudom, legföljebb mellbetegnek nézem. Így azonnal hajlandó vagyok őt álomjárónak és rejtőzőnek nézni. Úgy lehet pedig, egyik sem a kettő közül.

A kapás szól hozzá:

– Te láttad a Máriát?

A leány nem is felel, csak int. Bizonyára sokan intézték hozzá e kérdést,

– Hol láttad?

– Amott az akácán, – szól, mintha álmában beszélne – ott volt fönt a fa högyében oszt forgott... körös-körül...

Szóltalan álltunk. A vén kujon kapás mondja:

– Akkor bizonyosan azért költözött ide, mert itt hevesebb a szél járása.

A leány hozzám jön. Nem személyes okokból, hanem, hogy én a jelenlevő népek közt egyetlen vagyok, a ki pantallót hord.

– Nézze az úr, – s nyújt egy füzetdarabot – ebből az egész történelmet kiolvashati.

A nyújtott füzetből látom, hogy a Pálinkás-erdő Máriáját nem én fődöztem föl. Megvan már írva. Őt pénz az ára. Akkora az egész, mintha egy jókora üzleti levélpapírt négyrét hajtanak. Ilyformán kezdődik: «Ezen szentséget legelsőbb látta Dobó Örzse leányka, továbbá egy Dudora nevű leány s hogy több nevet nem említék, annak oka, hogy ezt az írást azonnal éjszaka nyomdába adtam, de azért név nélkül is tökéletesen igaz mindez.» Beszél aztán sok mindent. Nézem, hogy ugyan ki szerzette ezt a történelmet. Hát bizony ismét a Czudar Mihály nevét találom rajta. Darabját öt krajcárér. (Ily önzetlen szent cselekedetek után valóban kívánatos volna, hogy Czudar Mihály úr szintén helyet foglaljon állandóan valamely jó magos fa hegyében.)

Jön oda most vasárnapi fehér ruhában, fekete mellényben egy öreg gazda. Az ember ősz. A szabadkaival határos szegedi földről való, mint az a beszédén azonnal megismerszik.

– Az éjjel – mondta – legyütt a fárul a gonosz. Kaszával a vállán. Kara Viktornak ígérte épen, hogy elkaszálja a nyakát, ha itt találja. Mert azt mondta, a gonosz van itt.

A libapásztor leány azt mondja:

– Az éjjel a gonosz volt itt. Harcolt a Máriával.

Az öreg ember így folytatja:

– Két leány ült itt az éjszaka az anyja ölében. Elrejtözött mind a kettő. Előbb csak pislogtak, azután nehezen lélegzöttek. Utóbb a szemük héjja kifordult. Akkor látták a Krisztusfejet a fa derekán. Nézték. Szép nagy fejnek mondták. Utóbb legyűtt a kaszás ember a fahögyrül. Éjfél után. Akkora már elmöntem. Ügön sajnálom. Szerettem volna szömközt lönni vele.

Sokat beszéltek még e fajtákat. Azonban, hogy délre hazaérjünk, kénytelen voltam az órát elővenni. Ez olyan jelzés, a mit szó nélkül is megért mindenki. Muladi a kocsihoz ment, Sebók pedig még egyszer körüljárta a fát, hogy hátha lát valamit.

– Éjjel gyűjjenek – mondta megint a leány – olyankor százak vannak itt. Nappal nem gyűn le a fahögybül.

Éjjelre azonban nem maradhattunk. Muladi a lovak közé vágott s igen sebesen kezdtünk portyázni az erdő fái között, keresve akkora utat, a melyen a kocsi kifér. Meleg volt az úton és sütött a nap. A pusztaszélen a délibáb némely búzakazlakat vetett föl.

– Kend mit szól hozzá? – kérdezi Muladi.

– Én, – mondja a kapás – azt mondom, hogy ki se tudja, mi van itten. De valami van. De ez majd mögmutatkozik.

– Mögmutatkozik.

Szorgosan igyekezve, délre haza is értünk. Vasárnap lévén, üres volt a tanya, mindenek a városba mentek. Csendben voltunk és gondolkoztunk a látottakon. A városból a kocsi csak hétfőn reggel jön elő. Természetesen rajta van Roza néni, egy beszédes munkáshölgy, a ki errefelé az eleven újságot képviseli. A kocsi még rendesen meg sem állt a tanyaudvarban, a midőn mondani kezdi a huszárt, a ki szeretőjét agyongyilkolta az utcán. Mikor ennek semmi hatása sincsen, hirtelen kezdi mondani, hogy a csépai embör mögmondta az alsóvárosi özvegyasszonynak, hogy a holt unokája azért nem nyughat, mert nincsen a fejére erősítve a szűz koszorú. A csépai embör látta a halottat, amint mönt és folyton holtában fején a koszorút igazgatta. Roza néni mindezt amaz özvegy asszony tulajdon szájából hallotta...

...Már látom, hogy el kell a Muladi szomszéd kocsiján a csépai emberhez menni.

A HOLTAKAT LÁTÓ*

I.

Este van az idő már, munka után, sőt a vacsora is elmúlt s a fáradt, eltörődött emberek még egy kicsit beszélgetnek pipaszó mellett az ereszet alatt. Híre jár ismét egy hazajáró léleknek és ez a tárgy különböző földöntúli csodákra tereli át a beszédet. Az ereszet túlsó végén a sötétben ülnek vagy álldogálnak a fal mellett, de minél titokzatosabbra fordul a szó, annál jobban húzódnak a világosság felé. Beszélnek egy Fésűs nevű emberről, a kinek ördögi tudománya volt, míg élt, s mikor a minapában meghalt, két hétig haldoklott, mert nem bírt meghalni, míg ördögi tudományát át nem adja. Az úgy ment volna, hogy valakinek kezét kellett volna fogni a haldoklóval, a ki ekkor azt mondja: «négyön vöttem, négyön adom» s ezzel átruházta volna a kézfogóra a tudományt. De nem akadt senki, a ki kezét mert volna vele fogni s ezért tartott két hétig a haldoklása. Utoljára a sőprővel fogott kezét s arra hagyván a tudományát, utána hamarosan meg is bírt halni.

Ezt egészen komolyan beszélnek, csak a végén nevetnek, hogy a seprőre maradt az ördögi tudomány, mely által tudott a holtakkal is beszélni az, a ki «négyön vötte, négyön adta.» Más tudománya pedig az volt neki, hogy le tudta hozni a csillagokat az égről és bevitte a szobába.

– Egyször mögint dicseködött evvel – mondja egy öreg – hát mondtam neki: hozd le a fiastyúkot... Hát csakugyan behozta a szobába.

– Maga azt hiszi, hogy a fiastyúk csillagai csak akkorák, mint amekkorának az égen látszanak? – mondjuk neki. – Nagyobbak azok, mint az egész Magyarország, hát hogy vitte volna be a szobába.

– Nem is úgy mondom én – feleli az öreg, – hogy magukat a csillagokat hozta volna be, hanem úgy tudta csinálni a tudományát, hogy mink odabent láttuk a fiastyúkot. Előbb eloltotta a szobában a lámpát, hogy

* Tömörkény István: A holtakat látó. In: *Ne engedjük a madarat és más holmik.* Franklin Társulat, Budapest, 1911. 71-112.

tökéletesen sötét maradt a szoba. Akkor kimönt, kisvártatva begyűtt. Behoztam, – mondja, – itt van a padmalyon... Ott is láttuk valamennyien a fiastyúkot mind a fiával.

A történet ebben a formában nagyon hasonlít a spiritiszták sötétszobás szeánszaihoz, s mutatja, hogy csakugyan nincsen új dolog a nap alatt. Ennél azonban még különbet említ egy másik öregember, bizonyos Sebők Jakab nevezetű, az előbb szólottnak testvére. Ő valami Takács nevű embert mond, a kinek olyan hatalma volt, hogy lelketlen tárgyakat meg tudott mozdtítani a nélkül, hogy hozzájuk ért volna. Ehhez már többen hozzászólnak, a kétely általánosabb, mire Jakab bácsi ránt egyet a vállán, a mi annyit jelent, hogy nem bánom én, ha nem hiszitek is. Azután kurtán mondja:

– Hát pedig én magam is láttam.

– Mit látott kend?

– Azt mondta az a bizonyos embör, hogy a villát az udvarrul behívja a szobába. Leszúrta a favillát az udvaron a földbe, aztán a szobaajtóból mondta neki: Gyere be villa. A villa bemönt. Hun egygik ágával lépött, hun a másikkal. Így-e, mint az embör.

S Jakab mutatni kezdte, mint haladt be Takács hívására a szobába a favilla. Czáfoló szót senki sem mondd rá, inkább elgondolkoznak fölötte, azután ismét ama hazajáró halottra kerül a sor. Azt általánosságban emlegetik, hogy csakugyan úgy van, a halott volt otthon és családját meglátogatta. Felesége igen sírt is azután, hogy bizonyosan valami baja van szegénynek a túlvilágon, de leánya, a ki előtt többször megjelent a látomány, megnyugtatta az anyját, hogy nem panaszol a halott semmit. Persze az emberek nem tudják úgy elmondani e dolgokat, mint a hogy Flammarion elmondja az ő eseteit, de hogy mondják mégis, az ténydolog. Állítják is, hiszik is, hogy a lélek olykor megjelen és látható, még a nagyon vonyító kutyáról is az a hit, hogy olykor lelket lát. Például azon Bernát János nevű lélekről, a kiről itt ép most szó van, levelet is kaptam. Egy ismerős tanyai küldte, a ki az unokája toktollával olykor «diktákat» szokott írni. Nagyobb bizonyság okáért itt az egész levél:

Az Lengyel Szónszéd jában Történt Egy halót látás és még hózá veleis Beszél tek majd nem minden Napestéjén az Elhúnt Bernát Jánóssal az Léjanjga Étél es mondja Annyá Nak hogy az Édes apám megént it Vólt és Vele is Beszél getem és mómá Annya a Lánynak mit Beszél apád hát semit sem mómá Az Lejány Tiszteletel Tömörkényi urnak.

Ez meglehetősen rövid «dikta», de a ki küldte, így véli igaznak s mások is beszélnek, ő ugyan úgy mondja, hogy a leány mondta: beszélt vele az apja, de mikor anyja kérde, hogy mit, azt feleli rá: semmit. A levélből azt az értelmet kell kihámozni, a mi nincsen benne, hogy mint lehet ez? Emez az esti társaság ellenben úgy mondja, hogy csak panaszt nem mondott semmit a lélek a leánynak, vagyis hogy a lélek megjelenése miatt az anyjának sírásra oka nincsen. Ebben meg is állapotodtak, bár vannak, kik azt tartják, hogy a lélek csak akkor jár vissza, ha valami baja van. Ha például valamely pénzéről vagy vagyonáról nem tett rendelkezést, vagy ha tartozott valakinek s azt fizetetlen hagyta, továbbá ha az utána maradt örökség osztásakor igazságtalanság történt, valamint ha bármely a lélekre is kötelező dologban rendtelenség maradt utána. A modern spiritizta médium által idézett szellemet csak ebben a formában a hazajáró lélek elnevezés alatt ismeri a nép s ez a lélek nem levélírással és harmonika-húzással, hanem ablakveréssel, bútorok zörgetésével, köcsögök földhöz vágásával és bús sóhajtozásokkal ad tudomást jelenlétéről. Persze levelet nem is írhat, mikor a betűket nem ismerte, a harmonika-húzásához pedig errefelé leginkább csak a borbélylegények értenek. Így a hazajáró lelkeknek nem marad más hátra, mint azon munkálatok, melyek a sóhajtozástól a cserépedényeknek a falról való leveréséig terjednek.

Ebből azonban nem lehet kitapasztalni, hogy voltaképpen mit akar a jelenés? Miért jön haza? Miért láttatik egyik kapálni a földben, bár kapája nyomán a föld nem fordul s miért zörög a másik a konyhában a vizesköcsögök között, akár csak a macska? Nem lehet belőle megtudni, hogy mit akar, semmiképpen sem lehet megtudni, pedig rendkívül él az élők lelkében a gondolat, vajon elhaltaik mily helyen, jó helyen s jó sorsban vannak-e? Öreg asszonyok, kiknek már nem igen van egyéb dolguk, mint a halálra való készülés, örökké ezzel foglalatkoskodnak. Bár hiszen más is, a ki csak hívő. A mennyeknek napfényes és bájos országát, a poklok örökös lángjait s a purgatorium tisztító tüzét, ezt az ideiglenes száműzetést itt szó szerinti szokás értelmezni s az élő lelkek fenekén fekszik az a vélemény, hogy azon léleknek, a mely hazajár, a túlvilági életben sorsa jóba foglalva nincsen. Ezért aggódnak is arányosan s ehez, gondolom, hozzájárál, hogy így pusztahelyen a halott emléke nincs összeforrvá a sírhelyével s az azon levő fából faragott vagy kőből vágott emlékkal, mert bizony a sírok messzire vannak s oda jó, ha valaki évente egyszer ráér kijutni. A szülőanya lelkében is nem a kicsi virágos sírdomb az, a miről az elhantoltra emlékezik, hanem mindig csak azon formában látja, ahogy

fején a fehér koszorúval a lejjárnán feküdt, s a hogy a szemfedő ráborult. Úgy látja olykor járni és kelni, álmában, képzeletében és mikor kukoricát ültet s lába sarkával a szem számára a lukat a földbe fúrná, hirtelen megáll, mert úgy tetszik előtte, mintha a közön áthaladna a kis gyermek, fején a fehér koszorúval (de nem jól van a fejére téve a fehér koszorú.)

... Miután a szóban forgó léleknél arról van szó, hogy az özvegye sir s bár a lánya vigasztalná, hogy a lélek semmi panasszal sincsen, az asszony ebbe még sincsen beleállapodva, azt mondja beszédközben egy ember:

– Mért nem üzentetnek a csépai embörhöz? Majd megmondaná az...

*

A csépai ember

Bizonyosan híret sem hallották, mert nem olyan emberek részére való ő, a kik újságot is szoktak olvasni. A nép spiritisztája. Ez az elnevezés valóban ráillik annál is inkább, mert a modern spiritizmusról sem tudjuk valójában: van-e benne valami vagy csak áltatás az egész. Annyi bizonyos, hogy a nép egyes rétegei hisznek a csépai ember azon tudományában, a melynek erejével látja a halottakat, s meg tudja mondani, boldogok-e a túlvilágon vagy pedig valami bajuk van.

Híre öt-hat megyében elterjedt, mindamellet én, ki eleget érintkezem a néppel, mindössze három esztendő óta tudok róla, bár a csépai ember már valami tizenöt év óta van abban a foglalatosságban, hogy látja a halottakat. Ép ezen a nyáron lesz három esztendeje, hogy egy pusztai csoda megtekintésére mentem a Pálinkás-erdőhöz, a melynek a sarkán egy fahegyen a szűz Máriát látták, a mint forgott köröskörül, akkor hallottam legelsőbb említeni a csépai embert. De azóta gyakran lehet hallani a nevét. Hogy most ezt mondta meg, most meg amazt mondta meg. Csépa ide jó messze van, Szolnok megyében s mégis erről a tájról is egyre zárandokolnak hozzá, nemcsak vénasszonyok, hanem különféle korú emberek is, a túlvilágon levő halottjaik sorsát tudakolni.

A benne vetett hitet növeli az ember egyszerűsége. Azok a csodatételek, a melyek a nép érdeklődését fölköltik, rendszerint üzletek szoktak lenni. Ha valamely kút vizében vagy ház ablakában meglátják a Máriát, ott hamarosan meggazdagodik az ájtatos tulajdonos a kegyes adománypenzekből, azonnal épül oda korcsma is, azután árulnak ott gyertyát,

viaszkszobrot, szentképet, továbbá ponyvafüzetet a hely történetéről, mindent jó borsos áron. Így azután terjed is a hírük, mert mindaz erősen hiszi és vallja, a kinek csak jövedelme van belőle s a ki esetleg kételkedni merne, annak elnyomják a szavát. A pécskai embertől, a hol szintén Mária-látás van, kérdezték: «Csakugyan igaz, hogy kendteknél az árokparton megjelent a Mária?» – «Hát hogylene volna igaz» – felelte az ember – «mikor még a zsidó boltos is hiszi.» Hát miért ne hinné, mikor azóta négyakkora forgalma van, mint azelőtt.

A csépai embernél, mint a hír is mondta, mindebből semmi sincs. Sőt ép a falujában van a legtöbb kételkedője, ott egész kurtán csalásnak tartják a dolgát s Csepárról csak elvétve folyamodik hozzá valaki. Maga az ember egyszerű napszámos s csak este lehet vele beszélni, mert nappal dologban van. Kaszál, arat, dologra jár, vagy dinnyecsősz, meg szőlőmunkát vállal a nagyobb fiával, ebből tartván fent a családját. Mert fölvilágosításaiért, miket a halottakrúl ad, pénzt nem kér. A ki akar, azon két gyertya árára, a melyek az esti beszélgetés alatt égnek, ott hagyhat a szomszéd asztalon pár krajcárt vagy egy hatost, de, úgy mondják, az is csak újabb keletű szokás, régen az ilyesmit sem túrte. Nincs is gazdagsága semmi. Mindössze egy egészen kis házacskája van a falu szélén, a miben lakik, annak az udvarára is csak egy másik ház udvarán keresztül lehet bejutni. Ha tisztán üzlet volna az, a mit csinál tizenöt esztendő alatt, máskép is állhatna szénája.

Hát így ver a szó róla a határban, hallatszik itt is, ott is. A dolog bizonyára érdekes, én legalább annak nézem: egy napszámos, a ki a verejtékes munkából este hazamegy, hogy pihenés helyett messziről jött emberek halottairól beszéljen ingyen. Hogy a beszédje mit ér, nem keresem, mert minek is keressem. Ha a spiritiszták kopogó asztala, guruló forintja s egyéb ilyes eszköze írathat rossz verseket Petőfivel, akkor a csépai embernek is van annyi joga, hogy a holtakról beszélgessen. Beszéde különben nem ártalmas senkire, semmiféle köztekintetnek nem kell miatta aggódnia. A hozzá érkezőket, a kételytől úzótteket megnyugtatja, imádkozást rendel a holtak üdvéért s legföljebb egy legolcsóbb fajta csendes misét ajánl mondatni. Ez okból a papság sem kifogásolja. Hangjában van önéretesség. – «Maga, jó ember» – volt eset már rá, hogy mondta, – «káromkodott az úton, mikor jött, hát én magának nem is mondhatok semmit.»

Alighanem ezek a dolgai emelik a híret, minél messzebb helyen, annál nagyobbra, mert a tulajdon hazájában ő sem próféta. Itt a mi határunkban egész legendakört szőttek-fontak róla, mert innen nagyon járnak hozzá,

pedig köztünk és Csépa közt ott fekszik az egész Csongrád megye, hosszában.

Azonban most már mindegy, akár keresztben, akár hosszában. Csak elő a kocsit, aztán gyerünk Csépara, nézzük meg a csépai embert.

II.

Csépa ide tizennégy óra járás kocsin, beleszámítva itt-ott az apró megállásokat, míg a lovak abrakot esznek. Nem úri lónak való fuvar; az úr a lóban is úr, az fáradalmakat csak sportból bir csinálni, nem pedig közös nap munká gyanánt. A minthogy a leghíresebb akrobata is csak egy nap bírna versenyt kaszálni, másnap kidőlné a sorból. Tizennégy óra oda hajnali háromtól esti ötig, akkor tíz órai pihenés hajnali háromig, akkor megint vissza az eső által megrontott úton tizenöt, óra hosszát esti hatig. A harminckilenc órából huszonkilenc órát útban voltak a lovak s csak tíz órát pihentek, azt sem talán födél alatt, mert bizony a csépai vendéglő még nem jutott el odáig, hogy istállója is lenne, hanem csak úgy kint az udvarban a saroglyához kötve, az esőben. A megvetett, lenézett, girhes apró parasztló munkája ez. Meglódul, előre s lefelé nyújtja a nagy fejét (úgy tetszik, mintha a két nagy lófej húzná az egész kocsit) s öt-hat óráig eszébe sem jut, hogy pihenni is lehetne. Hát ilyen lovak kellene ide, meg hozzá való jó erős kocsi, a mely valahol a puszta közepén nem mondja föl a szolgálatot és hely van benne az elemózsia részére is. Mert hotelek s egyéb ilyen finom dolgok nem akadnak útközben, csak útszéli csárdák vannak helyel és közel, a melyek előtt kifog a kocsis abrakolni s azon idő alatt az utas is ehet, ha van mit. A tarisznya és kulacsorszak már rég letelt az úton járó emberről, a helyett az ilyen hosszújárású kocsiban nagyon alkalmasak az ülésládák, azokba mindenféle ételt-italt el lehet rakni. A ki nem föltétlenül kívánja a meleg ételt, hanem szalonnán, hideghúson, madárlátta kenyéren és kútvízzel kevert borocskán is el van, nagyon jól megélhet az ülésládából.

Ilyen alkalmas kocsija van éppen a szomszédnak, Muladinak, a ki nevezetes fuvarba járó ember. Volt már Csépán vagy húszszor, mindig olyano- kat szállítva oda, a kik holtjaik iránt kérdezősködtek a csépai embernél. Járhatott volna ugyan már többször is, de ki szokták várni, míg rendszerint öt utas együvé kerül, akkor aztán fejenkint két forintot fizet minden személy.

Elég olcsó utazás, tekintve, hogy az út hajnalán előbb még a kocsival össze kell szedni az utasokat a tanyák között. A lovacskáknak ilyenkor nehéz dolguk van, míg ez a mi utunk sokkal könnyebb, így hát kettőnkre hat forintban meg is történt az alku. Muladi hajnali fél háromkor pontosan beállított a tanyaudvarba, fölraktuk a cókókot, az egyetmást meg a miegymást és az encsembencsemet, Muladi belerázta magát a subába s miután kalaplevétellel kérte jóakarátát az utassegítő Istennek, megindultunk. A sötét úton itt is, ott is apró piros tüzek, mintha szent János bogarai röpködnének, de nem azok. Az út a korai sötétben már tele van kocsival, viszik be a magyarok a hetivásárra a búzát, kukoricát és pipázik valamennyi a zsákok tetején. Evés csak később lesz, négy óra múlva, mikor beérnek, addig a füsttel szórakoznak. Muladi is, kerülgetvén a kocsikat, rágyújt s idő múltán, hogy világosodik, nagyon öreg asszonyra kiált, ki egy kocsi hátuljában ül, paraszti szokás szerint hátrafelé.

– Jó röggelt körösztyanyám!

– Jó röggelt. Hova mégy?

– Az embörhöz . . .

Az öreg asszony szóvalan integet, hogy jól van no, csak menjen. Megyünk is. Közben kis eső van, a mely a hogy elmúlik és Dorozsma felől vörös lángok között a nap föltojja a fejét, gyönyörűszép kettős szivárvány mutatkozik. Néphit szerint a szivárvány arra való, hogy az égből lehullott felhők helyébe a tavakból a vizet fölszívja, de Muladi nem ezen, hanem bibliai alapon magyarázza, idézvén azonnal az ó-szövetségből, hogy az isteni kiengesztelődés jele.

– A meddig szivárványt láthat az embör, nem lössz vége a világnak – mondja meggyőződéssel.

Hát már addig ne is legyen, a míg el nem érünk Csépara. A lovacskák is ilyen véleményben vannak; nagyhamar átszaladunk Dorozsmán, Szatymazon, Fehértón, Sándorfalván s fél hét van, mikor egy útszéli csárda előtt meghúzza a gyeplőt Muladi, hogy ott majd itat és abrakol. A csárdás kijön a házból s hogy megtudja, merre van utunk, elmosolyodik. Olyanforma mosolygás volt ez, a mellyel azt a gondolatát takarta el: nini, már az úrféle is . . . Közben, hogy sört hoz az ételhez (mert nem úgy van itt, mint szögény helyen), mondja, hogy azért ő is volt már ott az embernél, régente, valami tíz év előtt.

– Sokan mondják, – szól – hogy jól mondja, a mit mondd, másoknak pedig nem találja el.

– Magának megmondta-e?

– Én bizon – felel tűnődve az ember – már nem is tudom. Régön volt nagyon. De hallok a beszélgetést róla, mert a kik ezön az úton járnak hozzá, igen csak mögállnak itt.

– Sokan járnak?

– Hát . . . Hát csak a városban bent is van két fuvaros, a ki öregasszonyokat hordoz Csépára.

Itt még csak ennyit tudtak. Mentünk tovább, virágos akác-erdők között visz több óra hosszát az út; a hol ritkulnak a fák, távol majorok látszanak a rét reggeli ködében s néha előtűnik Árpád, a mint fehér kőből faragva lakik a pusztaszeri síkon.

A másik állomás délfele Csányon van, egy útszéli korcsma előtt. Kérdezi a gazda, hogy hova megyünk s fejét csóválva mondja: hej, már én is szeretnék oda egyszer elmenni. Beszéli, hogy mily sokan járnak ezen az úton át arrafelé. Egész búcsúk. És csodálatos, mondja, a jól megrakott kocsiban az asszonyok mind szomorúak, míg visszafelé jövet vidámak. Van úgy, hogy nála hálnak, ha nem bírják a lovak az utat már tovább azon a napon. Egy rokonával, kit sohasem látott, messze lent a Bácskából, csak ily módon bírt találkozni.

– Az is Csépára ment?

– Oda. Visszajövet megint beszólt.

– Aztán annak mit mondott a csépai ember?

– Hát azt mondta, hogy ne sírjon annyit az elhalt gyerek után. Mert ő látja a gyereket, de az tetőtől talpig csupa víz, úgy el van ázva. Hát ne sírjon, hogy a gyerek megszáradhasson.

(Régi néphit ugyanis, hogy a szülőanya sirató könnye mind az elhalt gyermek sírjába folyik). Beszélte továbbá a korcsmás, hogy mikor a lovak úgy kiállnak, hogy egy nap nem bírnak elmenni Csépaig, az nem attól van, mintha a lovak rosszak volnának. Hanem némely utas mellé az összes halottai föltelepednek a kocsira, hogy vele menjenek. Néha negyven halott is fönt ül a kocsin. Hát a lovak persze nem bírják el a terhet. Muladi szótlán helyesel, majd pedig mondja:

– Ismeri a tekintetös úr az Oltványi Ferkót, ott mifelénk, a Zákányba?

– Nagyon.

– Hát az is gyütt egyszer. Együtt gyüttünk. De nem bírt a nagy erős lovaival egy nap alatt tovább gyünni, csak idáig. Itt mög köllött hálni.

Jön be a csárdába egy öreg ember, festőnek való vén sunyi ábrázatú öreg. Pálinkázik és szinte beszélni kezdi, hogy ő is szeretne már egyszer Csépára menni.

- Gyere el – mondja a korcsmárosnak. – Elviszlek ingyen a kocsimon.
- Nem megyek én kenddel – felel amaz.
- Már miért?
- Mert kend nem igaz ember, kendnek úgy sem beszél a csépai ember.
- Már mért ne volnék én igaz ember?
- Nagyon sok töreket eladott már kend muskotály gyanánt.

Ez a Csány dohánykertész község, a dohányból él s így mindenféle sorsát a dohánnyal példázza. A «sok töreket adott el muskotály gyanánt» azt jelenti, hogy sok tarka macskája volt az öreg úrnak. Így is felel a szóra:

– No, az nem úgy van. Az régen volt. Van annak már harminc-egyven esztendeje.

Hm, harminc-egyven esztendeje. Abban az időben a tájakon furcsa világ volt s az öreg úr alighanem még a lovonjárók közé tartozott. Célszerű lesz innen elcihelődni. Megyünk is, csak a lovak megeszik a kukoricát. Azután azonnal vágatásban indul a két kis macska. Mondom Muladinak, hogy ne eressze őket ilyen nagyon, de Muladi a fejét rázza és azt mondja: muszáj. Ott kell sietni, a hol lehet, mert túl a Tiszán majd olyan rossz út következik, hogy két óra hosszat is lépésben kell menni. Hát akkor jól van, gyerünk; erre a kocsi nem ültek föl a halottak. Haladunk is, Csongrád alatt átjutunk a Tiszán s a töltést megkerülve, már látszik a csépai templom magas tornya. Itt csakugyan lépésben kell járni, de nem igen veszi észre az ember az út hosszúságát, mert Muladi előveszi a fuvaros furfangot és szóval kezdi tartani az utast. Mindig van tárgya s ha mindentől kifogy, a katonadolgoit kezdi beszélni. Káplár volt valamikor odalent Olaszországban, de háborúban nem volt, mert mire ő oda leért «összebékültek a királyok». Miután már többször jártam így vele, kocsin, körülbelül az egész élete történetét ismerem, de ő a mélységekből még mindig elő bír valamit halászni. Pedig szinte rossz hallgatni a sok nyakatekert német szavat, miket ilyenkor a beszédjébe kever. Elsprekkelja, hogy mint volt az, mikor őt Kapodisztriából Venéciába petekünknek cukitálták (als Bedeckung zugetheilt.) Ilyenkor úgy jár-kei a Placcammarkón (Platz San-Marco), hogy szinte gyönyörűség. A nagy beszédnek az a haszna, hogy egy jó dűlőúttal tovább megyünk a vetések között, mint kellene, szóval Muladi, a híres fuvaros, eltévedt. A búza ebben a földben, a mit évezredekig járt a Tisza, nagyon dús és nem lehet belőle kilátni s takaros időbe kerül, míg a helyes útra vergődünk. Mert hiszen voltaképen itt az Alföldön jó lóval nem volna távol semmi, ha toronyirányban lehetne menni, hanem hát a vetések mindenütt az útban vannak (az isten panaszkép ne

vegye), mert amúgy nagyon jól van, hogy útban vannak, bár még többen lennének.

De azért idővel csak eljutunk Csépara. Dombos helyen van a falu, látszik a fekvésén, hogy azelőtt a partjáig kiszolgált a Tisza. A régi nádasok helyén most buja búzavetések. Szép nagy temploma van, így a külső oldala felé, a melynek tornyában az óra minden oldalon másféleképp jár s így nem lehet ellene panasz semmi, mert hiszen mindenki olyan időt talál rajta, a milyent akar. Áthaladunk a falun, mert az ember egészen a túlsó végben lakik. Régi jász nemesség lakja ezt a falut, a neve is Nemes-Csépa volna igazság szerint. Az utcákon csak itt-ott találni embert, ilyenkor oda vannak a földekben dologra. A háznál is, a hová behajt a kocsi, csak asszonyokat találunk. Az emberhez szomszédos ez a ház s azok az utasok, kiket Muladi ide fuvarban hordoz, itt szoktak meghálni. Nem pénzért, hanem csak úgy isten nevében.

– Itthon van-e az ember?

– Nincsen – mondják – odakint van szállót kapálni.

No akkor szépen vagyunk. Hiába jöttünk ezen a lassú úton.

– De estére – vigasztal a jász menyecske – hazagyön eő.

– Bizonyosan?

– Hogyne, – feleli meggyőződéssel – eő azt már odakint tudja, hogy látogatására gyöttek, hát biztosan hazagyön.

Hát most már meg kell várni, míg hazaér.

III.

Miután csak este lehet beszélni az emberrel, addig a vendéglőben ülünk. Egy utcára nyíló szoba az egész, de van benne tekeasztal is, leterítve. A téri tőn egy lap papiros, azon komoly figyelmeztetés, hogy hitelbe nem lehet billiárdozni. Ha hozzáteszem, hogy a csanyi csárda falára pedig ez a kis vers van írva: «Úgy nézz pajtás a szemembe, Hogy nem adok ám hitelbe!» – el kell ismerni, hogy ezen a vidéken a hitel-viszonyok igen szomorúak.

A vendéglősné különben, szegény, alig két hete temette el tizennégy éves leánykáját s megtudva utunk célját, emlegette, hogy bizony neki is jó volna már elmenni az emberhez. Megkérdezné, hogy mit csinál a kis halottja.

– Miért nem megy el hát, mikor itt van a harmadik utcában?

– Tudja isten –mondta – azt mondják, hogy nem igazat beszél. Innen a faluból nem igen jár hozzá más, csak a Mária-asszonyok.

– Csalás az egész – szól a másik asztaltól egy magas jász, a ki hosszú, hajlított szárból szívta a tajtékpipát – csak csupa népbolondítás. A pénz, a pénz teszi.

Az ellenvetésre, hogy hiszen nem kér pénzt az ember, mondják hogy ez is így van. De ez csak számítás lenne, hogy annál jobban adjanak neki. Mert járnak ám oda előkelő urak is, a kik sok pénzt ott hagynak.

– De akkor mégis csak mondd nekik valamit, a miért fizetnek. Ha semmit sem mondana igazat, miért adnának neki pénzt?

– Hát valamit mégis csak eltalálhat, – engedik meg – mert másként nem hagyának nála ötforintokat, tízforintokat.

A háztájék, a hova este elmentünk, nem mutatott semmit ezen papírpénzekből. Elöl egy rendes épület s nagyobb udvar, de ez másé; csak ezen keresztül, egy rozoga kerítésen át lehet bejutni abba a kis udvarba, a melynek oldalában, a falu szélén, egy kis, fehérre meszelt házacska áll. Egy szoba, kamra és konyha az egész. A szobában két ágy, asztal, pad, néhány szék s az a karos pad, mit paraszthelyen kanapénak szokás nevezni. Oldalt üvegszekrényben egy a tetőgerendáig nyúló primitív Mária-szobor a Jézussal. Az üvegszekrény fekete faloldalára rá van írva, hogy Mészáros Ferenc készítette az egészet, a ki fia a csépai embernek és asztalossegéd.

Az asztalnál vacsorázott a földmunkás fiával a csépai ember s az asszony is, behordván az ételt, szintén leült enni. A két ember, azon fáradtan és porosan, a hogy a szőlőmunkából jöttek, a padozatlan hűvös szobában ingujjban, igen jóízűt kanalaztak a tálból, a miben pirított szalonnával készült krumpli-leves volt. Utána hatalmas tál mákos-csík következett. Hétköznapra ez már igen előkelő vacsora volna mifelénk, de itt más a szokás. Itt a reggeli és a vacsora a fontos, déltájban pedig csak egy darab kenyeret eszik a munkás s csak akkor van estebéd, mikor alkonyatkor a munkából hazajönnek.

Köszönés után csöndesen helyezkedtünk el a székeken az ágy mellett, szemközt az evőkkel, míg Muladi, mint itten már járatos férfiú, negédesen támaszkodott a másik ágy lábához. Az asztalon kis petróleumlámpa világított. Az estebéd beszéd nélkül folyt; mikor az étel elfogyott, a fiú mondta: anyám, hozzon vizet, mire a koros asszony vízért sietett. (Ahányan szegediek ott voltunk, hárman, összenéztünk, mert mifelénk ez nem szokás.) Azután Muladi és az ember között a szőlőmunkáról folyt

a beszéd. Erősen őszes, nagyhajú a csépai ember, barázdált arcú, sovány. Homloka fölöttébb magas, mi a sovány fejet a nagy, juhászos hajjal különös formában mutatja. Rekedt hangon beszél s hangján látszik, hogy nem tűri az ellentmondást. Közös vonás ez mindazokkal, a kiknek a szavaira figyelni szoktak; hasonlót lehet tapasztalni tanárok, tanítók, prédikátoroknál, kiknek szavaiba a hallgatóság nem vág bele, hanem csak hallgatja a beszédet. Vannak itt most vélemények, előre-hátra, a természéről, a kötözésről s különösen hosszasabban állapotnak meg a karózásnál, a mely itt még nem általános, végül a permetezéshez jutunk; a melynek a csépai ember határozottan ellensége. Azt mondja, ismer ő olyan szőlőt, a melyet permeteztek, még sem hoz az idén semmit, míg a másikat sohasem permetezték, mégis terem. Ezt oly komolyan mondta, mint valamely borászati vándortanár. Nem szóltam ellent, mert az öreg egészen logikus alapon áll. Ő ugyanis csak a holtakat látja, a peronospora pedig eleven s így nem csoda, ha nincs vele ismeretségben.

Hallgatunk. Az ember néha ránk tekint az asztal mögül. Úgy mondatik, hogy ez úgy van, hogy mikor valaki így ül előtte, a háta mögött összes halottaik megjelennek s a csépai ember azokat sorról-sorra látja. Látja, hogy milyen sorsban vannak, látja korukat, hajuk színét és annyira látja őket, hogy bizonyos esetekben a haláleset módját is meg tudja mondani. Muladi közben elmegy, hogy valahol zabot vesz a lovaknak.

– Messziről jöttünk magához, jó barátom – mondom – holnap még hajnal előtt indulnunk kell vissza, hogy estére odaérjünk.

– A halottaik végett gyöttek? – kérdezte az ember bizalmasan.

– Igen, – mondtam – hogy talán tud felőlük.

Valami sokat nem mutattunk ott a széken. Egy lefordított gallérú katonablúz volt rajtam, egyik kezemben ócska lóden-kalap, a másokban hosszúnyelű, nyeregbe való fokos, a társam (a feleségem) bekötött fejjel, a mint az ilyen parasztkocsizáshoz már öltözködni szokás. Valami olyan falusi kisbérlő-formának nézhetett bennünket az ember. Egy kis gyerek, a ki a szobában lábatlankodott, azt kérdi:

– Meggyújthatom a gyertyákat?

– Meg, – mondja neki az anyja.

Az üvegbe falazott Mária-szobor előtt feszület állott, mellette két oldalt egy-egy szál gyertya. Ezeket kénes masinával meggyújtotta a gyerek s mindössze ez volt az egész aktus a mivel a vacsora utáni padozatlan szobát ünnepélyes formába akarták emelni. Az ember pedig beszélni kezd. Előadása módjában semmi komédiásság, a mi meglepő, mert az

álmadozók, a rejtőzők s az ördögi tudományosak általában igen gesztusos színpadi magyarok. Ingujban van az ember, félkönyékkal az asztalon s mondani kezdi:

– Magának látom huszonnyolc halottját. Van köztük egy hároméves, egy tizenkilenc éves, egy huszonhárom éves férfi, golyó általi halálban, egy negyvenhat éves magas barna férfiút is látok, van egy huszonnyolc éves asszony, gyermekágyban halt el, van egy hatvanöt éves pirosképű barnás, állásbeli ember, van egy – – s így sorra mondta, de gyorsan mind a huszonnyolcat, mígnem legutoljára egy egészen ősz, nyolcvanhárom esztendő embert látott.

– No, meg vagy fogva, öreg – gondoltam akkor, a mikor beszédét befejezve megállt. Oly gyorsan mondta el a huszonnyolc halottat, hogy lehetetlen volt ellenőrizni, vajon igaz-e az a negyvenhat éves, a hatvanhárom éves s így tovább, hanem csak arra ügyeltem, vajjon mondd-e olyan halottat is, a milyenről nekem tudomásom nincsen. Nyolcvanhárom esztendőre nem emlékeztem, sem gyerekágyban meghaltat, sem golyó által meghaltat nem tudok a halottak között.

Kis szünet állt be. Azt mondják ugyanis, hogy annak a halottjait is elmondja a csépai ember, a ki neki üzenetet küldött. De azt neki nem kell tudtára adni, ő maga szól, hogy «magától izent is nekem valaki valamit». Vártam hát, hogy ezt mondja, mert csakugyan próbaképen izent a napam, hogy mondaná meg, az ő halottai mint vannak. De nem szólt az ember az iránt semmit (lehet, hogy nem elég ideig váraкоztam). Mondom is aztán, hogy üzenetet is küldtek neki, a mire ismét szól az ember:

– Tudom – mondta. – Annak tizennyolc halottját látom, valamennyi barnás. Van köztük egy négy esztendő egy – – s így sorra mondta a tizennyolcat. – Bajuk – folytatta – egyiküknek sincs, sem ezeknek, sem azoknak. Az a huszonnyolc halott a szentháromság templomában van, emezek pedig a boldogságos szűz templomában.

Kis szünet után magyarázólag tette hozzá, integetvén a felkönyökölt kezével:

– Mert nézze, akiknek bajuk nincsen holtaknak, azok nem is lehetnek máshol, mint vagy a szentháromság templomában vagy a Boldogságos templomában. A kiknek bajuk van, azok nem ott vannak. Hát csak legyenek megnyugodva. Az elsőként, a huszonnyolc halottért egy csöndes misét szolgáltatasson meg száz angyali üdvözetet mondjon el, a tizennyolc halottért pedig egy csöndes misét meg ötven angyali üdvözetet kell elmondani.

E megnyugtató fölvilágosítások után egy forintot csúszttam a két gyertya közé (misére) s kezelvén Mihály bácsival, távoztunk, honnan utánunk jó éjszakát és szerencsés utat kívántak. No, a pár órai alvás ennyi törődés után minden kívánság nélkül is jó volt, hanem bizony az úthoz hiába kívántak szerencsét. Még fönt volt a hold, mikor indultunk, de az eső csepergett egész éjjel, kocsi, ló a szabad udvarban összeázott, nemkülönben Muladi, ki a lovai mellett szokott aludni. Még nem volt három óra, mikor a kocsira pakolásztunk a jólelkű vendéglősné segédkezése mellett az utcán mivelhogy az udvarban nem bírt megfordulni a kocsi) s arra haladván egy fiatal úri férfi, jó reggelt köszöntött. A vendéglősné mondta, hogy a falu jegyzője, igen korán kelő ember, s már megy a hivatalába. (Azt hiszem, egész Magyarországon Csépan kezdődnek legkorábban a hivatalos órák.)

Elköszönünk és jövünk, egy kis pálinkát reggelizvén az otthonfőzött becsületes ánizsmagosból, mi Muladit egészen helyreigazítja és halad. A megázott, zsíros, fekete földön úgy csúszkál jobbra-balra a kocsi, mint hóban a szánkó szokott fölfordulás előtt. A parti kiöntésekben, holt-tiszákban kacsák röpdösnek, s a vöcsök búvárkodik. Hogy Csongrádnál a vízen áthaladunk, éppen akkor készül indulni a gőzhajó. Az tíz óra tájban már ott van a város alatt s onnan csak két óra kocsival az út. De hát szebb ez így: hajnaltól estig gubbasztani a gummikőpönyegben s beszélgetni, ha nem nagyon ver az eső.

– A mi halottaink közül – mondja a feleségem – egyetlen egyet sem talált el a híres magyar. De a ti halottaid között említett egyet, a gyerekágyban elhaltat, olyan volt nálunk, nálatok meg nem volt.

– Én nem tudom, hogy lett volna. Azt mondják, hogy az öreg ember háta mögött látja a halottakat, hát lehet, hogy abban a kis szobában összekeverte a dolgot.

– Az alighanem úgy is lösz – szól vissza a lóhajtó ülésből Muladi, ki mint fuvaros, üzleti szempontból is föltétlen híve a csépai embernek.

Gondolkozok az ember beszédjein tovább. Különösen az a golyóáltali halálos halott nem hagy nyugtot. Hát hol, ki? A balkáni görbe országot négyen jártuk meg a famíliából s csak egy halt bele ebbe a vállalatba. F fiatal főhadnagy volt az osztrák gyalogságnál, de neki sem golyó okozta halálát, hanem meghült s aztán sorvadás vitte el szegény lelkemet. Honnan láthatja hát a csépai ember ezt a golyós halottat, ki ez?

Nem tudom. Az eső egyre esik, de nagyon esik, az útszélien látszik, mint dőlnek meg a kövér búzák. Nagyon unalmas a kocsin. Az ember

éhes, de nem ehetsz, mert az ételt elmossa az eső a kezéből, ihatnék, de nem ihat, mert mint keresse elő az üveget. Dohányozni sem igen lehet, mert a papírszivar elázik. A kocsis úgy belebujt a kifordított subába, hogy csak a kalapja látszik belőle.

– Megtaláltam a halottadat mondja egyszerre a feleségem.

A névre, a melyet említett, csak isten őrzött, hogy a könny ki nem hullott a szememből. Egy rokon, a ki önkezével oltotta el fiatal élete világát tizenhat-tizenhét év előtt. Egy fiú, a ki nemcsak közel vérrokon volt, hanem talán a legjobb barátom is az eddigi életben, gyászlevelét most is őrzöm és mégis elfeledtem. És ez a csépai parasztember, a kihez az ember inkább kutatás kedvéért ment, említette, hogy látja, egy esztendő tévedéssel még az évei számát is megmondta s én mégis elfeledtem, sőt megtagadtam. Ha valahol élsz, a Mars-csillagon, vagy itt ringatózol az ablak előtt az ákácleveleken, kérem érte az engedelmedet, szelíd, jó, okos Ferim, ki túl vagy már minden emberi gyarlóságokon. Tetszésére bízom mindenkinek, hogy higgye-e vagy ne higgye, hogy kinevet-e érte vagy sem. A dolgot úgy mondtam el, a hogy volt (óhajtván mindenkép elkerülni, hogy esetleg a csépai ember is provokáljon). Annyi azonban bizonyos, hogy a fölfedezés megdöbbenett s nagyfokú röstelkedést éreztem a fölött, hogy miként bírhattam őt annyira elfelejteni, hogy még meg is tagadtam.

S haladván a zivatarrá változott esőben tovább, keressük ama gyerekágyban elhunytat, ki szülötte életéért a magáét adta cserébe. És akármit beszéljünk, érdemes volt elmenni a csépai emberhez, hogy tudatára juttatott annak, hogy mily kegyetlenek vagyunk holtaink emléke iránt. Az az ember mondja, hogy látok egy ilyent s én azt gondolom: nem igaz, olyan nem is volt. Pedig volt, mint a hogy meg is találtuk, csak az esztendőknben volt tévedés. Persze húsz esztendő sok idő s ép most húsz éve annak a szomorú esetnek. Pedig annál inkább emlékezetes, mert egy más, óriás katasztrófa keretében, a nagy árvíz alkalmával történt s imhol Cséparára kellett mennem, hogy az ottvaló ember eszembe juttassa az elhunyt rokont, kit mindnyájan oly igen nagyon szerettünk.

– A csépai embőr mindönt mögmond – szól vissza a beszédre Muladi oly kemény hangon, mintha most is valami varumléniát (schwarmlinie) komandérozna.

Az idő nagyon alkalmas a gondolkozásra, mert egészen csinos fürgeteg támad. A virágos ákáczerdő, melyen tegnap úgy haladtunk át órák hosszat, hogy szinte elhódított a mély illatával, most lucskos, fázós pagony, nyulak, fácánok mind elbújtak, nincs más az úton, csak a faágak, miket

a vihar leszakgatott. Enni is kellene már, a lovak is kívánják az abrakot, de hol? A közeli és távoli majorokban gazdálkodó urak nagyobb része ismerős, más részük jóbarát, megint másrészük rokon, de ilyen nekiöltözökéssel oda bemenni semmiképpen sem lehet. Inkább kerülünk is, csak majort ne érjünk. De hát hova bújjunk akkor? mert ez a zivatar csakugyan több a soknál.

A kérdésre a ritkuló fák mögül egy magas, hatalmas fehér kőszobor ad néma feleletet: Árpád urunk. Mióta megvan, még minden évben elmentem hozzá, e rendkívüli helyre, hol az itt támadó hangulatok hatása alatt ős embereket láttam hálakönnyekre fakadni. Eddig a tisztelet vitt oda, most segedelmet kérni megyünk hozzá s jó urunk, nemzetünk legnagyobb embere bizony ezt ezer év múltán sem tagadja meg a magyartól. Az eső, mint viharból szokás, oldalt vág s így a nagy szobormű csarnokában tökéletes enyhelyet találunk. Nemcsak mi, a földeken dolgozó emberek, acatoló gyerekek, leányok mind Árpád védőszárnya alá futnak a fürgeteg elől. Csattogott az istennyla jobbra-balra, de kímélte Árpádot, ki az elemek heves dulakodása közben fehéren trónolt fönt a magasban, kő kardját térdeire fektetve. Most volt csak valóságos szimbólum ez a kőszobor előttünk, a kik alája menekültünk, mint kotlóstyúk alá a csirke.

S lent az enyhelyben beszélgettünk, – természetesen a csépai emberről. A vihar elől odamenekült emberek között egy sem akadt, a ki már nála járt volna, de híret mind tudta s volt is köztük, ki szándékozott hozzá menni.

– Úgy lősz az, – vélte egy ember – hogy sok halottat emleget, különféle fajtájút, aztán véletlenül egyiket-másikat eltalálja.

Ha az ember az összes bölcseletek birtokában hosszúra, tudósformára növeszti a haját, pápaszemet tesz az orra nyergére és két esztendeig gondolkodik a dolog fölött, bizonyára akkor is csak arra az eredményre jut, mint a mit ez a megázott ember mondott ott a szeri pusztán.

Ebbe bele nyugodhatunk, de az a nyolcvanhárom éves ős, állásbéli halott, a kit a csépai ember említett, még mindig nem hagy nyugtot. Miért keverte azt a beszédébe, mikor olyan halottam már csakugyan és igazán nincsen? Nem olyan fajtájú az én famíliám, nem szeret az egy sem sokáig élni, az átlagos életkor ötven és hatvan év között van s a legnagyobb kor a hetvennégy esztendő volt. Honnan veszi hát ezt a nyolcvanhárom esztendő halottat?

Ezt sem tudom. De bele voltam már győződve, hogy meg kell neki lenni s ha kutatva nem találok, majd magától jön elő az emlékezetben. Hát csakugyan. Idő múltán Szer alól valahogy elvergődünk s estére

szerencsésen haza is érünk az alsótanyára olyan közutakon át, a melyekkel való bajainkat csak azért nem írom le, mert akkor egy és más hatóságok irányában igen nyers igazságokat lennék kénytelen mondani. Denique, igen csinosan és igen alaposan összetörve és összeázva itthon vagyunk s ekkor már minden jól van, akárhog van is.

És másnap, a nyugalmas, csendes, hűs tanyaszobában egymagamban, irkálván e dolgokról, föltűnik előttem egy reszkető kezű, reszkető fejű agg, igen aggastyán rokon, kit életemben csak egyetlen egyszer láttam, de annak van már legalább is negyedszázada. Édesapámnak nagybátyja volt, a családnak ausztriai ágából, ki valahonnan Tyrolból vagy Stayerből látogatásunkra jött, mint már régen nyugalmazott katonadoktor. Jut eszembe, hogy azóta nem jutott az eszembe, de most hirtelen látom a világosszürke zöldposztós vadászkabátban és szinte érzem, mintha reszkető keze a fejemre nyugodna, mint akkor, a midőn megzavarodva álltam előtte, mert nem tudtam a német bácsival beszélni. Örömmel futok a konyhába:

– Megvan a halottam – mondom.

– No hála istennek – mondják – legalább nem töröd már rajta a fejedet...

Csakugyan hála Istennek, mert már igen nagyon kerestem. S a dolog vége mégis csak az, hogy érdemes volt elmenni a csépai emberhez, mert legalább eszembe jutatta azokat, a kiket elfelednem nem lett volna szabad.

KÁDÁR LAJOS

TYUKÁSZ PÉTER*

II. FEJEZET

1.

Édesapám venyigepörnyét szitált taplógyúráshoz. Nagybátyám, Ustoros Szabó Bálint, párszárító új kast kötött. Én a fejšőzéken kuporogva vesszőt egyeltem a kashoz. Édesanyám a kuckó szájában egy szakajtó kukorica lemorzsolásán fáradozott. A falimécs a kispadka fölötti szenteltvíztartó szögére volt akasztva. Bölcsős kis húgocskám, Modolka, lepedőben lógott le a nagygerendáról, oszt sírt, ha rosszat álmodott, vagy ha a csecs-pipájából kifogyott a tejecske... Ilyenkor akármelyőnk érte, meglóbáltuk, s utána hallgatott. Bölcső nélkül maradt, mert jövetelére már nem számított anyám, és odébb adott a ringófán, mert mindig garas hójával voltunk a háznál.

Mögest öreganyáttal vergődtem az éjszaka álmomban, – törte meg a csendet anyám. — Legjobb lesz, ha átalmék a csépai emberhön... Panasza van ránk szegény megboldogultnak... Évődött velem kegyetlenül, hogy aszongya: „nem adtátok mög neköm tisztösséggel, ami a halottnak kidukálni szokott...” osztán rettentően rítt a lelköm...

Át köll mönni Csépára, Miska bácsihon – rendelkezett apám. – Ű majd eligazítsa az anyád sorát...

Ez a Miska bácsi olyan tudákos egyéniség volt, hogy az ország minden részébül felkeresték, mert a túlvilágiakkal tartotta a cimboraságot. Afféle paraszt spiritiszta volt. Léleklátó.

A majorban még két olyan fejërcseléd akadt, aki szót akart váltani Dékány Mihálllyal, a csépai táltossal, de mivel háromnak nem igen tanácsos elindulni, mert azt Mihály bácsi nem kedveli, így történt, hogy engem vittek el negyediknek.

* Kádár Lajos: *Tyúkász Péter. Regény.* Magyar Élet kiadása. Budapest, 1944. 42-46.

Anyám még este szakajtóruhába kötött két juhsajtot, hogy hajnali induláskor ne kelljen avval is bíbelődnie. Zsíros Marciné, a göbolyös felesége, félvékányi árpácskát kászalított tótgabolyába, vén Kecze Mihályné az anya-csürhéskanász hitestársa egy abrakostarisznyát csapóst pakolt tökmaggal.

Igy indultunk.

No keenek majd örül a csépai embör – incselkedett apám az öreg kanásznéval, – legalább lösz neki mivel megkínálni a túlvilágiakat... Azok odafönt kegyetlenül ráérnek tökmagot törögetni...

Anyám neheztelt apám figurázásán, mert aki ilyen ügyben akar elindulni, annak imádságon járjon az esze, ne pedig pajzán beszédet hallgasson.

Nagy Uram-Jézus-segíts-meg-gel hagytuk el a majort.

Én elől ültem vén Kővágó Gergő falusi fuvaros mellett, ő igen tudta már az útját, mert volt olyan hét, hogy háromszor is meglátogatta Mihály bácsit.

Oszt kee puhatolódzott-e mán a felesége felül? – kérdezte vén Keczné a fuvarost, aki özvegyi kenyéren tengődött.

Neköm nem jelentközött Borisom – felelte a kocsis. – Aszongya Mihály bácsi, hogy az olyan möghótt lelkök, akiknek nincsen semmi követelődzésük, nem jelentköznek nála...

Nem ártana, ha egy kicsit mögkocogtatná a lovait, mert ránk melegszik! – rántotta meg anyám a kocsis ujjasát.

Isten mentsen! – szabadkozott a fuvaros.

Hiszen jó az út! – mondták ketten is.

Elhiszem, csakhogy ilyenkor nem öten ülünk ám a kocsin! – szolt hátra Kővágó Gergő titokzatosan.

Nem-e? – Valamennyien elképedtünk.

Mert tudjátok, azok a meghótt lelkek, akikről majd szó esik, mind itt gyönnek velünk a kocsin, – magyarázkodott a vén ember. – Azér nem lehet kocogtatni.

Anyámék erre olvasót bontottak, és nagy ájtatosan imádkozni kezdtek.

– „Minden jótét-lélek dicsérje az Urat” így köszöntötte kocsinkat a révész, amint a rámpáról ráhajtottunk a kompra. Gyakorlatból tudta, hogy a megboldogultak ott kuporognak köztünk a derékban, saraglyában miben...

A komp drótkötélén kísértetiesen nyikorgott a csiga. A Tisza sápadtan álmos fodrára bíborpántlikát tűzött a felkelő nap.

Megérkeztünk.

Hatalmas portára csavarodott be a kocsink. Egy kislegény nyitotta ki a kaput. Az udvaron szép sorban már vagy nyolc kocsi állott. Megelőztek bennünket, de úgylis várni kellett, mert csak kismise után lehetett a lelkek idézni...

A fuvarosok mind ismerték egymást. Voltak Félegyházáról, Csongrádról, Kecskemétről, de a sűrűje mégis a közeli falvakból jött. Akadt azonban egy fogat, amelynek a kocsisát nem ismerték a többiek. Ez uras házaspárt hozott.

Hunnan? – faggatták az idegen kocsist.

Szögedébül, – válaszolta.

Úr is gyön ilyen helyre?

Úr is csak embör, – vélte a szegedi. – Ez pedig nagy úr! – intett a fejével a ház előtt ácsorgó házaspárra.

No...

Ú olyan helyön tekintetös igazgató úr, ahun a régiségüket, halálfejeket, mög a jó Isten tunná, mi mindön encsömbencsömöt, királi palástokat-mit üvegös almáriumba rakosgatják...

Némöt lösz ... – vélekedtek ketten is.

Nem némöt az, – köpött ki a kocsis. – Hiszön úgy tud mindenhön, akár egy parasztembör...

Oszt ügylehet a nevit se tudnánk kimondani, – kötekedett egy nagykun, akinek olyan csavaros volt a bajusza, mint a kosszarva.

Tudom pedig a nevit, csak nem jut eszömbe, – mentené urát a kocsis. – Hiszön régen hordozgatom, hun erre, hun arra a tanyák között.

Tán gyapjúszedő zsidó? – nyelvelt közbe egy menyecske.

Tudom mán a nevit, – örvendezett a szögedi ember, – Tömörkény Istvánnak hívják...

No, ha tömörkényi, akkor csakugyan magyar ember, mert Tömörkény ott van Csánytelek mellett, Szegvárral szembe...

Itt vége szakadt a társalgásnak, mert megjött Dékány Mihály. Válán hatalmas kapa volt. Kihasználta a kismise előtti időt, a kapája ugyan fényesen ragyogott a friss használattól.

Az uras házaspárral keztfogott, és betessékelte őket a házba.

Itt is csak az úr az első... egye ki az avas ... – mondta a csavaros bajuszú. – Biztosan arannyal fizet...

Úrféle teheti, – így anyám. – Nem komencióba kapja...

Tizenegy óra felé járhatott az idő, mire sor került reánk. Belekapaszkodtam anyám szoknyájába, mert rettentően féltem, folyton csak arra

gondoltam, hogy itt mindjárt szemtől-szembe találjuk magunkat halott szülémmel. De nem úgy lett.

No, kedves lelkem... – mondta halálos komolysággal Mihály bácsi, amint beléptünk a pitarba. – Maga az édesanyja végett gyött, úgy-e? Tudom. Mán régen várom!

Anyám végtelenül le volt sújtva, mert átallotta, hogy a szülém lelke az ő hanyagsága miatt nem nyugodhatott. Sírva fakadt. Én görcsösen szorítottam a rokolyáját, és arra gondoltam, hogy kiszaladok, de nem mertem.

Kerüljenek a szentélybe, – vezetett be bennünket egy teljesen lesötétített szobába. Az ablakon nagy, fekete posztófüggöny volt. A két ablak között a sarokban hatalmas festetlen fakereszt állott, előtte asztalka, amin kísértetiesen percegett két szál gyertya. Az asztalka előtt imazsámoly volt, anyám félénken térdelt rá, és zokogni kezdett. Én mellé kuporodtam.

Mihály bácsi az ajtó mögé, falnak fordulva, összekulcsolt kézzel sepegett. Már unni kezdtem, de mert anyám rettentően hosszú imába kezdett, így nem mozdulhattam.

Keljen fel, nénémasszony, – lépett hozzánk a táltos. – Három szagos misét szolgáltatson az édesanyja lelkiüdvéért, – mérte ki a penitenciát misztikus ábrázattal. – Koporsós misére számított, azért nyugtalankodott szegény megholt lélek...

Majd szolgáltatok négy misét is... – rebegette félénken anyám, – egy rádást nem sajnálok szögénytől. Csak még azt mondja kee meg, Mihály bátyám, hogy az elholt kis cselédeim rőndbe vannak-e?

Űk elvannak valamennyien, fönt vannak a mennyországban, – vigasztalta meg anyámat, aztán keresztet vetett ránk, és utunkra bocsátott.

Hazafelé menve anyám megkérdezte a kocsist.

Hogyan tudhatta meg előre, hogy édesanyám végett mentem? ...

Azt csak ű tudhatja... – vágott lovai közé a fuvaros.

A kompótél csigája, mintha visszafelé már nem csikorgott volna olyan kísértetiesen.

Nyugatról vadludak húztak a Csermő felé.

Az alpári templomban delet harangoztak.

BÁLINT SÁNDOR

EGY MAGYAR SZENTEMBER.
OROSZ ISTVÁN ÖNÉLETRAJZA *

(részlet)

Bálint Sándor rövid leírása szerint „Az Alföld leghíresebb halottlátója Mészáros Mihály volt, ismertebb nevén a csépai embör (†1927). A néphit szerint tudományát magától Jézus Krisztustól nyerte, aki szegény útasember képében kereste föld betegen fekvő hívét. A Mester kijelentette neki, hogy hat napig el fog rejtőzködni, azaz halálszerű állapotba fog esni, miközben végigjárja a túlvilág tartományait: a menyországot, tisztítóhelyet és a poklot. Úgy is történt. Az emberek csodájára jártak, az orvos nem tudta, mitévő legyen. Hiába szóltak hozzá, hiába rázták, nem ébredt föl, csak a hetedik napon. Elmondta, hol járt. Akárhogy kérdezték azonban tőle, mit látott és mit tudott meg, azt mondta, hogy látomásairól nem beszélhet. [...] ettől kezdve óriási hírnévnek és tekintélynek örvend: betegek kérik segítségét, élők érdeklődnek halottjaik sorsa iránt. Sokszor egész kocsisorok állanak hajléka előtt.”

* Bálint Sándor: *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest, 1942. 23.

BÁLINT SÁNDOR

TÚLVILÁG, HALOTTLÁTÓK*

A vallásos hit állandó hanyatlása ellenére is a halottkultusz elnépiesedett katolikus hagyományai máig elevennek mondhatók.

Ezek közé tartozik elsősorban a *gyászmise* végeztetése évfordulón, illetőleg a halott nevenapján. Olykor álomlátás esetén is sor kerül a misemondatásra. Erről nemsokára bővebben is szó esik. Célzata, hogy a *tisztuló, purgatóriom*, Kálmánynak egy bizonytalan szőregi adata szerint¹ *szērëgyina* néven emlegetett tisztítóhelyről a halott mihamarabb megszabaduljon. Öregek körében élő hiedelem: ha átfutó villanás, fény tűnik föl az égen, akkor is lélek szabadul a purgatóriumból. Ezt a célt szolgálták – főleg régebben – a halott lelkiüdvösségéért fölállalt zarándoklatok is.

A szegedi halottkultusznak legrégebb, ismert följegyzése 1763-ból való. Az 1753-ban elhalt Szilágyi Mihály szegedi mészárosnak Bátán élt egy mostohabátyja. Ő maga 1763 február 17-én megjelent Dobszay Judit bátai asszonynak, és megkérte, hogy szóljon bátyjának: mondasson érte Szent Antal oltáránál négy égő gyertya mellett misét. Az asszony látomásával sietett Baboss Jánoshoz, a halott bátyjához, aki azonban hitt is, nem is a szavának. Varga János és Szántó Mihály tanítók társaságában elment az asszony hajlékába és követelte tőle, hogy esküvel bizonyítsa, amit állított. Az izgatott asszony fehér zsebkendőjével törölgette kisírt szemeit. Egyszerre azonban mintha valami érintette volna, a kendő lángbaborult. Most már az eloltott kendőt magához vette, majd Baján a barátok előtt elmondta az esetet, utána a misét is megrendelte: Szent Antal oltáránál négy égő gyertyával. A kolostorban a kendőt megőrizték, de az 1840. évi nagy bajai tűzvész idején ez is elpusztult.²

* Bálint Sándor: Túlvilág, halottlátók (részlet). In: Bálint Sándor: A szőregi nemzet III. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1978/79-2. 208-212.

1 Szeged Népe III, 147.

2 A történetet P. Kaizer Nándor alsóvárosi házfőnök, rendtörténeti kutató jegyezte ki a bajai klostrom História Domusából. Szegedi Haviboldogasszony 1927, 7. sz.

A középkori szakrális szimbólikában a templom bejárati része a *limbust*, Ábrahám kebelét jelképezi. Tápén *kúdú*sok *színje* a találó neve. Régebben mindig itt szoktak, főleg gyászmisék előtt alamizsnát adni az idese-reglett koldusoknak, akik ennek fejében az elhalt, tisztítóhelyen szenvedő lelkek szabadulásáért könyörögtek. Falán az átalakítás (1939) előtt a sírjában nyugvó Krisztus képe függött.

Az *alsóvárosi* templomban a bejárattól balra, de még a kórus alatt, jelképesen tehát a limbusban máig látható a tisztítóhelyen szenvedő lelkek oltára (1742). A kép talán még egy középkori festmény átdolgozása: a keresztfán függő Jézusnak kádba csorduló véré a megváltás boraként nyújtják a szentek a purgatóriumban sóvárgó lelkeknek. Még manapság is szívesen szolgáltatnak halottjaikért a hívek misét ennél az oltárnál, a hagyomány azonban régen nyilvánvalóan sokkal elevebb volt.

Az 1857-ben épült *földeáki* templom bejáratánál, közvetlenül a kórus alatt primitív parasztkorok kép: a halott Krisztus „alászáll a poklokra,” ahol az ószövetségi lelkek Ádámmal és Évával az élen sóvárogva fogadják. Angyal lebeg fölöttük és kehelyből a megváltás vérént önti rájuk. A templomba igyekvő hívek máig megállanak a kép előtt és legalább egy Miatyánkot elmondanak halottjaikért meg a szenvedő lelkekért. A kultuszt a képpel együtt nyilván a XVIII. században ide települt alsóvárosiak hozták magukkal a régi (óföldeáki) templomba, majd meg az újba.

A sajátos ábrázolásról később, más összefüggésben még írni fogunk.

A szentek egyességének tanítása, vagyis élők és holtak sejtelmes közössége, összetartozása valamikor erősebben élt az emberek hitében, képzeletvilágában, minden-, napi életében. Erre már eddig is több példát említettünk. Az egyszerű nép a *látók*, *halottlátók* révén – akik különös lelki adomány föltételezett birtokában *mög tudják mozdítani a halottakat* – közvetlen kapcsolatot is iparkodott teremteni, és megnyugvást szerezni kedves halottjainak másvilági sorsa felől. Ezért szinte napjainkig föl szokta halottlátó hírében álló embereket, asszonyokat keresni.

Tápai vélekedés szerint csak hétfőn, kedden, szerdán tudnak *nézni*, mert csütörtökön a halottak búcsút járnak. Péntek Jézus halálára, szombat Máriára emlékeztet, a vasárnap pedig a megváltás örömnépe.

*

Csak a múlt század utolsó évtizedeitől tudunk a „*csibai embör*,” továbbá már szinte napjainkban a *lelei asszony* és a *szőregi embör* híréből. A név elhallgatása nyilván névmágiás szorongásból is történt.

A csépai embőr

Az Alföld leghíresebb halottlátója Mészáros Mihály volt, a nép ajkán neve: *a csibai embőr* (†1927). A néphit szerint tudományát magától Jézus Krisztustól nyerte, aki szegény utasember képében kereste föl betegen fekvő hívét. A Mester kijelentette neki, hogy hat napig el fog *rejtőzködni*, azaz halálszerű állapotba esik, miközben majd végigjárja a túlvilág tartományait: a mennyországot, tisztítóhelyet és a poklot. Úgy is történt. Az emberek csodájára jártak, az orvos nem tudta, mitévő legyen. Hiába szóltak hozzá, hiába rázták, nem ébredt föl, csak a hetedik napon. Elmondta, hol járt. Akárhogy kérdezték azonban tőle, hogy mit látott és mit tudott meg, azt mondta, hogy látomásairól nem beszélhet. Pokoljáró Tar Lőrincnek e kései parasztutódja ettől kezdve óriási hírnévnek és tekintélynek örvend: betegek kérik segítségét, élők érdeklődnek halottaik sorsa iránt. Sokszor egész kocsisorok állanak hajléka előtt. A *tápaiak* szerint egy plébánosnak azt mondta, hogy meghalt édesanyja a túlvilágon disznókkal eszik. A pap haragra gerjedt. A csépai embőr erre azt válaszolta, hogy életében még a moslékból sem adott a szegénynek, inkább disznók elé vetette.

Tápaiak máig emlegetik, hogy Sánta Kószó Ágnyis *szűzőreglánya*, Tápai Pista kápolnájának gondviselője, *kápolnacsősz* egyszer meghívta magával az összes temetőbeli halottakat a csépai emberhez. A lelkek örömmel mentek vele. A kocsin alig fértek, a lovak nehezen húzták őket. Mondta is a csépai embőr: jaj de sokan gyüttek!

A hiedelemről Tömörkény is megemlékezik,³ feleségével ugyanis kocsin szintén megjárta a múlt század végén Csépat. Csanyteleken egy kocsmánál megállottak etetni. „Beszélte a kocsmáros, hogy mikor a lovak úgy kiállnak, hogy egy nap nem bírnak elmenni Csépaig, az nem attól van, mintha a lovak rosszak volnának. Hanem némely utas mellé az összes halottai föltelepednek a kocsira, hogy vele menjenek. Néha negyven halott is fönt ül a kocsin. Hát a lovak persze nem bírják el a terhet...”

„Erősen őszes, nagyhajú a csépai ember – folytatja Tömörkény – barázdált arcú, sovány. Homloka fölöttébb magas, mi a sovány fejet nagy juhászos hajjal különös formában mutatja. Rekedt hangon beszél, s hangján látszik, hogy nem tűri az ellentmondást... Hallgattunk. Az ember néha

3 Munkák és napok 174, 178. Vö. még: A csépai subás szent. SzN. 1893, 152. sz.

ránktekint az asztal mögül. Úgy mondatik, hogy ez úgy van, hogy mikor valaki így ül előtte, a háta mögött összes halottai megjelennek, s a csépai ember azokat sorról-sorra látja. Látja, hogy milyen sorsban vannak, látja korukat, hajuk színét, és annyira látja őket, hogy bizonyos esetekben a haláleset módját is meg tudja mondani...”

Engi Tüdő Vince

A Grynaeus Tamástól megörökített paraszti hagyomány szerint *Engi Tüdő Vince* (+1922) is látta a halottakat, álmodott velük. Azt parancsolta, hogy a gyászoló atyafiság fehér koszorút kössön, ezt vigyék el neki. Ott volt nála kilenc napig, rá is imádkozott. A megadott napon az érdeklődő rokonokat a kerítésen kívül küldte. Ezek látták, hogy fekete pár lótól húzott fekete kocsin négy hatalmas fekete, másvilági ember ment be a tanyába. Vince bácsi sorra mind a négygel megküzdött, kemény viaskodásban győzte le őket. Utána beszélt a halott sorsáról. Ha még szenvedett, akkor a szabadságért imádságot, misét, szegényeknek, koldusoknak alamizsnát rendelt. Azt is mondják, hogy egy elhalt, templomkerülő rendőr feleségét azzal vigasztalta, hogy az ura mégis megüdvözült, mert egyszer útközben egy állapotos asszonyt fölvetett a kocsijára és ez hálálkodva mondta neki: áldja mög a Jóisten! Szélpál István halála után lovai végképpen nem akartak bemenni az istállóba. Ott korholtak este az ajtóban. Vince bácsi a koszorúvivő rokonoknak azt mondta, hogy a gazda lelke ott szenved az istállóajtóban. Megnyugszik, ha hét *terhöt* visznek, vagyis hét alkalommal adnak alamizsnát egy földhözragadt szegénynek.

A lelei asszony

1943-ban halt meg hatvanadik életéve körül *Püspöklele* (ma Maroslele) halottlátója, *Fehérné Bödő Róza*. Több gyermekes, hívő katolikus parasz-asszony. Mint később mondogatta, még menyecske korában a nagyobb ünnepek előtt mindig elfeketedett a teste. Nem tudta a dolgot mire vélni, de egyszer olyan sugallatot hallott, hogy 35 éves korában valami nagy történik majd vele. Így is lett.

Éppen a konyhában beszélgetett egy asszonnyal, amikor angyal jelent meg neki. Az asszony csak a szavát hallotta, ő azonban látta is. Fölsóhajtott:

édös Istenöm, hunnan is érdemöltem ezt? Az angyal így szólt: „Istentől posta jött hozzád!” Közölte vele, hogy az Úr a léleklátásra választotta ki. Rozália tiltakozni próbált, mert félt a meghurcoltatásoktól, börtöntől. Végül mégis megadta magát a személyes sorsának. Ettől kezdve meg tudta mondani, hogy a holt lelkek hova jutottak.

Grynaeus Tamás Palika Örzse híres tápai énekesasszonytól így hallotta és jegyezte föl Rozália választottságának történetét. Szegény hadiözvegy volt, öt gyermekkel maradt el az urától. Sokat kellett dolgoznia. Egyszer éppen kint kapált a földön, amikor délben Úrangyalára harangoztak. Kapájára támaszkodva az imádságot el is végezte, amikor odaállott elébe egy fényes alak. Se nem fölleg, se nem ember. Abból jött a hang: „dícsértessék a Jézus Krisztus! Elvégezted fiam? El. Kérlek az Úr Jézus meg a Boldogságos Szűz Mária nagy nevére: elvállalod-e, hogy segíts a tisztítóútban szenvedő lelkeken? Az asszony megijedt: jaj, én semmi se vagyok!

Féltében elszaladt szegény haza. Bent a házban fényesség tündöklött a falon. Odament a bölcsőhöz, hogy kicsijét megszoptassa. Most olyan szépnak látta, mint a Kis Jézust. Nem mert odamenni hozzá.

Erre a fényes alak újra megszólalt: „tudom, hogy gyöngé teremtése vagy az Úrnak, de majd ád hozzá erőt, hogy a lelkeken segíthess.” Roza megijedt, nem szólt egy szót sem. Kiment a szobából, jajgatva kereste az édesanyját: „jaj édősanyám, jöjjön kend be, nézze meg a gyermeket, meg a fényességet.” Ő azonban nem látott semmit, mert nem volt rá méltó.

Roza ismét hallotta a hangot: „vállald el, az Isten ad hozzá erőt. A lelkek szabadítására vagy kiválasztva.” Mentegetődzött: Nagy szegénységben kell a gyermekeit nevelnie, „Isten mindenhez ád erőt” – volt a szigorú felelet. Most már elvállalta. Egyszerre olyan lett minden tagja, hogy át lehetett látni rajta. Édesanyja azt hitte, hogy megzavarodott, amikor elmondta, hogy mi történt vele.

Ahogy kilépett az udvarra, látja ám, hogy a kapun ezer meg ezer lélek tülekedik befelé, elől édesapja. Mozogni se lehetett közöttük. Valamennyi összetett kézzel könyörgött hozzá: „segíts rajtunk, segíts rajtunk!” Visszament a szobába, a fényesség még mindig ott ragyogott. Kérdezte tőle: „mondod-e még, hogy nem szánod a szenvedőket?” Édesapjára gondolt, és most már mindent elvállalt. Az a *fényös valami* így búcsúzott tőle:

„Az Úr hatalma legyen veled,
A Boldogságos Szűz Mária őrizzen meg Téged,
Szent Mihály arkangyal vezérelje ügyedet.”

Ettől kezdve mindenkin tudott segíteni.

Más változat szerint még fiatalasszony volt, amikor egyszer elaludt: hét nap, hét éjszaka mély álomba merült. Amikor fölébredt, elkezdett a halottakról beszélni. A papok eleinte üldözték, majd becsukatták, de a börtönajtó magától megnyílt előtte.

Csak olyanról beszélt, aki már negyven napja meghalt, amikor hozzátartozói fölkeresték. A kételkedőket, csúfságkeresőket már előre kiküldte hajlékából, nem fogadta őket.

Mint mondják, egy lelei asszony elment hozzá, hogy meghalt édesapja felől tudakozódjék. Róza néni megnyugtatta, hogy nincs semmi baj, édesapja már megüdvözült. Hozzátette azonban, hogy egy fiatal katonát is lát mellette. Ez az asszony öccse volt, aki az első világháború alatt hadifogságba jutott és éhenhalt. Róza néni azt tanácsolta neki, hogy ez is üdvösségre jut, ha egy koldust megvendégel.

Egy embernek, aki nagyon siratta elhalt feleségét, Róza néni megtiltotta a sírást, különben az asszony egészen elmerül a könnyek tengerében.

Újabb hagyomány szerint a lelei asszonyt titokban Horthy Miklósné is fölkereste, amikor István fia repülőgép-katasztrófa áldozata lett.

Róza néni egész életében megmaradt szegénynek, két keze munkájából élt. Ajándékot nem fogadott el senkitől. Egyszer egy úriasszony, látva boldog egyszerűségét, ruhát szeretett volna cserélni vele.

*

Halottlátóként emlegetik a szőregi *Vidács Mihályt* is, aki jelenleg még élő ember. Egészeiben véve már inkább külvárosi, kispolgári jelenség, akit spíritiszta vélekedések is befolyásoltak. Működésének vizsgálatára már inkább a szociológia, mint a néprajz illetékes.

A hazajáró lélek

Olykor még napjainkban is sor kerül a *hazajáró lélek* emlegetésére. Úgy vélik, hogy a család valamelyik elhalt tagja ilyenkor visszatér egykori otthonába. Kálmány *szőregi* adatai szerint a hazajáró lélek olyan, mint az árnyék. Csak térdig lehet látni. Leveri az edényeket, de egy sem törik össze. Ha azt akarják, hogy a lélek hazajöjjön, főzik a ruháját, sírkereszttel tüzelnek. Van olyan is, aki ilyenkor kását főz a kereszt tövében.

A hazajáró lélekről szintén Kálmány több *tiszahögyösi* hiedelmet is közöl.

Az egyik odaült a kemence mellé. Nagykest vett elő, kenyeret szegett, evett. A gazda fia mindig söprűvel kergette ki a házból. Előbb azonban szegett magának egy karaj kenyeret, vitte a sírba. A nagykes nyele véres maradt utána.

Egy hazajáró lélek a karszékbe lyukat fúrt. Amikor beleült, ez mindig sivított. Elhívták a papot, aki megkérdezte, miért jár haza? A szomszéd-tól ellopott egy zsák tojást. Adják meg neki, akkor nem jár haza többé. Kérését teljesítették, de a következő éjszaka ismét megjelent. A pap újabb kérdésére azt mondta, hogy még mindig tartozik három tojással. Ezt is megadták, most már nem járt haza többet.

Tápai Pistáról mesélik, hogy egy emberrel gyalogosan Radnára iparkodott. Esteledvén, betértek egy tanyába szállást kérni. Az asszony meg az ura azt mondta, hogy szívesen adnak, ha itt mernek a vándorok maradni. Ők nappal csak eldolgozgatnak, este azonban a szomszédba mennek, mert itt olyan kísértetjárás: ajtócsapkodás, edényhajigálás van, hogy nem tudnak tőle megmaradni.

Pista bácsi csak szentelt gyertyát kért. Meggyújtotta, társával imádkozgatott mellette. Lefeküdtek, a másik el is aludt. A gyertya tovább égett. Éjfélkor elkezdődött a dörömbölés. Pista bácsi fölült az ágyban, és megszólalt: *mindön lélok dicsérje az Urat*. Utána háromszor is megkérdezte: mi a bajod, ki vagy, miért nem nyugszol a helyeden?

A lélek csak a *szólítást* várta: tizenhárom esztendeje hazajárok, senki nem segít rajtam. A padláson ott meg ott van egy rakás lopásból szerzett pénz. Kéri, hogy osszák négyfelé: feléből szolgáljanak misét, a másik felének felét adják a szegényeknek, a negyedik fertály pedig azé legyen, aki segít rajta. Pista bácsi még megkérdezte; kér-e még a lélek valamit? Mást nem.

Minden úgy volt, amint a halott elmondta, és minden úgy történt, ahogy a halott kérte. Pista bácsiék folytatták az útjukat Radnára, a búcsúra.

Visszatérve, megint bementek a tanyába. A család boldogan vendégelte meg őket, hiszen most már nyugodtan otthon lehettek. Pista bácsi a kapott pénzt kápolnájának fönntartására költötte.

Palika Örzse énekesasszonytól hallottuk azt is, hogy egy szegény magáramaradt *tápai* asszony szobájában lefekvés után hazajáró lelkek

szótték a *bolondos* nevezetű nagy gyékényt, amelyen nappal az élők dolgoztak. Az asszony alighogy eloltotta a lámpát rákezdték. Ha meggyújtotta, abbahagyták. Örzse nénit is meghívta az asszony, hogy segítsen rajta. Éjszakára ottmaradt náluk.

Egyszerre kezdtek tologatni a gyékénybordát. Örzse néni megszólal: az Atyának, Fiúnak, Szemlélők nevében. Ámen. Adj Uram örök nyugalmat neki! Ezután elimádkozta a Miatyánkot és Üdvözlégyet, majd így folytatta: akárki vagy te szenvedő lélok, eredj oda, ahun voltál, nyugodjál! Mindön este imádkozunk érted, csak ne háborgoj, ne háborgasd ezt a családot!

El is ment, nem jött vissza többet. Misét mondtak, meg imádkoztak érte.

Rúzsá tanyavilágában beszélnek arról, hogy egy halott nem tudott a sírjában nyugodni. Megjelent hozzátartozóinak álmában és közölte velük, hogy húsvéti gyónását és áldozását elmulasztotta, ezért nem dicsérheti az Urat. Megszabadíthatják, ha elmennek Szabadkára a kéttornyú templomba, és ott meggyóznak, megáldoznak, továbbá tizenkét Úrangyalát elmondanak érte, és tizenkét krajcárt adnak tizenkét koldusnak.

Szintén Rúzsán hallottuk, hogy egy béres kedvezni akart a gazdájának és ezért szántás közben mindig künnebb rakta a határkarót. Meghalt. Az új béres már harmadik éjszaka hallotta a hangját: de nehéz, huva tógyem? Annyira megijedt, hogy azonnal jámbornak mondta a gazdát, vagyis felmondott. Hasonlóképpen cselekedtek a többiek is. Végül az utolsónak a gazda már két disznót ígért, ha megmarad. Ez azután meg is felelt a hangnak: odatödd, ahunnan legelsőbb évöted. Ezt vártam – szólt a hang. A hazajáró lélek most már nem háborgatta többé a tanyát.

Már a paraszti felvilágosodásra jellemző *főlsővárosi* szólás, amikor hazajáró lelkekről beszélnek: *a rosszat a másvilágrú nem eresztik, a jók mög nem kíváncznak vissza.*

MÉSZÁROS MIHÁLY, A CSÉPAI HALOTTLÁTÓ*

A *halottlátó* – *halottlátás* jelenségét, képzetkörét néprajzi irodalmunkban nem mondhatjuk kellőképpen feldolgozottak.

Mindmáig Diószegi Vilmos¹, ill. korábban Fekete József² és Nyári Albert³ írásai, tanulmányai a legrésztesebbek, bár kisebb közlésekben, szórványos adatokban nincs hiány. Újabban e sorok írója foglalta össze egy nagyobb terület, a Hortobágy-környék idevonatkozó hagyományait⁴. Nagyon jelentős Czövek Judit kéziratos tanulmánya⁵, amely a recens anyagnak, a szakirodalomnak eddig legteljesebb összefoglalása.

A halottlátó az ún. természetfeletti erejű emberek csoportjához tartozik⁶. Az alak és ezzel együtt a képzetkör nem ismert közönségesen az egész magyar nyelvterületen, földrajzilag kisebb-nagyobb területekhez köthető. Szórványosan az egész magyar etnikum ismeri.

A halottlátó – eddig ismert – legkorábbi szakirodalmi említése a múlt század végéről való. Bálint Sándor bukkant rá éppen a csépai halottlátóról szóló írásra a *Szegedi Napló* 1895. évfolyamában. A *csépai subás* szent című névtelenül megjelent cikket talán Tömörkény István írta. Kandra Kabos *Magyar Mythológiájában* sajnos csak általánosságban tesz említést róluk: „Majdnem minden vidéknek megvannak a magok tudós emberei és asszonyai, kiket a nép messze vidékről is megkeres, hogy ügyes-bajos dolgaikban segítségüket kérje. A néphit valónak tartja azt is, hogy vannak

* Barna Gábor: Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa – tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből II.* Eger – Szolnok, 1982. 335-362.

1 Diószegi 1956.

2 Fekete 1910.

3 Nyári 1908.

4 Barna 1979. 57-59.

5 Czövek 1978. [Időközben, 1987-ben megjelent, s e kötetbe közöljük is! BG]

6 Vö: Cs. Pócs 1964.; Körner 1967. 284.

látó asszonyok, kik a halottakat látják, velök beszélnek és kívánságukat tőlük kitudhatják.

Úgy vélem, hogy ősvallási hagyományos gyakorlattal vagyon bennök dolgozunk.⁷ Ezután a dormándi és a szalacsi halottlátó asszonyt említik⁸. Századunk első évtizedében a dormándi asszonyok mellett írnak a novaji, a mezőtárkányi, a jászberényi, a szemerei, az endrefalusi és az egerszalóki halottlátóról⁹. A harmincas években szerzünk tudomást a Cserszegtoma-jon élő, de zalai származású halottlátóról¹⁰. A negyvenes években a már megismertek mellett említik a borsodivánkai halottlátó embert¹¹, újra a jászberényi halottlátó asszonyt¹² és a csépai embert¹³. Az ötvenes években jelentek meg adatok a markazi, egy torontálmegyei és egy valói (Moldva) halottlátóról¹⁴, az orosházi táltosról¹⁵, majd a miskolci tudósasszonyról¹⁶. A hatvanas évek irodalmában bukkanunk a szalacsi, a putnoki és a petneházi halottlátókra¹⁷. Ekkor említik az újszászi léleklátót is¹⁸. A közelmúltban több új adatot jegyeztek le a bekecsi és sárospataki¹⁹, a feldebrői, a nagyfügedi²⁰, a kabai²¹ halottlátókról, valamint istenségi és dévai látó asszonyokról²². Ekkor ismerjük meg a füzesabonyi halottlátót²³. (Felsorolásunk nem törekedett teljességre. Az irodalomjegyzékben majdnem hiánytalanul megtaláljuk a halottlátókra vonatkozó irodalom felsorolását.) Meg kell azonban említenünk, hogy kéziratos gyűjtésekben, valamint pl. a Szolnok megyei néprajzi atlaszban jóval több a megemlített halottlátók száma. Munkánk során ezeket az adatokat csak részben tudtuk figyelembe venni. Itt említem meg, hogy szépíróink közül Tömörkény

7 Kandra 1897. 119.

8 Ethnographia X. 1899. 171-172.

9 Benkóczy 1907.; Nyári 1908.; Berze Nagy 1910; Fekete 1910.

10 Vajkai 1939.

11 K. Kovács 1944.

12 Demeter 1948.

13 Tolnai Világlapja 1941. 44. szám. A cikk tartalmára Bálint Sándor hívta fel a figyelmemet. Segítségét ezúton is köszönettel említhetem. Bálint 1942. 21.

14 Diószegi 1953.

15 Darvas József, 1954. 53

16 Diószegi 1958.

17 Csiszár Árpád, 1967. 194-196.

18 Cs. Pócs 1964. 125-127.

19 Szabó 1975. 244 skk, 408 skk.

20 Gulyás 1976. 96.

21 Sándor 1976. 232.

22 Bosnyák 1977. 102-103.

23 Barna 1979. 57.

István, Gárdonyi Géza, Kádár Lajos és Veres Péter is írtak halottlátókról²⁴, alakjuk fel-felbukkan a paraszti önéletírásokban is²⁵.

Mészáros Mihály, a csépai halottlátó

A továbbiakban Mészáros Mihályról, a századfordulón élt csépai halottlátóról tekintjük át a még élő, napjainkban is elérhető hagyományokat. Anyagunk nagyobb része Cséparól, jórészt Mészáros Mihály hozzátartozóitól, és a környező községekből származik. A Mészáros Mihályra vonatkozó korábbi irodalmi, szakirodalmi adatokat sem mellőztük. Az elbeszéléseket, a visszaemlékezéseket lehetőleg szó szerint idézzük.

Tudományszerzése

„Hogy hogy kezdődött? Csúfolták a munkatársai, hogy kalamolsz Miska! Mer így beszélt nekik, hogy tudott: látomása vót és tudott. Hát kicsúfolták a munkatársai. Hát osztán megfogadta, hogy nem beszél. Nem akart a többinek csúfja lenni. És... tecchalott vót nyolc napig. Nyolc napig eszméletén kívül fekütt. Nyolc napig se nem evett, se nem ivott, étlen-szomjan. Hát orvos ugye, akkor még annyi vót az orvosi tudomány, hogy tudta hogy él, azt megállapította, mer a pulzusa vert. Mondta, hogy állandóan figyeljék, gyenge pelyhet tegyenek az orra alá, hogy ha libben, akkor még él. Nem tudtak vele. Ezt sokat elmesélték, hogy történt. Vasárnap délbe megebédeltek, készültek valahova látogatóba, onnan tudom, hogy az idős nagymama vót karonülő, oszt mondta neki a nagymama, hogy Hé, vigye ki a kisjányt a kertbe, míg én elkészülök, meg felöltözök. Ne kenje a gyerek össze magát. Hát osztán sétáltak, oszt amikor bement, gyerekestől esett össze. Oszt akkor nyolc napig alutt. Oszt amikor észhő tért, hát semmi rendellenesség. Hát nem fájt semmije. Csak akkor mondta, – hát kérdeztek tőle mindent, hát aszonta, hogy borzalmas utat tett meg. Sok mindent látott, de nem beszélhet. Nagyon szép vót, sok mindent tud, sok mindent látott, de nem beszélhet. De most már mindegy, hogy ki csúfolja, amit tud, elmongya, akar mibe kerül is. Híre ment, oszt attú kezdve vidékiek is jártak. 30 éves vót, azt tudom.

24 Tömörkény 1911. 51 skk, 71 skk.; Gárdonyi é.n.; Kádár é.n.; Kádár 1958.

25 Pl. Berényi 1975.

Mihály bácsi úgy 1842 körül születhetett. 51-be született a másik nagyapám, oszt az mondta, hogy akkor nagyon szűk világ vót. Mihály bácsi 84 éves vót 1926-ban, mikor meghalt. (Az anyakönyvi adatok alapján vissza-következtetve, valószínűleg 1844-ben született, miután 1927-ben 85 éves korában halt meg.)

Azt mondta később is, hogy arrú nem beszélhet, amit látott. Mindent mondhat, amit tud, de arrú nem beszélhet. Nem szabad.”²⁶

„Úgy született Mihály bácsi, nem tanulta sehol a tudományt. Azt is megmondta, hogy ha ő meghal, akkor megszólal a harang is a toronyba a harangozó nélkül.”²⁷ Egyszer kilenc napra elaludt. De nem temették el, mert tollat tartottak az orrához, és látták, hogy azt mindig fújja.”²⁸

Működési körzete

A történetekben legtöbbször természetesen a környező tiszazugi és a Tiszazug közvetlen szomszédságában fekvő településeket emlegetik. Ezek közül is elsősorban a katolikus többségű helyeket: Cibakházát, Kunszentmártont, Szelevényt, valamint Tiszakécskét (itt az újkécskei rész katolikus, Ókécske református) és Csongrádot. Jártak Csépara Mészáros Mihályhoz a tiszazugi református községekből is, de a visszaemlékezések szerint elsősorban a betelepült katolikus réteg. Leginkább Tiszakürtöt, Tisasast és Tiszaugot említik a történetek, kisebb mértékben az ezeknél távolabb fekvő református falvakat: Tiszainokát és Nagyrévet. Gyakran szerepel a történetekben Mezőtúr, Szarvas és Szeged is.²⁹ Nagyjából Szeged és környéke jelentheti a csépai halottlátó ismertségének déli határvonalát. Itt Szegeden, Csanyteleken és Csongrádon – Tömörkény István egyik novellája alapján – a fuvarosok egynémelyike állandó fuvart bonyolított le a város és Csépa között, s ezt jelzik Bálint Sándor tápéi és

26 Kanyó Pétemé közlése. A saját gyűjtésű adatokat külön nem jelzem. A hosszabb idézetek informátorait név szerint megemlítem. Mészáros Mihály születésének pontos idejét, szüleinek, keresztszüleinek nevét pontosan nem ismerjük, mert a plébániai irattárból a háborús dűlások következtében a keresztek anyakönyvének ez a kötete hiányzik. Halála időpontjából és életkorából visszakövetkeztetve, 1844-ben születhetett. Letanóczky Ernő plébános úr segítségét ezúton is nagyon köszönöm.

27 Czucz Mihályné közlése

28 Czövek Judit gyűjtése; Kecskeméti Józsefné közlése

29 Vö: Bálint 1957. I.

szegedi, ill. Grynaeus Tamás Baja környéki adatai is.³⁰ A távolabbi települések és vidékek pontos vagy pontatlanabb említése jelzi, hogy a csépai szentembert majdnem az egész egykori Magyarország területén ismerték, legalábbis hírből. A történetekben említik ugyanis az alábbi helyeket még: Rakamaz, Nyírség, Felsőtárkány, Dunántúl, Szlovákia, Csehország, Kondoros, Gádoros, Erdély (Erdély felé valószínűleg a radnai búcsújárás vitte el a híret).³¹

„Helyből is jártak hozzá sokan, hát akinek halottja volt. Vidékről is, az egész országból. Még külföldről is írtak neki leveleket, Németországból, Csehországból. Inkább idősebb korúak jártak hozzá... férfi kevés, de az is volt, de inkább nők.”³²

„Mostanában már nagyon nem emlegetik. Vonaton, sokat járok be Szolnokra, oszt kérdezték már, hová való. Mondom, oszt mondják, jaj, Csépara! Élt ottan egy szentember. Nincs már meg ugye? Kécskeiek kérdezték. Onnan is sokan jártak hozzá. A szentember, meg Léleklátó Mihály bácsi, így jellemezték. Még idősek, ha így emlékeznek rá.”³³ „Kürtrül jártak, de nagyon kicsibe. Főleg katolikusok, de jártak reformátusok is. Sasrul, Kürtrül kevés. Cibakrul nagyon sokan, de hát az katolikus. Cibak nagyon jó helye volt, rengeteg ismerőse. Kunszentmárton is. Szóval az egész országból jártak hozzá.”³⁴ „Híre öt-hat megyében elterjedt, mindamellert én, ki eleget érintkezem a néppel, mindössze három esztendő óta tudok róla, bár a csépai ember már valami tizenöt év óta van abban a foglalatosságban, hogy látja a halottakat.” – írja Tömörkény István.³⁵ Amikor századunk elején Tömörkény István feleségével együtt nála járt, Csépan a vendéglőben foglaltak szállást. Sokan jöttek ugyanis olyan távolból, hogy kénytelenek voltak Csépan éjszakázni. (Lásd térképet!)

„Akik messzirül gyűttek, azt hiszem, úgy is vót, hogy aludtak náluk. Már így nálunk nem, mer akkor már jobban vót vonatjárás Tiszaugrú, onnan jöhetett gyalog is. 12 km út azelőtt nem nagy út vót, máma nagy

30 Tömörkény 1911. 85. A novellában említett Muladi nevű fuvaros már több mint húszszor járt szegedi utasokkal a csépai halottlátónál. Más vidéken is kialakult egy halottlátókhöz gyakran járó „fuvaros” réteg. Vö: Barna 1973. 112.; Bálint Sándor gyűjtése és szíves közlése.

31 Vö: Tömörkény 1911.; Bálint 1957. I.; Czövek 1978.; Vö: Magyar Márta tanulmánya. [Magyar Márta: Csépa falun kívüli kapcsolatai. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. Eger-Szolnok, 1982. 101-138.]

32 Kanyó Péterné közlése

33 Kanyó Péterné közlése

34 Kanyó Péterné közlése

35 Tömörkény 1911. 79. Tömörkény 1911. 79.

út. Akkor sokat gyalogoltak. Meg ott Kunszentmárton 15 km, Csongrád 12, vonatjárás vót onnan. De hallottam anyáéktú, hogy bizony sokszor tizen is aludtak ott. Ahogy tudtak, hát a fődön aludtak. Meg hát csak vótak ismerős családok, azok is nagyon szívesen adtak. Szegedrú nagyon sokan jártak. Azok ugye nem tudtak visszamenni, majd Csongrádrú hajóval mentek és nagyon sokan náluk aludtak. Oszt akkor hajnalban elindultak.”³⁶

„Ezeket, akik így késő este jöttek, azokat elszállásolták itt a környékbe Csépan. Nagy vót az ismeretség, meg még a pap el is ment, hogy adjatok már ezeknek a szerencsétleneknek, most gyűttek, aggyatok már nekik helyet.”³⁷

A halottlátónál

Mészáros Mihályt emlegetve, a történetek, visszaemlékezések nagyobb része arról szól, hogy a halottlátónál jártak, s az mit mondott nekik, hogyan viselkedett, és hogyan viselkedtek az őt felkereső idegenek. Ennek kapcsán felelmegetik kapcsolatát a halottak lelkével, s részletesen elmesélik a beszélgetés körülményeit.

„Mindig találkozott velük, oszt ott látta, hogy melyiknek milyen helye van, melyiknek mit kell utána tenni, hogy hamarabb megszabaduljon a szenvedéstül, mer azok egy borzasztó lemorzsolódott emberek a másvilágon, mer azok nem tudnak a többiekkel menni. Hogy a többiek hogy tudnak örülni, szabadon vannak már, hogy azoknak milyen öröm ott az énekük, de ezek, akik szenvednek a tisztítótűzben, ezeknek osztán nagyon rossz soruk van. Aszonta, hogy minél többet tenni a halottaké! Mindig aszonta, hogy ne csak a hozzátartozók, mer lehet, hogy azok nem mondanak értük egy amment se, hanem minden ember, akinek van hozzá lelke, mindig imádkozzon a halottaké, mer borzasztó rá vannak szorulva. Ilyen dógokat hallottunk és gyerekéssel belénk vésődött.”³⁸

„Volt vagy 30 éves, mikor ez kezdődött. De előzőleg már tudott. Így sugallatok jöttek neki és beszélt egyiknek, másiknak... így férfiak között dógozott, aratás, s cséplés, meg ilyen munkákba... úgy tudom, elég későn is nősült... Minden éjfélkor, bárhogy aludt is, az kiment. Mezítláb.

36 Kanyó Péterné közlése

37 Mészáros Gyula közlése

38 Kanyó Péterné közlése

Még télen is. Éjfélkor mindig kiment. Az apai nagymama kérdezte tőle, hogy tessék mondani nászuram, mér mén ki? Hát aszongya, szeretnék tanákozni velek. Aszongya, vigyen ki engemet is. Szó se lehet róla, úgyse látná, úgyse hallaná, mer olyan sokan vannak, oszt olyan szépen énekelnek. Oszt vót, amikor azt mondta neki: nászasszony, hallotta most, hogy milyen gyönyörű Mária-éneket énekeltek? Nem, pedig hallgatóztam. Aszonta, hogy ő lássa a természetbe, ahogy meghaltak, bekötött fejfel, ahogy... ilyen látomása van... Persze, most a művelt világba sok mindent nem akarunk hinni. De amit abba a pár évbe is hallottam, kellett, hogy lásson. Állítani merem, hogy kellett, hogy lásson. Mert nem tudhatta volna. Akar hogy gondolkozom, nem létezik, hogy tudhatta volna.”³⁹ „Vót egy szomszédasszonyunk, eljött érdeklődni a szülei után. Annak mondta, hogy apádnak még mindig fogja a bőgatyáját egy gyereked! Nem halt meg énnekem egyetlen gyerekem se! Aszongya, no, Terka, egy azér nem gyűtt a világra. Hát neki vót egy üszögje... Az az üszögöd fogja az apád gatyáját. De az apádé tegyé valamit. Csak így beszégetett vele, majdnem szomszéd volt. Az apádé tegyé valamit, mer még mindig nem tud a felszabadultakkal menni, mert a kicsid ott fogja a gatyáját. Ezt nagyon jó tudom, ezt jó megjegyeztem.”⁴⁰

A beszélgetés a szobában folyt le. Egyesek tudni vélik, hogy „az asztal közepén vót egy olyan szűrös üveg, oszt azt nézte. Oszt az az üveg akkor világított, amikor akarta. Oszt annak az üvegnek a fényibe tudta megidézni a halottakat. Oszt tényleg ott állt az öregapám. Anyám nem látta, csak én. Nekem jelent meg. De én nagyon megijedtem... kiszaladtam.”⁴¹

Az általános vélekedés szerint csak a benne hívőknek számolt be a halottaikról, de egyesek szerint „mindenkivel beszélt, azokkal is, akik nem hittek benne. De élőkről soha nem beszélt.”

Beszélgetés közben „Mihály bácsinak nem lehetett a szeme közé nézni. Csak a ház sarkába nézett. Ott volt egy Mária alakja (szobra). Azt nézte.” Erről a Mária szoborról később még többször is említés történik.

Mészáros Mihály, a halottlátó felkeresésének oka – a hiedelem szerint – a holtak, az elhunytak lelkeinek jelentkezése volt. A lelkek hozzátartozóiknak jelezték visszatértüket. Ennek különféle jelei lehettek: ajtónyílás és nem láttak senkit, zörgés a szobában, edénycsörgés.

39 Kanyó Péterné közlése

40 Kanyó Péterné közlése

41 Fekete József közlése

„Én annál (a halottlátónál) vótam is, nagyon öreg ember vót mán akkor. Édesanyám, hogy szél érte, nem tudott beszélni, oszt gyónás nélkül halt meg. Nem sokkal utána, hogy meghalt jelenség lett nálunk. Édesapámmal háltunk itt a nagy ágyba, oszt fölérzettünk rá. Három koppanást hallottunk egymás után. Nem keltünk fel, nem mertünk, csak mindketten fenn vótunk, oszt csak kérdezte édesapám, hogy Rozika, fenn vagy-e, oszt én meg szóltam, hogy fenn vagyok. Így reggel tudtuk meg, hogy mi vót a jelenség. Reggel mondja édesapám, hogy tudod mi vót a jelenség, oszt most meg mán menj el Miska bácsihoz. A jelenség meg a' vót, hogy úgy régiesen a gerenda alatt vót a tükör, oszt a két oldalán meg két szentkép, az egyik egy Szent József kép vót, oszt elette a rozsa a drójtját, amivel fel vót akasztva, oszt ahogy úgy csúszott lefelé, először a díványra esett, az vót az első koppanás, onnan meg az asztal sarkához ért, a vót a második, mikor meg így eldült, a vót a harmadik, hát e vót a jeladás. Én aztán reggel elmentem Miska bácsihoz. Idevaló ember vót, jó munkásember, oszt olyan munkás lakások vótak itt, olyanok kapták, akik szegény emberek vótak, oszt abba lakott. Mer hát mindannak dacára, hogy sokan jártak hozzá, ez szegény ember vót. Ha szántunk valamit, vessük a Mária eleibe, csak ezt mondta, az nem kért semmit. Mán ágybafekvő vót, mikor én mentem hozzá, oszt mondtuk a jányának, hogy hozzá jöttünk. Az meg odament hozzá, mer így a falnak fordulva feküdt, oszt mondta az apjának, hogy gyűttek magához. Ő meg aszonta rája, hogy tudom. Penitencia nélkül halt meg az édesanyátok, hogy nem tudott beszélni, oszt azért vót jelenség. Mondjatok el érte ezer úrangyalát, meg csináljatok négy alamizsnát. Süttünk kenyeret, olyan akkorát, olyan se cipót, se kenyerest, édesapám meg vágott hozzá szalonnát, oszt azt odaadtuk olyan városi szegényeknek. Az úrangyalát meg úgy mondtuk el, hogy voltak édesanyámnak idősebb nőrokonai, oszt azoknak szóltam, oszt együtt elmentünk a templomba, oszt úgy elmondtuk.”⁴²

„Nagybeteg volt az édesanyám úgy, hogy mán akkor nem is nagyon bíztak hozzá. Harmadnapnak előtte pontosan éjfélkor kinyílt a szobaajtónk. Testvérem szállt le az ágyrul, osztán az tette be. Másnap elment Mihály bácsiékhoz. Nem adta neki tudtára, hogy ugyan miért ment. Aztán Mihály bácsi azt mondta neki: Mér gyüttél Erzsi, te kíváncsiságból gyüttél ide. Mer nálatok pontosan éjfélkor kinyílt az ajtó, s te szálltál le

42 Magyarai Márta gyűjtése, Berkes Antalné közlése

betenni az ajtót. Ne ijedjete meg, mert anyádnak az őrzőangyala volt. Utána harmadnapra meg is halt.”⁴³

A beszélgetések során Mészáros Mihály elmondta a holtak külsejét, s tanácsokat is adott az élő hozzátartozóknak további viselkedésükre, az elhunytal való kapcsolatukra.

„Mihály bácsi mindig aszonta, hogy a halottakat nem szabad siratni, mer akkor nem tudnak menni a búcsúsokkal. A férjem megjelent és csurgott róla a víz. A könny mind ráment. A szemfedelük hosszabb volt elől, elázott és mindig rálépett.”⁴⁴ Elmondta a csépai ember azt is, ha az eltemetett hajadon lánynak rosszul tették fel a koszorúját, az lecsúszott és attól nem látott.⁴⁵ A nála járt Tömörkény Istvánnak s feleségének huszonnyolc halottját sorolta fel, pár szóval jellemezvén külsejét és halálának okát, majd elmondta helyüket a túlvilágon és lelkük üdvéért csendes misét, s imát mondatott. Az író halottai a másvilágon a Szentháromság templomában vannak, ezt mondta Mészáros Mihály. Majd elmondta a Tömörkényék által üzenetet küldő szegedi ember tizennyolc halottját is, akik a másvilágon szintén jó helyen vannak, a Boldogságos Szűz templomában. Érettük is imát és misemondatást kért.⁴⁶ S mint ahogy Tömörkényék, úgy mások is ráismertek halottaikra.

A haláleset után bármikor lehetett Mészáros Mihályhoz menni, a halotról érdeklődni. „Mindig beszélt: nagypénteken, adventben, karácsonykor, mindig. Vasárnap is, farsangkor is. Mindegy, milyen napokon jöttek hozzá. Munkanapokon is jöttek, akkor kivezették őket ahol dolgozott. Hány családja is volt, öten-hatan. Így kint lakott a szőlőbe nyáron, a nagymama volt itthon. Ha így jöttek vidékrül hozzá, valamelyik gyerekkel kikísértette a szőlőbe. Mentek azok a kukoricaföldre, ha ott kapált, kimentek a munkahelyire, míg fiatalabb volt oszt dolgozott. Azért nem jött haza. Abbul élt szegény ember, a munkájából.”⁴⁷ Napszaktól is függetlenül, bármikor meglátogathatták, reggel is, este is. Tömörkényék is este, vacsora után voltak nála⁴⁸. Gyakran előfordult, emlékeznek vissza unokái, hogy beszélgetés közben munkáját sem hagyta abba. „Mikor beszélt, a lába között vót a szakajtó, csinálta, szurkálta, meg húzgálta a tűjit, közbe

43 Bereczki Ibolya gyűjtése, Mészáros Andrásné közlése

44 Öregek Otthona többen, 1974.

45 Czövek Judit gyűjtése; Mészáros Andrásné közlése

46 Tömörkény 1911. 100 skk.

47 Kanyó Péterné közlése. Vö: Barna 1973. 110-111.; Barna 1979. 58.

48 Tömörkény 1911. 96 skk.

meg mondta a mondókáját”.⁴⁹ Ahogy mondják, nem tett kivételt senkivel. A visszaemlékezések szerint pedig úriemberek, tanult emberek is felkeresték, nemcsak egyszerű falusiak. A hozzáfordulók többsége nő volt a híradások szerint, férfiak ritkábban látogattak el házába. A halála utáni sajtó szerint az orosz cári család egyik tagja is járt nála. Látogatásáról azonban a helyi hagyomány és a leszármazottak nem tudnak.

A halottakról adott felvilágosításért, a beszélgetésért pénzt vagy más egyebet soha nem kért. Hiszen nem használhatta fel az Istentől származó tudományát anyagi javak megszerzésére, s a hiedelem szerint ez tudománya elvesztésével is járt volna. Sokan – Csepán és vidékén – úgy tudják, hogy teljesen ingyen beszélt. A gyakoribb azonban az lehetett, hogy „nem kért semmit, de azt mondta, hogy amit szánnak, azt tegyék a Mária-szoborhoz. Mert volt egy nagy Mária-szobor a szobájában.”⁵⁰ Sok embernek pedig, amikor tartozása felől érdeklődött, azt mondta, hogy vagy tegye oda a szoborhoz amit szánt, vagy „adja oda a kúdosnak a nevébe”.⁵¹

A beszélgetés végén külön kérés nélkül „feladta az imádságot a hozzátartozóknak, hogy mit imádkozzanak, mennyi imádságot mondjanak. Hogy ezzel segítsenek azon a halotton.”⁵² „Mindég misét kért (mondatni), vagy hogy a szegénynek süssenek cipót.”⁵³ „Akkor voltak kúdosok. Süssél egy kis cipót és add oda nekik. Vagy adjál pár fillért aszongya, a perselybe, akkor meg van bocsájva a bűne neki. Hát ilyeneket ... mást nem mondott.”⁵⁴ „Kérni így nem kért semmit senkitől. Csak hát, mint annak idején a papok, meg hát még máma is, penitenciát adott ... annak a Mária-szobornak vót egy kis szekrényre, odatették azt a kis alamizsnát, amit kapott a papa, aztán nem tudom hány Miatyánkot, hány Üdvözlégy Máriát, meg hány Úrangyalát... imádkozzon, meg süssön a szegényeknek egy cipócskát, a kúdosoknak.”⁵⁵

„Egy (helyi) pappal vót neki vitája. Az csak azé haragudott rá, hogy mindig aszonta, hogy csendes misét (mondassanak). Az kigyütt hozzá, oszt mondta: Mihály bácsi, én nagyon megértem, én el is hiszem magának

49 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros András közlése. A szakajtókészítés Csepán a szegényebb rétegek, családok téli elfoglaltságát, s jövedelem-kiegészítését jelentette.

50 Mészáros Lukács közlése

51 Fekete József közlése. Itt utalok arra az általánosan elterjedt jelenségre, hogy a koldusok a szokásokban az elhunytak, a halottak helyettesítői.

52 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

53 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros András és Mészáros Andrásné közlése

54 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

55 Mészáros Gyula közlése

– mer hát azok is elbeszélgettek és nem birta hazugságon fogni -, de nem jobb vóna az a jó nagy énekes mise? Nagyapó azt mondta, hogy nem! Plébános úr, nem a nagymise a lényeg, hanem a szentmise áldozat; én azt mondom, hogy a szentmise áldozat minden harangszó nélkül is értékes. Mer nem a harangszó, hanem a miseáldozat az érték... (Különben) nem vót a papokkal semmi. Vallásos életet élt, a családot is úgy nevelte... A csendes miséért kevés pénz járt.”⁵⁶ Különleges képességét általában elismerték, tudását nagyra tartották. „Nagy szellemi tudása vót neki. Vótak olyan nagy zsótárkönyvei, oszt azokbú tanút.”⁵⁷

Életmódja, vagyoni körülményei

Tudták Mészáros Mihályról, hogy senkitől sem kért pénzt, ám a beszélgetést mindenki megfizeti – önkéntes alapon. Éppen ezért vagyoni helyzetéről ellentmondó vélemények éltek és élnek a környéken, de részben még Csépan is. Jól szemléltetik ezt az alábbi történetek.

Vásár volt Csongrádon. „Járkálunk a vásárba össze-vissza, nézegettük a teheneket, hogy melyik, milyen. Csak egyszer megakadunk, hogy egy csomó kupec össze van ott gyülekezve, vótak vagy heten, vagy nyócan. Hát ugyancsak harsogják ám, hogy hát az annya úristenit, így meg úgy! Hat ökre jár annak ki az udvarábú! Meg e', meg a'. A másik csak mondja, nincs ennek semmilye se. Nem hogy hat ökre vóna. Micsoda, te ösmered, hogy nincsen? Hát én jobban ösmerem. Bizon van annak, meg olyan háza, hogy nem tudom! – Hát oszt erre megakadt nekem is a fülem, de még a tanítónak is ... mit beszélnek itten. Hát én oszt nem állhattam, kiléptem a sorbu, már mikor jól kihallgattam őket. Mondom, hajják-e! Nekem vóna jó! Jussolnék az ökrökbú én is! Akkor váltak szét a kupecok, hogy mit beszélnek, ki előtt. Akkor mondom, hogy énnekem vóna a' jó, mer akkor jussolnék belüle. Sajnos, mondom, nincsen annak szeginynek csak az inge, a rajtavaló, egyéb nemigen.”⁵⁸

„Szegény akar mit csinát, ő határozottan nem azé csinátá, hogy megzadagodjon. Mer úgy maradt ő a maga valóságába szegény embernek.

56 Kanyó Pétemé közlése

57 Fekete József közlése. Zsoltár- vagy zsoltároskönyvnek Csépan azokat a kézzel írott énekes- és imakönyveket nevezik, amelyeket halottvirrasztások alkalmával használtak. Vannak közöttük egészen korai, múlt század közepéről származó példányok is. Ezekre részben kitér Bencze Lászlóné kötetben olvasható népzenei tanulmánya.

58 Mészáros András közlése, Bereczki Ibolya gyűjtése, Mészáros Andrásné közlése

Nem vót csak egy rossz nádtetős épülete, azután egy kevéske kis szőlő, talán 600, 700 kvadrát összesen. Ő azokat dógozgatta, de nyomorék ember vót különben. Nem annyira, (csak) hogy a fölsőteste, egy ló átharapta a mejjít. Gyerekkorába. Mer ő árvagyerék vót.”⁵⁹

„Miska bácsi gyerekkorában pásztorkodott. Mer akkor ez a község alig állt néhány házból, alig volt százegynehány ház. Lent arra a Hót-Tisza környékén nádas határ vót, nádas, meg legelő, persze aztán szépen szántóvá tették az egészet. Vót olyan terület, ahol vadkacsák jártak, ahol lovat legeltettek. Miska bácsi pásztorkodással foglalkozott, meg mezőőr volt, ahogy én hallottam. Úgy is hívták, hogy Csósz Miska bácsi, Csósz Mészáros Miska. Mer másik Mészáros Mihály is volt a faluba.”⁶⁰

„Nagyon szegény munkásember vót a szőlőbe. Úgy hívták azelőtt, hogy kapás. Vótak nagygazdák, oszt vót egy nagy darab szőlő, vót vele egy kis házikó, oszt ilyen családoknál vót. Meg csósz vót, ilyen mezőőr-féle a szőlőbe, meg kapás.”⁶¹ Csépan a szőlőbeli munkájára emlékeznek a legtöbben, arra, hogy kapás volt, s arra, hogy saját kicsi szőlőjét művelte. Vállalt más munkát is. Volt a helyi malomba fűtő, könnyebb munkát végzett.

Egyszerű berendezésű nádas házát, a szobában lévő Mária-szobrot, napszámos munkáját Tömörkény is leírta. „Maga az ember egyszerű napszámos s csak este lehet vele beszélni, mert nappal dologban van. Kaszál, arat, dologra jár, vagy dinnyecsósz, meg szőlőmunkát vállal a nagyobb fiával, ebből tartván fent a családját.”⁶²

A kétkedők szerint, akik csalásnak, szemfényvesztésnek tartották Mészáros Mihály működését, a halottlátó és családja meggazdagodott.

„Szölleje vót vagy másfél hold. De azt is más csináta (dolgozta) neki. Ezt is úgy szerzette abbul, amit úgy adtak neki.”⁶³ A környékbeli községekben is sokan mondják, hogy Mészáros Mihály „zsaroló vót, a pénzt, az ennivalókat, ruhákat összeszedte, oszt meggazdagodott.”⁶⁴ Tömörkény István megjegyzi, hogy „a falujában van a legtöbb kételkedője, ott egészen kurtán csalásnak tartják a dolgát, s Cséparól csak elvéve folyamodik hozzá valaki.”⁶⁵

59 Mészáros András közlése

60 Mészáros Gyula közlése

61 Kanyó Péterné közlése

62 Tömörkény 1911. 81.

63 Fekete József közlése

64 Tóth Judit gyűjtése, Tiszakürt, Fekete János és Tompa Sándor közlése

65 Tömörkény 1911. 80.

A valóság természetesen az volt, hogy Mészáros Mihály nem gazdagodott meg működése során, szegényen halt meg és szegénységet hagyott leszármazottaira is.

Bizonyos ellentmondások találhatók a személyére, külsejére vonatkozó visszaemlékezésekben is. Ebben ma már bizonyára az időbeli messzeség is szerepet játszik. Viselkedését, mentalitását azonban nagyon egyöntetűen mutatják be a róla szóló történetek.

„Kis alacsony ember vót. Nagyon csendes beszédű vót.”⁶⁶ „Külsőre nem egy magas, középtermetű ember vót. Fényképít sose láttam neki. Nem tudom, hogy vót-e.”⁶⁷ „Kis barna, zömök ember vót ez a Mészáros Miska bácsi. Szegény ember vót, kis vityillóba lakott.”⁶⁸ „Nem vót kövér ember, elég magas, csontos, vállas ember vót. Erős fizikumú ember vót. Nem vót kövér, inkább ilyen száraz, csontos ember vót.”⁶⁹

„Mindig abba a palást bundájába járt. Ez olyan vót, mint amelyet a református papok hordanak. Jó természetű ember vót. Nem kövér, de nem is sovány. Még öreg korában is vót vagy nyolcvan kilós. Magas ember vót.” – „Úgy nézett ki, mint Krisztus. Nagy haja vót, meg az a nagy palástja.”⁷⁰

„Visszamenőleg is csépai származású volt. Úgy, hogy a leszármazottjai, vagyis az ősei nemes emberek vótak. Még a nagybátyja, nem is olyan régen halt meg, harminc éve, az még nemes Mészáros János vót. Nemesi család vót, de mán neki (nem maradt semmi). Azelőtt az úgy vót, hogy vót egy nemesi család. Az első gyerek elvette a nemesi rangot, a többit meg kicsuszolták. Úgy tudom, hogy neki a szülei nagyon korán meghaltak. Nem tudom, hogy hun nevelkedett. A nagybátyja megmaradt, oszt aszonta mindig, hogy az ördög bújjon belé – ez vót a káromkodása -, mer jó becsapott. Mer mikor meghaltak a szülők, ő magára tárgyalatott mindent. Vót neki egy testvérje, az egész jómódú vót, még a családja is. Ők még a nemesi rangbú maradt vagyombú éltek. Majd oszt azzal biztatta, ha nagykorú leszel, majd adok én vissza neked a vagyonbul. De oszt szegényke sose kapta meg.”⁷¹

„Jó viszonyba vót itt mindenkivel Csépan, szomszédokkal is. Egy nagyon összeférhető ember vót. Szerették, mer jólelkű ember vót

66 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

67 Kanyó Péterné közlése

68 Mészáros Lukács közlése

69 Mészáros Gyula közlése

70 Fekete József közlése

71 Kanyó Péterné közlése

különben.”⁷² „Mindenki szerette, szentül beszélt, nem mondott az egy fenét se. Este az udvara tele vót férfiakkal, szomszédokkal, csak úgy beszélgettek. Nem tudom mirül, de nagyon sokan vótak nála.” „A papokkal mindig jó barátságba vót. Akar milyen pap vót itt. Meg itt vótak a zárdába az apácák, oszt azokkal is jóba vót. Más hatóság se bántotta, sőt meg se hagyták sérteni még a csendőrök se.”⁷³ Bár a történetek szerint nem mindenben értett egyet a papokkal, sajátos nézetei voltak különféle dolgokról.

„Aszonta mindég, hogy pokol nincs, a papok hiába mondják. Örök pokol nincs. Hiába mondják a papok, hogy örök pokol van, onnan soha se szabadul, aszonta, hogy tisztítóútz van és mennyország van. Mindenki megszabadul egyszer, de mindenkinek a bűnéért felelni kell. Vitakozása is vót itt néhány pappal.” „... Nemcsak ilyen vallási szempontbul, hanem azt lehet mondani, hogy abba az időbe olyan tökéletes ember vót... Mondta, tudod, kik a legbűnösebb emberek a világon? Akik a gyerekeket megölik, nem hozzák világra, meg a papok. Mer a papnak is papnak kéne lenni, oszt az is mind vétkező ember. Ezek a legbűnösebb emberek, akik a gyereket nem szülik meg, meg a papok, akik úgy élnek, ahogy nem szabad vóna.” – „Szentembernek is hitták. Vót, aki így hitta. A csípai szentember, így hitták. Ilyen jelzője vót. Nagyon vallásos vót. De nem olyan, hogy minden nap templomba vót, de minden vasárnap. Természetesen a gyerekektű is megkívánta, hogy minden vasárnap templomba menjenek. Egész életiben nagyon vallásos ember vót. Soha nem hallottuk káromkodni, az biztos. Azt elítélte. Amikor úgy hozzánk került, oszt apa néha elkáromkodta magát, jűj de nem szerette.”⁷⁴

„Lánya, meg három fia vót. Szerette a családját, nem vót velük soha semmi bajuk se... Templomba nem nagyon járt, inkább a felesége. Ugye abba az időbe nagy divat vót, hogy felöltöztek Mária-asszonynak, tiszta fehérbe mentek a templomba.”⁷⁵

Mészáros Mihály ritkán mozdult ki falujából, Cséparól. Esetleg elment Tiszaföldvárra, ahol a szolgabírói hivatal működött, vagy Kunszentmártonba, ahol a járásbíróság volt, hivatalos ügyeit intézni. Ezen kívül búcsúkra járt. „Búcsúkra a szentkúthoz (Félegyháza szentkút) elment,

72 Kanyó Péterné és Fekete József közlése

73 Fekete József közlése

74 Kanyó Péterné közlése

75 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

oda járt. Csak oda ment, meg a nagy búcsújáró helyekre: Radnára, Besnyőre, ezekre a helyekre.”⁷⁶

Mészáros Mihály csak a halottakról beszélt, mással nem foglalkozott. Az élőkrol a Kunszentmártoni Híradó névtelenül megjelent cikke szerint, nem beszélt. A cikk csépai hagyományra hivatkozik, miszerint egy alkalommal „egy Nagy Elekné nevű csépai asszonynak... azt mondotta, hogy három nap múlva meghal a férje. A falu kinevette Mészáros Mihályt, mert Nagy Elek maga volt a megtestesült egészség..., de a jövendölés mégis beteljesedett, mert a harmadik nap hajnalán borotvával a nyakát átvágta s meghalt.” A községben és környékén ugyan sokan úgy vélték, hogy a betegségek és rontás gyógyításához is ért. Ezért gyakran ilyesmi bajaikkal is felkeresték.

„A boszorkányokat elítélte valójában. Mondták, hogy megverték szemmel, kereszteljen rá Mihály bácsi! De ilyen dolgokkal nem foglalkozott. Ezeket a boszorkányokat elítélte, mikor mentek hozzá, hogy csináljon valamit. Nem is foglalkozott ilyen dolgokkal.”⁷⁷

A holtakról azonban sokat beszélt. „Vidékrül jöttek hozzá, a halottlátóhoz, emberek. Hallottam, mikor ment valahova, oszt kéreztettek föl hozzá a szekérre. Azt mondta, nem veheti fel, mer nem bírják a lovak. Hogy a halottak rajta vannak a kocsiján.”⁷⁸ „Azt is mondta Mihály bácsi, hogy ha vizet húzunk, ne sajnáljuk, löccsentsenek ki egy kicsit, egy kis vizet a földre, mer ott várják a lelkek. Szomjasak. S láttuk is, hogy issza be a föld.”⁷⁹ Ez a képzet általánosabban is ismert. „Az anyósom mondta, hogy állandóan legyen víz az asztalon, mer van olyan (lélek), aki szomjas. Hát a jó Isten tudja.”⁸⁰ „Azt mondta (Mészáros Mihály), hogy búcsút járnak a halottak.”⁸¹

Kádár Lajos író, aki a közeli Bokros hagyományait nagymértékben fölhasználta, írásaiban említi, hogy a halottak lelkei csak akkor jelenhettek meg a csépai embernél, ha már az Úr ítélőszéke előtt megjelentek, s keresztül estek már a „nagyszámadáson”.⁸²

Csépán szinte mindenki tud Mészáros Mihály, a halottlátó, és egy Pál bácsi nevű kiskunfélegyházi szentember kapcsolatáról. Egyesek úgy

76 Kanyó Pétemé közlése

77 Kanyó Péterné közlése

78 Bereczki Ibolya gyűjtése

79 Öregek Otthona Csépa, 1974.

80 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

81 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

82 Kádár é.n. 27.

tudják, hogy annak adta át a tudományát is. Pál bácsit nagy hajú, palástban (köpönyeg) járó embernek ismerték. Kettejük barátságáról, Pál bácsinak csépai tartózkodásáról több, figyelemre méltó történetet jegyezhetünk fel. Az alábbi történetben János bácsi néven említik.

„Vót neki egy barátja, milyen János bácsinak hitták? Nem tudom. Annak vót egy nagyon kicsi kis kutyája. Oszt azt mondta ez a János bácsi nálunk, hogy ... a mamának, Kati néninek hitták. Fehér Katalin vót neki a neve. Aszonta: – Katikám, hozzá mán nekem valahunnan tejet, mer kellene a kis kutyámnak is, meg én magam is szeretnék egy kis tejet inni. De onnan a Fehéréktű ne hozzá, mer az az asszony ott boszorka. Boszorkány. Há osztán történetesen a mama elment, hogy majd vesz tejet valahol a szomszédokban, sehol se kapott, elment a Fehérékhöz. Onnan vitt tejet, mongya oszt neki János bácsi, hogy: – Katikám, honnan hoztad a tejet? Mongya osztán, hogy melyik szomszédbú, nem Fehóráktül. öntött egy kis tányérba a kutyájának. A kutya beleszagult, tüszentett egyet és elfordult. Azt mondta János bácsi, hogy – Ezt a tejet nem eszem meg Katikám, mer ez biztos a Fehéréktül való. A kutya nem ette meg a tejet, a boszorkánynak a tejit, ő se evett belüle. Elmentek másik helyre tejé, azt a tejet megette a kutya, s János bácsi is evett belüle. Hogy oszt mi vót ezzel is, fogalmam sincs.

Ez a János bácsi valahová távoli vidékre való vót. Oszt vót neki egy olyan könyve, a nagyapám mondása szerint, ezt már őneki a szájából hallottam, hogy kiment például, arra Sas felé iparkodott volna. Elment egy darabon, kinyitotta a könyvit, oszt abba a pillanatba eltűnt a János bácsi a szem elül. Pedig még látótávon belül vót. Olyan vót egy szürkeség, oszt már János bácsi el is tűnt. Olyan könyve vót neki, hogy abba a városba repült valósággal, amelyikbe akart.

Csak azt hallottam több esetbe, hogy mondta a mamának, hogy nehogy hozzá máskor ebbül a tejbül, mer akkor a János előtt elveszted a becsületet! Mer a kutyáruul úgyis megtuggya, mer a kutya nem eszi meg a boszorkánynak a tejit.”⁸³

„Amikor nagyon beteg lett Miska bácsi, akkor legyüttek hozzá orvosok, tudósok, azok vizsgálták. Oszt aszonta nekik, hogy addig nem tud meghalni, amíg a félegyházi szentember, valami Pali bácsi el nem megy hozzá. Oszt valóban elhozták Pali bácsit. Oszt akkor mindenki, kiment a szobából, és csak utána tudott meghalni. De meghagyta előbb még, hogy amikor temetik, akkor nagy szél és vihar lesz, úgy őtözzön a pap. Úgy is

83 Mészáros Gyula közlése

vót, amikor temették, nagy felhőszakadás volt. 1928-29-ben halhatott meg valahogy. Pontosán nem tudom.”⁸⁴

„Írástudó ember vót, olvasott, a Szentírást. Meg nem tudom mondani, hogy azok a könyvek, amik vótak neki, a nagynénié maradtak. Vót rengeteg. Nem tudom, hova lettek. És kapott, nagyon sokat kapott (könyvet). Zarándokok jártak hozzá, ezek a valódi zarándokok. Hosszabb hajjal, mint most a fiatalok járnak, ilyen barna barátruhaszerűben jártak azok és mezítláb. Még emlékezek rá, ide is járt egy, Pál bácsinak hívták. Még itt is tartott ilyen szent estéket. Hogy meddig voltak ezek az országban, nem tudom, de a 20-as évekbe még biztos, hogy járt ide.”⁸⁵ „Pál bácsi a barátja vót. Azt hallottam. Azt meg minek is mondták ni! Az is valami tudományos öregember vót. Tudja a jó Isten. A féjhököt eltérítette, az meg ilyesmikkel (foglalkozott) ... Minek hitták. Tátosnak! Abba az időbe, tátosnak. Tejet evett állandóan az olyan, nem evett mást. Mer gyűtt oda nagyapához is.”⁸⁶

Történetek Mészáros Mihályról

A halottlátáson, a beszélgetések leírásán kívül néhány esetben szabályszerű mondai megformáltságot mutató történetet lehet a csépai szentemberről feljegyezni. Csépan különösen két történet közkedvelt és közismert. Az egyik Mészáros Mihály papi törvényszék elé állítását mondja el, a másik a neki adott fizetség egy fajtájáról szól.

„Papi törvényszék előtt is volt egy időben. Mert volt itt egy helybeli pap, az jelentette föl. Mer... nagyon sok disznókat tartott. És ami maradék ennivaló volt, azt öntögették a disznóknak. És hát ha bement egy szegény kéregető, nem adtak neki. Ezt így tudom a szülőktől, meg még a nagyapa is élt, mikor ezt sokat elmesélték. A papot se tudom, minek hívták. Meg egy Szent Anna kép volt az ágyánál. És az a Szent Anna kép minden reggelre befele volt fordulva. Hát ő nem volt hajlandó elmenni, mert mindig harcoltak ellene, hogy Mihály, te nem tudsz semmit, te csak hazudsz. Hát oszt kiküzdte a szakácsnét, hogy kérdezze meg attú a nagyeszű Miskátú, hogy mié van megfordulva a Szent Anna kép. Hát osztán megüzente neki, hogy a szegénynek mié nem ad, hanem a malaccal eteti meg a moslékot.

84 Fekete József közlése

85 Kanyó Péterné közlése

86 Mészáros András közlése

Vót már olyan, hogy kilenc malaca volt, oszt tíz malac evett. A tizedik az édesanyja vót. Mer annak se adott szegénynek soha, inkább a malacnak öntögették a maradékot. Följelentették. Oszt papi törvényszék elé került a nagyapa. De oszt nem büntették meg, mer viszont ott is tettek fel olyan keresztkérdéseket. Mindenkinek volt valami kérdeznivalója. Amit kérdeztek, az a ténynek megfelelt, amit tudott a hozzátartozójáról úgy, hogy felmentették. Nem lett bántódása. Azt mondták a törvényszéken, hogy amit tud, azt beszéljen. Mer azelőtt ez a pap is nagyon tiltotta, hogy ne csináljon ilyeneket. A szülőktől hallottunk ilyeneket.”⁸⁷

„Ezt az öreg Mihály bácsit fel akarták akasztani. Vót itt egy öreg pap. Annak vót egy magkocája, aminek 9 fia volt, de amikor elébük öntötték a moslékot, 10 evett mindig. Oszt elment Miska bácsihoz ez az öreg pap, oszt kérdezte, hogy tud-e erről? Azt mondta, hogy ne haragudjon esperes úr, de az a tizedik a maga édesanyja. Mert annak gyerekkorába fatányérba adtak csak enni, s most azt pótolja az Úristen vissza neki. No, oszt fel akarták akasztani, mert ez a pap nagyon megharagudott rá és feljelentette. De az utolsó kívánsága az vót, hogy idézze oda malac képibe a pap anyját. Úgy is vót, oszt amikor ezt meglátták, elengedték. Ilyen nagy tudós vót.”⁸⁸

Ezek a történetek mutatják Mészáros Mihály és az egyházi hatóságok kapcsolatát is. A visszaemlékezések nagyobb része ellenére az egyház valószínűleg mindig tilthatta Mészáros Mihály ténykedését.

A másik mondacsoport magja, hogy a hozzá igyekvő asszonyok közül valaki elszellenti magát, s megjegyzi, ezt adja a szentembernek, ha nem mond igazat. Egyet közlünk itt csupán a számtalan változat közül.

„És az egyik alkalomkor, azok is a Tiszán túlról jöhettek, mert ladikon jöttek a Tiszán keresztül. Elmondta azt is, hogy a családja milyen körülmények között halt meg. Ha volt öngyilkos, ha szerencsétlenség érte, megmondta, hogy a feje tört össze, meg a többit. És amikor jöttek a Tiszán keresztül, mikor kilépett az asszony a ladikbú, hát nagyot szelentett. És azt mondta, hogy ezt adom annak a csépai szentembernek, ha megmondja, hogy halt meg az apám. Az is ilyen szerencsétlen ember volt, öngyilkos lett valami úton. Hát kérdezték ugye, amikor beszét mindenkinek, az asszony következzet volna, aszongya neki: – Maraggyon maga drágám utójára. Mikor mindenkivel végezett – mer így, mikor mentek hozzá többen, két-három személy bent vót, de a családot nem szerette – a többit kiküldte, oszt megkérdezte tőle utójára, hát Mihály bácsi, mivel

87 Kanyó Péterné közlése

88 Fekete József közlése

tartozom. Aszongya – Kedves, maga nekem megfizetett, mikor Tiszaugon kilépett a csónakbul. Hát ilyen dógok maradnak meg az embernek az eszibe.”⁸⁹

Ez a történetcsoport gazdag változatokban él a környező településeken is.⁹⁰ Nem akadtam viszont változataira az 1950-as évek második felében Pataki Emil által leírt egyik történetnek. (Pataki Emil leírását jegyzetben szó szerint közöljük.) Egy csongrádi öregasszony „több asszonnyal ment együtt Csépára. Az egyik asszony otthon, amikor ebéd után az asztalt letörölte, mindig lesöpörte a földre az asztalról a morzsákat. Mikor Csépára értek, egyenest a léleklátó emberhez mentek. Először a morzsás asszony akart beszélni a léleklátóval. De ahogy bement a szobába, még köszönésre se volt ideje, már rögtön rákiáltott a léleklátó ember, hogy gyorsan menjen az ő házatól, mert ő nem tűri a házában, nemhogy még beszéljen vele, az olyan asszonnyal, aki a morzsákat, a Jézus Krisztus testét a földre söpri és rajta tapos.”

Mészáros Mihály halála

Már az eddig ismertett történetekben is olvashatunk utalásokat a csépai halottlátó, Mészáros Mihály halálára, tudományának továbbadására vonatkozóan. Az alább bemutatásra kerülő visszaemlékezések szerint ez nagyon foglalkoztatta hozzátartozóit, a falvak népét.

„Azt mondta, hogy lesz neki még utódja. Mer mondták neki többen, hogy Mihály bácsi, hagyja rá a családra. Azt nem tehetem. Majd lesz nekem még egy utódom, majd Kecskemét környékén születik meg. Hogy mikor? Eddig még nem hallottuk. Azt mondta csak, hogy nem lehet azt így átadni. Mer így kérdezték tőle, hogy mégis, milyen formában vannak pl. a boszorkányok. Azt meg lehet tanulni, de ő nem foglalkozott az ilyesmivel.”⁹¹ A kecskeméti. Kecskemét környéki utód mellett más településeken megszülető halottlátókat is emlegetnek. „Vót itten egy asszony, egy mezőtárkányi asszony. Az járt ide, amikor a mi nagyapánk beteg lett. Itt a Dékány sógorékná, nagynénémékné vót a papa, osztan ez a mezőtárkányi asszony eljött. Beszégetett is, ahogy a betegágyon feküdt a pap. Majd aztán, amikor meghalt a pap, utána eljött hamarosan, másnap

89 Kanyó Péterné közlése

90 Vö: Barna 1979. 59.

91 Kanyó Péterné közlése

vagy harmadnap. Úgy, hogy még akkor itt a háznál ravatalozták fel. Innen temették el. Úgy, hogy az asszony nagyon kérte Rozi nénémeket, hogy engedjék be a papához, mert ő beszélni akar vele. Édes csillagom, nem lehet már vele beszélni, mert már meghalt. Tegnap halt meg. Őneki akkor is beszélni kell vele. Hát oszt bement. A halottal mit lehet beszélni. Azt mondta, hogy a Mária szobrot őneki ígérte Miska bácsi. Ő lesz az utódja Miska bácsinak. Hát osztán elvitte a szobrot a mezőtárkányi asszony, oszt hogy utódja lett-e a papának vagy nem lett, azt már én nem tudom.”⁹² Mások tudják, hogy híres volt a tárkányi asszony is. Jártak nála.

Egy másik vonulata a hagyománynak más követőkről tud. „Azt is megmondta, hogy ha ő meghal, akkor egy lán lesz, aki majd útána beszél. Iszchimér (Isztimér) volt a falu neve, ez Várpalota mellett van. Ott lett az a lány. De ők osztan egymással nem érintkeztek.”⁹³ Emlékeznék is olyan asszonyra, aki elment Isztimérbe, s „nagyon meglegedett vele, amit az mondott neki.”

Kecskemét, Isztimér, Mezőtárkány mellett még Cibakháza neve is fel-felbukkan, mint ahová a halottlátó tudomány elkerült. Úgy mondják, hogy „amikor Mihály bácsi meghalt, valami lány Cibakrul, annak adta át a tudományát. De oszt nem hallunk arrul (a lányról) ... Az a nő kijárt a temetőbe, Mihály bácsi sírjához. És tán úgy adta át a tudományát. Isten tudja, nem tudom.”⁹⁴ A helyi hagyomány egyik erős vonulata és a leszármazottak szerint ehhez a cibakházi lányhoz került a sokak által emlegetett Mária szobor, amely öltöztető Mária volt. Fehér ingecskeje volt a kis Jézusnak, Mária kék és rózsaszín ruháit elsősorban ünnepekre cserélték. A szobor előtt két gyertyatartó állt, amely ma is a család tulajdonában van. (1. kép)

A tudomány örököseként – amint láttuk is – Pál bácsi nevű barátját is emlegetik. Legtöbben viszont csak arra utalnak, hogy egy asszonyra hagyta tudományát, de erről részleteket nem tudnak.

92 Mészáros Gyula közlése. Vö: Barna 1979. 57. skk.

93 Isztimér község Fejér vm. móri járásában, lakossága 1094, vegyesen német és magyar. Magyarország helységnévtára 1937. 268. – Figyelemre méltó jelenség, hogy a móri járás néhány településével Csépanak házassági kapcsolatai is voltak. A halottlátók közötti kapcsolat talán ezzel is magyarázható, hiszen enélkül még a község neve is ismeretlen lenne a csépaiak előtt. Lásd Magyarai Márta tanulmányát! [Magyarai Márta: Csépa falun kívüli kapcsolatai. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. Eger-Szolnok, 1982. 101-138. Lásd még Varró Ágnes Stohl Anna, a „szent asszony”. *Honismeret*, 1990. 18. évf. 2-3. szám, 113-116.]

94 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

Pataki Emil feljegyzése szerint „halálát is megjósolta előre. Azt mondta halála előtti hónapban, hogy a jövő hónapban meghalok. Megmondta, hogy ha meghal, egy hétig ne temessék el, ne féljenek, nem lesz halott szaga, még ha kiteszik az udvarra a napra is. Mert ő nem hal meg igazán, csak tetszhalott lesz és halála után egy hétre fölébred és egy nagy jóslást mond a világ jövőendő sorsáról. Mert ha eltemetik halála után egy héten belül, akkor eltemetésétől fogva hét éven keresztül a termés nagyon rossz lesz Csépan, a határt azon a hét esztendőn keresztül a jég mindig elveri. Mikor meghalt, megvizsgálta az orvos. De azt mondta, hogy ez nem tetszhalott. A rendes 48 órán belül el kell temetni. El is temették. A csépaiak szerint tényleg bekövetkezett a hét rossz esztendő és csak aztán jöttek rendes kerékvágásba az évek, lett rendes az évi termés.” (2-3. kép)

Elhalálzásának körülményeit, adatait a Meghaltak anyakönyvének VII. kötete sokkal szárazabban sorolja fel: 1927. április 9-én Mészáros Mihály, néhai Fehér Katalin özvegye, római katolikus, 83 éves fi aggkori végegyengülésben meghalt, a haldoklók szentségében részesült. Túróczy Énok plébános temette el 1927. április 11-én d.u. 3 órakor.

Összegezés

A tanulmány előző részében bemutatott történetek alapján ismertetjük a magyar népi hiedelmek más halottlátóit is, s az általános képzeteken belül elhelyezzük Mészáros Mihálynak, a csépai embernek alakját is.

A halottlátók általában asszonyok, lányok, ritkábban férfiak (pl. a borsodivánkai, csépai ember). Tudományuk révén az elhunytakkal érintkeznek, hírt hoznak felőlük, s üzeneteiket az életben maradottaknak továbbítják. Egyes halottlátók gyógyítással is foglalkoztak, mint pl. a borsodivánkai ember⁹⁵ és a dormándi asszony,⁹⁶ illetőleg ritkábban az élő, de távolban lévő személyek felől is hírt adtak, mint a csépai ember.

E hiedelemalak számtalan megnevezése közül az egyik leggyakoribb a halottlátó. Ez került be a szakirodalomba is. Ezen kívül találkozunk a tudósasszony, a beszélgetős asszony, mondóasszony, jósasszony,⁹⁷ ellátó

95 K. Kovács László, 1944. 188.

96 Barna 1979. 59.

97 Barna 1979. 57.

(moldvai adat),⁹⁸ látóasszony,⁹⁹ léleklátó,¹⁰⁰ tudós, tudományos asszony,¹⁰¹ néző,¹⁰² elvéve pedig a táltos-tátos¹⁰³ elnevezéssel is. E terminusok földrajzilag pontosan ritkán rögzíthetők, esetenként mindenütt váltakozva megtalálhatók¹⁰⁴. Legáltalánosabbnak mégis a halottlátók lakóhelyükkel való megnevezése tűnik: novaji asszony, putnoki asszony, csépai ember¹⁰⁵ stb. A csépai halottlátót keresztnévén is emlegették: Mihály bácsi, Miska bácsi, Csósz Miska, léleklátó Miska bácsi, illetőleg szentembernek is mondták. Ez utóbbi jól példázza, hogy a halottlátókat általában nagyon vallásos embereknek tartották és tartják, alakjukat élesen elkülönítik más természetfölötti erővel rendelkező, elsősorban rontó hatalommal felruházott alaktól.¹⁰⁶

A halottlátók tudományát Istentől származó tudománynak tartják. A leghíresebb halottlátók, köztük a csépai Mészáros Mihály is már fiatal korában rendelkezett olyan tulajdonságokkal, amelyek már későbbi tevékenységükre utaltak. A csépai ember kezdeti tevékenységével gúnyolódó munkatársai hatására hagyott fel. Látomásairól nem beszélt. Diószegi Vilmos ezt általában jellemzőnek mondja – a kiválasztásnak ellenállást – a magyar halottlátókra.¹⁰⁷ A csépai halottlátó valóban évekig nem működött. 30 éves kora körül 9 napig mély álomba merülve tetszhalottként feküdt. Felébredése után azt mondta, hogy „borzalmas utat tett meg. Nagyon szép volt, sok mindent tud, sok mindent látott, de nem beszélhet. De most már mindegy, hogy ki csúfolja, amit tud, elmondja, akar mibe kerül is.” Hozzátartozói visszaemlékezése szerint életében még több alkalommal volt hasonló állapotban, esetenként 3-3 napig. Egyes adatok szerint tudományát magától Jézus Krisztustól nyerte, és hosszú alvása alatt lelke végigjárta a túlvilág tartományait, a mennycsatornát, a tisztítótüzet és a poklot¹⁰⁸. Ez a képzet a legtöbb halottlátóval kapcsolatban megtalálható. Tetszhalálszerű állapotuk megjelölésére a magyar nyelvterületen, föld-

98 Szinnyei 1893-1896. 1299-1300.

99 Herkely 1937. 186.

100 Cs. Pócs 1964. 125-127.

101 Gulyás Éva, 1976. 96-97.

102 Sándor 1976. 232.

103 Diószegi 1953. 307.; Darvas 1954. 53.

104 Barna 1979. 57.

105 Vö: Bálint 1958. 236.

106 Barna 1979. 59.

107 Diószegi 1967. 29. skk.; Diószegi -Nagy 1979. 448.

108 Bálint 1942. 21.; Lásd még: A „csépai léleklátó” megjósolt utódja jelentkezett. *Kunszentmártoni Híradó* 1938. (XXI.) július 17. vasárnap 2.

rajzilag viszonylag jól körülhatárolhatóan többféle elnevezése is él: *elragadtatik, elrejtetik, ellesz*.¹⁰⁹ Az elragadtatás (alvás) állapota jelzi nemcsak az egyénnek, hanem a közösségnek is, hogy egyik tagja különleges tudományra (halottlátás) tett szert. A megfelelő kulturális miliőben ezután az egyén a közösség aktív közreműködésével válik tudományának specialistájává, esetünkben halottlátóvá.¹¹⁰

A halottlátókat több száz kilométeres körzetből is felkeresték. Pl. a csépaikat az Alföld egész területéről, de még a Dunántúlról és Erdélyből is. Ez a nagy ismertségi körzet jellemző általában a híresebb halottlátókra másutt is.¹¹¹

A halottlátó felkeresésének oka nagyon gyakran a családban, rokonságban bekövetkezett váratlan, tragikus halálesetekkel van kapcsolatban. Rendszerint azonban a haláleset után meghatározott idővel (gyakran 6 hét),¹¹² vagy pedig évről-évre rendszeresen halottlátóhoz fordulnak. A látogatás célja, hogy a halott helyzetéről, állapotáról értesüljenek, meghallgassák és teljesítsék kívánságait, ritkábban pedig, hogy felvilágosítást kapjanak tőle bizonyos családost, rokonságot érintő ügyekben (pl. öröklés, gyilkosságok stb.).¹¹³ K. Kovács László pl. hangsúlyozottan a halott ittfelajított holmijának elküldésével kapcsolatban tér ki a halottlátók ismeretására.¹¹⁴

A haláleset utáni, később esetleg ismételt látogatások a túlvilági életükben valamiért nyugtalan, s ezért visszajáró, s megjelenésükkor jelt adó lelkek miatt történnek.

A halottlátók csak azokat fogadják, akik hisznek bennük, illetőleg akiknek a halottja már megjelent, jelen van náluk. A hitetleneket elküldik. A csépairól ugyan ennek ellenkezőjét is elmondták.

A beszélgetés mondhatni felfokozott vallásos tárgyi környezetben zajlik le. A putnoki asszony rózsafüzérrel a kezében beszél, a csépai ember szobájában pedig egy nagyméretű Madonna-szobor állt, a falak pedig szentképekkel voltak tele.

A halottlátók tevékenységükért nem kértek semmit, ez tudományuk elvesztésével járt volna. Mindenki annyit és azt adott, amit neki szánt. Míg századunk első évtizedeiben a terményadományok jelentősebbek voltak,

109 Diószegi 1958. 32b ábra térkép

110 Vö: Kelemen 1978.

111 Vö: Barna 1973.; Barna 1979. 57, 268. térkép

112 Ld. pl. Dala – Erdélyi, é.n. 130.

113 Barna 1979. 57-59.; Czövek 1978. 25. további irodalommal mindkettő

114 K. Kovács, 1944. 188. skk.

addig később helyüket fokozatosan a készpénz vette át. Ebből azután Mészáros Mihály pl. misét mondatott, s templomi gyertyákat és egyéb kellékeket vásárolt, s egy közvetítő asszony révén juttatott az összegből az egyik szegedi templomnak is, Bálint Sándor szerint az alsóvárosinak. A kapott élelmiszert felélte nagy családjával. Innen is magyarázható, hogy a halottlátók többsége szegény ember volt és maradt. Csupán a szalacsi és a dormándi asszonyról olvashatunk ellenkező utalásokat.¹¹⁵ Mészáros Mihályról, mint láttuk, úgy tudja a családi hagyomány, hogy ősei nemesek voltak. De korán árván maradván, nagybátyjai kiforgatták vagyonából. Napszámból élt, majd csősz lett. Ma már csak a leszármazottai között élő ragadványneve Csősz Miska volt. Kis szőlőjét művelte, s látogatói oda is utána mentek. Napszaktól függetlenül állandóan fogadott mindenkit. Más halottlátóknál ezzel szemben azt látjuk, hogy esetleg csak a hét meghatározott napjain, inkább délelőtti órákban beszélnek. A képzetek szerint ugyancsak nem látogathatók bizonyos jeles egyházi ünnepeken, pl. nagypénteken, mindenszentekkor sem.¹¹⁶ Más nagyobb ünnepeken (pl. húsvét, pünkösöd) pedig a halottak is búcsút járnak, misére mennek, ezért nem lehet őket háborgatni.¹¹⁷

Nagymértékben megegyeznek a halottidézés, a beszélgetés lefolyására vonatkozó elbeszélések. A vallásos környezet kiemelésén túl általában arról tudósítanak, hogy a halottlátó előbb imádkozik, s mindvégig merőn egyetlen pontra néz. A halott szavait tolmácsolva, Mészáros Mihály mindig a Mária szobrot nézte.¹¹⁸

Mind a csépai halottlátónál, mind pedig a már említett többinél jellemzőnek mondható, hogy a beszélgetés ideje alatt ismertetik a megjelent lélek emberi alakját a haláleset idején, elmondják ruházatukat, ismertetik korukat, külsejüket, és végül közlik az elhunytak kívánságait. Ezek elsősorban imádságra és misemondatásra vonatkoznak, ritkábban kérik itt felejtett holmijuk utánuk küldését, hátrahagyott tartozásaik kiegyenlítését és egyebeket. Hírt adnak arról is, hogy nagyon jól tudják, ismerik hozzátartozóik temetés körüli és temetés utáni viselkedését is.¹¹⁹

A halottlátókról szóló történetekben vissza-visszatérő motívum a halottlátás egyházi ellenzése, elítélése, a halottlátók meghurcoltatása.

115 Ethn. X. 1899. 171-172.; Berényi Andrásné, 1975. 79. hely megjelölése nélkül

116 Vö: Barna 1979. 57-59.

117 Czövek 1978. 28.; Barna 1979. 57-59.

118 Vö: Czövek 1978. 29-30.

119 Összefoglalóan: Barna 1979. 57-59.; Czövek 1978. 30-34.

Láttuk ezt a Mészáros Mihály esetében is. Az egyházi felfogás hirdetése nemcsak a szószékről,¹²⁰ hanem nyomtatványok révén is folyt.¹²¹

Végezetül röviden szólunk a halottlátó alakjáról is mondáinkban.

Diószegi Vilmos és Nagy Ilona az első csoportba a tudományszerzésről szóló mondákat utalja, s ezen belül három variánst közöl. Ezek számát itt éppen a legtipikusabbakkal is még szaporítani tudjuk: külön csoportba sorolhatjuk a foggal való születést; betegség, megrázkódtató élmény hatása, vagy minden előzmény nélkül huzamos ideig alszik (elrejtetik, elragadtatik, ellesz – tetszhalál állapotába kerül); a tudományt kézfogással adja át (ritka); tudásukat könyvből szerzik (ritka).

A tipikusnak tartott mondaszűzsék másik csoportja az útban a halottlátóhoz címmel jelölhető. A megemlíthető variánsokról méltán jegyzi meg Nagy Ilona, hogy „félúton vannak a memorat-tól a fabulat felé”.¹²²

A harmadik csoportba sorolják a halottlátók tudósításait a másvilágról. Végül a negyedik csoportba kerülnek az élménytörténetek a halottlátók tudósításairól. Az itt említendő történetek közös vonást; egy-egy halottlátó személyéhez kapcsolódva azon a kisebb-nagyobb területen belül mutatnak, amely a halottlátó tevékenységi, ismeretségi körzetet jelenti.¹²³

A halottlátóról szóló mondák, történetek részletes, elemző feldolgozása még várat magára.

A fentiekén túl fontos feladata a néprajzi kutatásoknak, hogy a viszonylag intenzíven élő magyar halottlátó – halottlátás eredetével, képzetkörének kialakulásával stb. mielőbb részletesen foglalkozzon.

A képzetkör ősiségét, de egyúttal perifériára szorulását is jól példázza, hogy sűrűbb előfordulása a Zagyvától a Sajóig a palócföldön, valamint a székelyek és a csángók körében tapasztalható.¹²⁴ Azokon a területeken tehát, amelyekben általában a magyar népelet legarchaikusabb elemeit is feltaláljuk, ahol a laikus vallásgyakorlat és elképzelések is nagyon sok ősi, középkori elemet őriznek. Szórványos előfordulásai az Alföldön esetleg részben palóc kirajzásokkal is magyarázhatók.¹²⁵ Olyan közösségek őrzik emlékét, mint pl. a vizsgált Csépa, ahonnan közelmúltunk egyik leghíresebb halottlátója, Mészáros Mihály híre messzire terjedt. E község

120 Diószegi K., 1769.; Ethn. X. 1899. 171-172.

121 Vö: Demeter, 1948.

122 Diószegi – Nagy, 1979. 449.

123 Vö: Barna 1979. 112.; Barna 1977. 39.

124 Barna 1977. 38-39.; Diószegi – Nagy 1979. 448.

125 Vö: Barna 1977. 39.; Barna 1978.

arculata sok hasonlóságot mutat az északi magyar nyelvterület, a palócok lakta vidék kultúrájával. Ennek ellenére túlzás volna a csépai halottlátó működését a község palóc eredetével, kultúrájának palóc vonásaival magyarázni. A halottlátó – halottlátás képzetkörének Zagyva és Sajó folyók közötti, tehát palóc területen való előfordulása, és Csépa lakóinak palócföldi származása ugyan erre enged következtetni. Mészáros Mihály, a csépai szentember, a léleklátó élete és működése kapcsán csupán a hasonló körülmények meglétére emlékeztetünk, amelyekkel a palócföldi halottlátók esetében is találkozhattunk.

*

Itt a jegyzetek után szó szerint közöljük a *csépai* halottlátóra, *Mészáros Mihályra* vonatkozó 1930-as évekbeli feljegyzéseket.

PATAKI EMIL

A csépai léleklátó ember

Mint legtöbb falunak van valami nevezetessége, úgy az én szülőfalumnak, *Csépának* is van egy babonás nevezetessége: a csépai léleklátó ember.

A becsületes neve Mészáros Mihály volt. *Csépa* vidékén úgy nevezték, hogy *csépai* léleklátó „szent” ember. – Babonás asszonyok és emberek jártak hozzá elhunyt hozzátartozóikról kérdezősködni. Aki volt nála, mind azt mondja, hogy igazat mondott neki. – Egy öreg nénivel laktam *Csongrádon*, mikor a polgári iskolába jártam, ez is volt a *csépai* léleklátónál. Több asszonnal együtt ment *Csépára*. – Az egyik asszony otthon, mikor ebéd után az asztalt letörölte, mindig lesöpörte a földre az asztalról a *morzsákat*. Mikor *Csépára* értek, egyenest a léleklátó emberhez mentek. Először a *morzsás* asszony akart beszélni a léleklátóval. De ahogy bement a szobába, még köszönésre sem volt ideje, már rögtön rákiáltott a léleklátó ember, hogy gyorsan menjen az ő házából, mert ő nem túri a házában, nemhogy még

beszéljen velem, az olyan asszonnyal, aki a morzsákat, a Jézus Krisztus testét a földre söpri és rajta tapos. – Aztán az az öreg néni ment be hozzá, akinél én laktam. Köszönt a léleklátónak, hogy dicsértessék a Jézus Krisztus, – mindörökké, Amen, felelte a léleklátó. Kérdés nélkül rögtön elkezdett beszélni a léleklátó ember: A maga ura tavaly nyáron halt meg és most a tisztítóüzben van. – Ma éjszaka, ha lefekszik, ha nem is fekszik le, pont éjfélkor megjelenik az ura szelleme, ne ijedjen meg. A néni hazament *Csongrádra* a többi asszonyokkal, – a többi asszonyoknak is beszél – estére értek haza. Megvacsorázott és lefeküdt, éjfél ütötte éppen az óra, mikor arra ébredt, hogy hideg kéz tapogatja végig a karját. Nagyon megijedt, de tudta, hogy az ura az. Tehát a *csépai* léleklátó ember jóslata beteljesedett. Sok-sok ilyen jóslást mondott és mindig ingyen. – 36 éves korában kezdte el a jóslást és amíg élt mindig jóslott. 1927-ben halt meg 83 éves korában, végelgyengülésben. – Halálát is megjósolta előre. Azt mondta a halála előtti hónapban, hogy a jövő hónapban meghalok. Megmondta, hogy ha meghal, egy hétig ne temessék el, ne féljenek, nem lesz halott szaga, még ha kiteszik az udvarra a napra is. Mert ő nem hal meg akkor igazán csak tetszhalott lesz és halála után egy hétre fölébred és egy nagy jóslást mond a világ jövőendő sorsáról. Mert ha eltemetik halála után egy héten belül, akkor eltemetésétől fogva hét éven keresztül nagyon rossz termés lesz *Csépán*, a határt azon a hét esztendőn keresztül mindig elveri a jég. Mikor meghalt, megvizsgálta az orvos. De azt mondta, hogy ez nem tetszhalott. A rendes 48 órán belül el kell temetni. El is temették.

A *csépaiak* szerint tényleg bekövetkezett a hét rossz esztendő és csak aztán jöttek rendes kerékvágásba az évek, lett rendes az évi termés.

Én ugyan azért mégis babonás dolognak hiszem az egészet, valahogy valószínűtlen az egész dolog.

A „csépai léleklátó” megjósolt utódja jelentkezett

Kunszentmártoni Híradó, 1938. (XXI.) 29. szám, július 17.

A „Magyarország” írja: *Csépa* község népe babonás tisztelettel tekint *Mészáros Mihály*, a „csépai léleklátó” sírja felé. A község intelligenciája mindedig nem tudott megbirkózni azzal a babonával, amely Mészárost léleklátónak mondta, sőt a misztikus tévhit egyre erősödik.

Évtizedeken át nevezetesség volt a községben Mészáros Mihály, aki csordássággal kezdte, csőszködéssel folytatta, végül kapás volt, nyolcvannégy esztendőt élt a faluban. Életében ezer és ezer hiszékeny ember zarándokolt hozzá, hogy halljon valamit tőle a halottak ködös birodalmából, mert az a hír járta, hogy az öreg Mészáros a „halottakkal beszél». Aki közelről ismerte a híres *csépai* embert, így mondja el az öreg léleklátó viselt dolgait:

– Már fiatal korában csodálatos dolgokat művelt, egy ízben egy Nagy Elekné nevű *csépai* asszonynak, aki jövődőt mondatott vele, azt mondta, hogy három nap múlva meghal a férje. A falu kinevette Mészáros Mihályt, mert Nagy Elek maga volt a megtestesült egészség, piros-pozsgás, életerős, jókedvű, gondtalan és vidám ember volt, – a jövődölés mégis beteljesedett, mert a harmadik nap hajnalán borotvával átvágta a nyakát és meghalt.

Ettől kezdve Mészáros Mihály megfogadta, hogy élőkről nem jövődöl többet, csak az elköltözöttekkel foglalkozik. Harminc esztendősen korában nyolc napig techalászerű öntudatlan állapotban volt, a kilencedik napon felébredt és azt mondta, hogy a „halottak között járt”. Napokon keresztül nem evett, nem engedett magához senkit, akik figyelték, látták, hogy állandóan sir. Hiába kérdezték tőle, hogy mit látott, tapasztalt a halottaknál, csak így felelt: – Nem volna az jó, ha ti is tudnátok, amit én láttam. – Harminchat esztendősen korában napokig ismét eszméletlen volt, az ötödik napon, halottak napján magához tért és kijelentette, hogy most már mindent elmondhat, amit odaát látott. Valósággal népvándorlás indult meg hozzá a közeli

városokból, falvakból, nemcsak egyszerű, tanulatlan parasz-
tok, munkások, hanem urak is felkeresték Mészáros, akinek
mondásairól valóságos legendák keltek szárnyra. A háború
alatt a hozzáfordulók harctéri hozzátartozóinak sorsa felől állí-
tólag megdöbbenően pontos és találó tájékoztatást adott. Egy
Rozmis Jánosné nevű asszonynak, akinek férjét holtta nyilvání-
tották, például ezt mondja:

– Nem halt meg a te férjed, hosszú idők múltán hazatér...

– 1934-ben, tizenkilenc esztendei fogság után a holtta nyil-
vánított Rozmis János csakugyan bekopogtatott *csépai* háza
ajtáján...

Mészáros Mihály saját halálát 30 esztendővel előre megjö-
vendölte. Nyolcvannégy esztendő korában három hétig szót-
lanul, étlen-szomjan feküdt az ágyán, bejósolt halála órájában
széket tétetett az ágya mellé és halála előtti percében három-
szor rákoppantott a szék támlájára... Meghalt, és aznap a *csépai*
határt rettenetes vihar verte el... Nemcsak ezt a jégverést, hanem
a harmincötös és harminchatos előző nagy jegeket is pontosan
megjövendölte a legendák szerint az öreg.

– A *csépai*ik úgy tudták, hogy Mészáros Mihály halála előtt
elmondotta, hogy utóda egy kecskeméti asszony lesz, aki őt
nem ismeri, akít ő sem látott sohasem, de aki majd kellő időben
elő fog kerülni.

– A „léleklátó” Mészáros Mihály lányának házába betop-
pant *Cibakházáról* jövet most egy Ferenczi Anna nevű asszony,
aki elmondotta, hogy előző nap álmában megjelent neki az öreg
léleklátó és ráruházta minden tudományát.

Pontosan leírta a *csépai* ember külsejét. Aki látta életében
Mészáros, az sem tudott volna külön szeméyleírást adni
rőla. Amikor az asszonynak megmondták, hogy ő nem lehet az
utód, hiszen *cibakházi*, Ferenczi Anna elővette keresztlevelét,
melyből kitűnt, hogy – Kecskeméten született.

Ferenczi Anna első útja Mészáros Mihály sírjához vezetett.
Az asszony – Csépan úgy tudják, – azt a parancsot kapta álma-
ban az öreg Mészárostól, hogy harminchat esztendő korá-
ban szólalhat meg. Most harmincöt esztendő és a *csépai*ak
kiváncsian várják, hogy egy év múlva lesz-e „új léleklátója” a
községnek?

Tolnai Világlapja 1941. 44. szám

Tizennégy évvel ezelőtt temették el a *csépai* temetőben Mészáros Mihály szőlősgazdát. Az idős ember legénykorában csordás volt, majd amikor már néhány hold szőlőt kuporgatott össze, megházasodott. Egy villámcsapás következtében két hétig feküdt eszméletlenül. Amikor újra életre tért, léleklátással kezdett foglalkozni. Külföldről is sokan fölkeresték. 1925. a legyilkolt Ronazov-dinasztia egyik elmenekült tagja, Pavlova hercegnő is járt nála.

Temetésekor száraz akácból készült erős keresztet tűztek a sírjára. Az idén ez a korhadófélben lévő száraz kereszt gyökeret eresztett és dús fürtökkel kivirágzott.

(E cikk szövegét Bálint Sándor másolta le, átengedését ezúton is köszönöm. Pavlova hercegnő látogatásáról a hagyomány nem tud.)

Irodalom

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza.* Budapest.

1957 *Szegedi Szótár I-II.* Budapest.

BARNA Gábor

1973 Halottlátók Borsodban. *A miskolci Hermán Ottó Múzeum Közleményei* 12. Miskolc, 109-113.

1977 Hozzászólás. (A palóc néphit kutatása) *Nógrád megyei múzeumok évkönyve*, 37-39.

1978 Kunszentmártoni és tiszazugi szokások. *A kunszentmártoni József Attila Gimnázium Évkönyve.* Szerk.: Dobrossy Dénes – Kakuk Mátyás. Kunszentmárton, 62-64.

1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén.* Budapest.

BARTA János

1977 Falu és külvilág. (Abaúji községek lakosságának falun kívüli kapcsolatairól.) *A miskolci Hermán Ottó Múzeum Közleményei* 16. Miskolc, 83-93.

BENKÓCZY Emil

1907 Egervidéki babonák. *Ethnographia* XVIII. 1907.

BERÉNYI Andrásné

1975 *Nagy Rozália a nevem.* (Válogatta, szerkesztette és az utószót írta Hoppál Mihály) Budapest.

BERZE NAGY János

1910 Babonák, babonás alakok Besenyőtelkén. *Ethnographia* XXI. 1910.

BIHARI Anna

1980 Magyar hiedelemmonda katalógus. *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 6. Budapest.

BODGÁL Ferenc (szerk.)

1966 *Borsod megye népi hagyományai.* Miskolc.

BOSNYÁK Sándor

1977 A bukovinai magyarok hitvilága I. *Folklór Archivum* 6. Budapest.

CZÖVEK Judit

1978 *Halottlátók a magyar folklórban.* (Kézirat) Debrecen, DENIA: 2357.

CSISZÁR Árpád

1967 A hazajáró lélek. (A beregi nép lélekhitéből.) *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve VIII-IX.* 159-201.

DALA József – ERDÉLYI Tamás

é.n. *Matyóföld.* Budapest.

DARVAS József

1954 *Vízkeresztől Szilveszterig.* Budapest.

DEMETER István

1948 *Hazajárnak-e a lelkek?* Szalézi Művek, hn.

DIÓSZEGI K. István

1769 *Kiosztatott talentom...* Debrecen.

DIÓSZEGI Vilmos

1953 Nem halt meg, csak elrejtett... *A Néprajzi Múzeum Adattárának értesítője* 1953. 1. sz. 42-44.

1953 Adatok a táltos révüléséhez. *Ethnographia* LXIV. 303-311.

1954 A honfoglaló magyarok hitvilága („ősvallásunk”) kutatásának módszertani kérdései. *Ethnographia* LXV.

1956 A novaji tudósasszony. *Néprajzi Közlemények* I. 58-77.

1958 *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos – NAGY Ilona

1979 *Halottlátó. Néprajzi Lexikon II.* Szerk.: Ortutay Gyula.

FEKETE József

1910 Tudósasszonyok. *Ethnographia* XXI. 291-292.

FLUDOROVICS Zsigmond

1913 A matyókról. *Néprajzi Értesítő* XIV.

GÁRDONYI Géza

é.n. *Krisztus bankója. A novaji asszony.* Budapest.

GULYÁS Éva

1976 Jászdószai hiedelmek. *Folklór Archivum* 4. 7-186.

HERKELY Károly

1937 A matyók betegsége es halála. *Ethnographia* XLVIII.

HOPPÁL Mihály – KÜLLŐS Imola – MANGA János

1974 *Emlékiül hagyom...* Budapest.

KANDRA Kabos

1897 *Magyar mythológia.* Eger.

KÁDÁR Lajos

1958 *Kolomp szól a ködből.* Budapest.

é.n. *Csúdi Mihály lelke...* Budapest.

KELEMEN András

1978 A sámánizmus pszichoszociális alapjai. In: *Mítosz és történelem.*
Szerk.: Hoppál Mihály – Istvánovits Márton. *Előmunkálatok a
magyarság néprajzához* 3. Budapest, 143-148.

KODOLÁNYI János

1945 Táltos a magyar néphagyományban. *Ethnographia* LVI.

K. KOVÁCS László

1944 *A kolozsvári hóstátiak temetkezése.* Kolozsvár.

KÖRNER Tamás

1967 A magyar hiedelemmondák rendszerezéséhez. *Ethnographia*
LXXVIII. 280-285.

MOLNÁR József

1938 A halott és eltakarítása Hajdúnánáson. *Ethnographia* XLIX. 138-
148.

NYÁRI Albert

1908 A halottlátó. *Ethnographia* XIX. 93-94.

PATAKI Emil

é.n. *A csépai léleklátó ember.* (Kézirat) é.n.

Cs. PÓCS Éva

1984 Zagyvarékas néphite. *Néprajzi Közlemények* VIII.

A holtakat látó

RÓHEIM Géza

1925 *Magyar néphit és népszokások*. Budapest.

SÁNDOR Mihályné

1976 Egy bihari parasztasszony hiedelmei. *Folklór Archívum* 4. 187-283.

SZABÓ Lajos

1975 *Taktaszadai mondák*. Budapest.

TÖMÖRKÉNY István

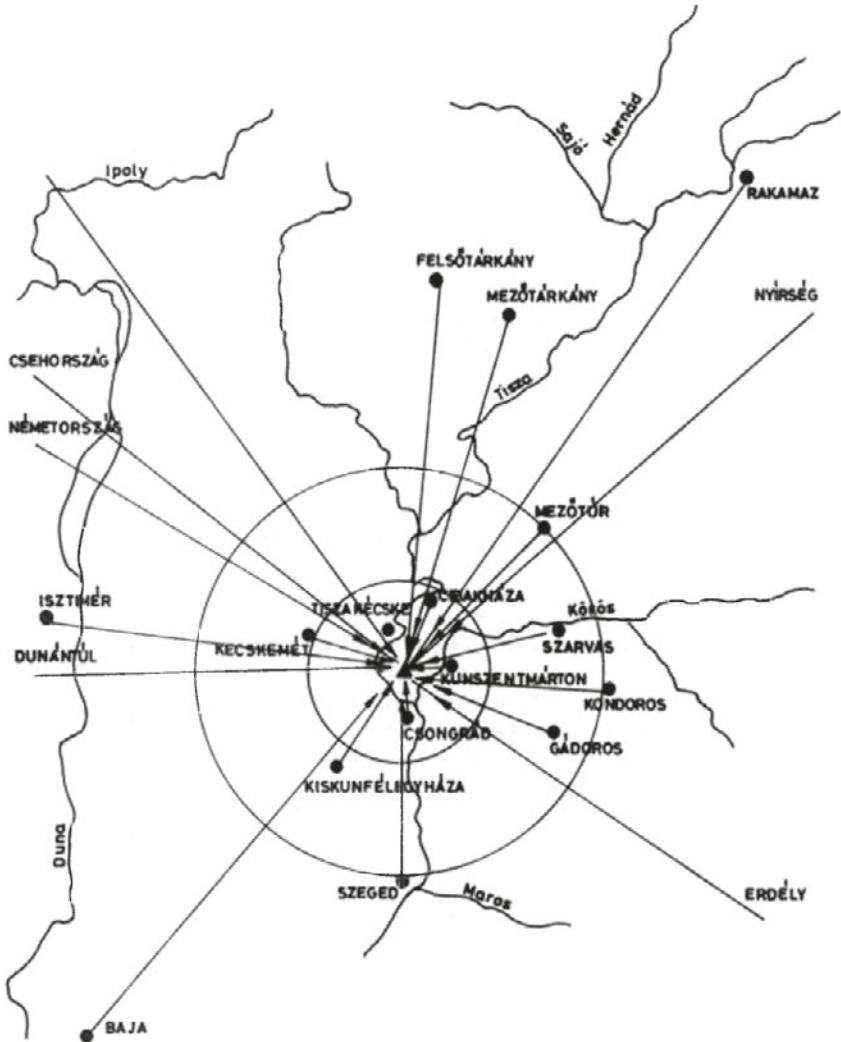
1911 A holtakat látó. In: *Ne engedjük a madarat*. Budapest.

VAJKAI Aurél

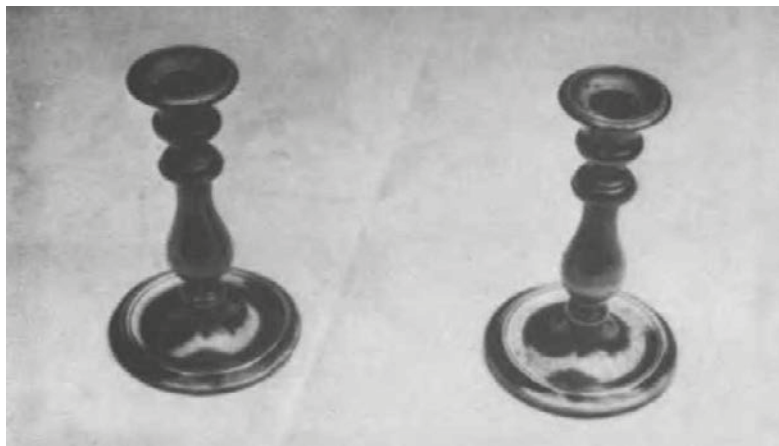
1939 Csertszegtomaj. *Néprajzi Értesítő*.

VERES Péter

1944 *Három nemzedék*. Budapest.

A csépai halottlátó ismertségi körzete

1. kép Mészáros Mihály gyertyatartói; amelyek a Mária-szobor mellett álltak

2. kép Mészáros Mihály sírja a csépai temetőben. Barna Gábor felv. 1977.

3. kép Bálint Sándor a csépai halottlátó, Mészáros Mihály sírjánál.
Barna Gábor felv. 1979.

A CSÉPAI HALOTTLÁTÓ*

A csépai halottlátó, Mészáros Mihály 1844. május 11-én született Csépán. 1926-ban halt meg, április 10-én. Apja Mészáros Mihály, anyja Polyák Erzsébet. Első felesége Nagy Krisztina, a második felesége Fehér Katalin, akivel az anyakönyv tanúsága szerint 1869-ben kötött házasságot.

Ma is élő unokái nem sokat tudnak már Mészáros Mihály szülei-ről. „Az ő szülei, hát arra... már nem is tudok felelni. Így a testvérséget ösmertem, az ő testvérjeit. Hát, olyan nagyon szegény család nem vót.”¹ Mások úgy tudják, hogy korán árvaságra jutott: „Vót neki egy testvére, Fekete Mészáros. Jani bátyánknak az apja. Nahát annak a feleséginek vót egy kis birtoka. Ott vót nagyapa, ott nevelkedett náluk, mert még gyerek-korában árván maradt. A testvére fogta pártját. Az jobban nősült. Osztan vót neki egy kis földje. Oszt ennél vót a nagyapám, mint gyerek. Ottan kapta azt is, hogy a ló megfogta a nyakát, és belevágta a jászolba. Onnan lett olyan nyavalyás ember, őneki nem vót semmije.”²

Kanyó Péterné, Mihály bácsi egyik unokája úgy tartja, „nemes családból valók, nagyon jómódú emberek voltak, ő követelhetne volna a jogát, de nem követelte. Mer ő, mikor meghalt az édesanyjuk, pici vót, vót egy idős testvére, aki már nős volt. Az fölnevelte, s abban az időben el lehetett venni a vagyont. Szépen elszedték. Magára íratta a vagyonát, ő nemes Mészáros János lett, a nagyapa meg a világon semmi se. Annak még egy fillért se. Fölnevelte, oszt slusz. Akkor elment cselédnek, meg kapásnak.”³

Gyermekkorában pásztorkodott, fiatal korában csősz volt. Aztán egy ideig a malomnál volt fűtő. Később szerzett egy kis szőlőt (300

* Czövek Judit: A csépai halottlátó. In: Czövek Judit: *Halottlátók a magyar néphagyományban*. Studia Folcloristica et ethnographica 21. Debrecen, 1987. 70-80, 115-116.

1 Csépa, saját gyűjtés. Itt jegyzem meg, hogy erről a halottlátóról írt *Barna Gábor*: Mészáros Mihály, a csépai halottlátó c. tanulmányában. In: *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. (Szerk. Barna Gábor). Eger – Szolnok, 1982. II. k. 337-354.

2 Csépa, saját gyűjtés.

3 Csépa, saját gyűjtés.

négyszögölt). „Ezzel azért csak volt munka.” „Télen, meg amikor látogatói voltak, szakajtókat kötögetett.”⁴

Házatája egyszerű emberre vallott. „Elöl egy rendes épület s nagyobb udvar, de ez másé; csak ezen keresztül, egy rozoga kerítésen át lehet bejutni abba a kis udvarba, amelynek oldalában a falu szélén, egy kis fehérre meszelt házacska áll. Egy szoba, kamra és konyha az egész. A szobában két ágy, asztal, pad, néhány szék s az a karos pad, mit a paraszthelyen kanapénak szokás nevezni. Oldalt üvegszekrényben egy, a tetőgerendáig nyúló primitív Mária-szobor a Jézussal. Az üvegszekrény fekete oldalára rá van írva, hogy Mészáros Ferenc készítette az egészet, aki fia a csépai embernek...”⁵

Tudományát harminc éves kora körül kapta. *Bálint Sándor* a következőképpen örököltette meg az Alföld leghíresebb halottlátójának tudomány-szerzését: „A néphit szerint... magától Jézus Krisztustól nyerte, aki szegény utasember képében kereste föl betegen fekvő hívét. A Mester kijelentette neki, hogy hat napig el fog *rejtőzködni*, azaz halálszerű állapotba fog esni, miközben majd végigjárja a túlvilág tartományait: a mennyországot, a tisztítóhelyet és a poklot. Úgy is történt. Az emberek csodájára jártak, az orvos nem tudta, hogy mitévő legyen. Hiába szóltak hozzá, hiába rázták, nem ébredt föl, csak a hetedik napon. Elmondta, hogy hol járt.”⁶

A csépai ember elrejtőzéséről *Kálmány Lajos* a következőképpen emlékezett meg: „Nem táltosról, hanem emberről, a csépairól írta a Szeged Népe X. száma, hogy azt is megmondja, mi a halott lelkének a kívánsága, mi azt mutatja, hogy a csépai emberről azt tartja a nép, hogy amikor elrejtődzik, összeköttetésbe lép a lelkekkel...”⁷

Az unokák különböző változatban mesélték el a nagypapa tudomány-szerzését. „Fiatal korában a papa itt egyszer elaludt. Aztán nem tudom, hogy nyolc vagy kilenc napig állandóan aludt. Úgyhogy nem ébredt fel soha. Az orvosok kimaratták a fején a bőrt... nem bírták fölébreszteni. Azelőtt nem beszélt a papa senkinek se ilyet. Szóval nem vót állítólag ilyen tudományú.”⁸

Kecskeméti Józsefné úgy tudja, hogy „amikor rájött ez a bűbájosság, kilenc éjjel meg kilenc áldott nap alatt aludt. Az nem ébredt fel soha. Nem

4 Csépa, saját gyűjtés.

5 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 178.

6 Bálint Sándor: *Egy magyar szentember...* i. m. 21

7 V.ö.: Diószegi Vilmos: *A sámánhit...* i. m. 297.

8 Csépa, saját gyűjtés.

temették el, mert a tollat az orrához tartották, és látták, hogy azt mindig fújja. Lélegzett. Meg se meredt, hideg se vót, azért se temették el.” Amikor aztán mégis felébredt „akkor olyan sovány vót, akár a halott. Aztán mikor már olyan állapotba vót, a mamám ott akarta hagyni, azér, mert félt tüle.”⁹ A tudományt többszöri elalvás után nyerte el.

Mészáros András visszaemlékezett arra, amikor nagyapja idősebb korában újra elaludt. „Nekünk a cséplőgépünk mán megvolt. Idele cséptünk a Balázsföldön, oszt akkor onnan gyűttünk fel Péter bátyám, a fia, meg én, az unoka. De már akkor nős vótam. Mikor mán utójára hallottam, hogy aludt, tán három nap is. De előtte mán többször is aludt. Akkor három nap, három éjjel feszt alutt mindég. Azalatt nem történt semmi ővele. Mi virrasztottunk az ágya mellett egész éccaka, mint aki halott. De nem halt meg ott, szuszogott mindég. De nem mozdult meg se, meg nem is beszélt senkivel egy szót se.... Nem szót az semmit utána se, amikor felébredt, nem szót az errül az egész tudományra egy szót se. Viszont halála után mink mindent összekutattunk a lakásába, hogy valami könyvet, vagy valamit tudnánk tanálni, de nem.”¹⁰

Tudományáról később sem szólt a családban. Egy unokájának azonban gyakran mondta: „Fiam! Szerencsés vagy, hogy nem abba az órába születél, amikor énrám rámmaradt ez a baj, mer aszongya, akkor terád maradt vóna. Én azt feleltem neki: – öregapám, de jó, hogy nem akkor, mer én a halottaktul félek! – Na, azt jó van, evvel aztán elmaradt. Hát ő aszonta nekem: – órá maradt ez a tudás, ő akkor kilenc nap és kilenc éjjel kint az udvaron feküdt. Étlen-szomjan. Mikor ez letőt neki, akkor gyött észhő.”¹¹

Külsőre „erős, busás öregember vót. Jó erős, jó vaskos... Erősen őszes, nagyhajú..., barázdált arcú, sovány. Homloka fölöttébb magas, mi a sovány fejet a nagy, juhászos hajjal különös formában mutatja... hangján látszik, hogy nem tűr ellentmondást.”¹²

Mivel gyerekkorában megharapta a nyakát a ló, attól fogva a hangja rekedtessé vált. öregkorára rosszul látott.

Úgy emlékeznek rá vissza, csendes, jólelkű, családját szerető ember volt. „Az biztos, hogy káromkodni nem hallotta az ember – mondta róla

9 Csépa, saját gyűjtés.

10 Csépa, saját gyűjtés.

11 Csépa, saját gyűjtés.

12 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 113-114.

Mészáros András. – Attu nem tanult az ember el káromkodni senki se. Mindig a legszebben beszélt a családjához.”¹³

Egy emberi gyengéje azonban volt. „Láttam egyszer Csépan, éppen a híres csépai embernél, aki a holtakat jövendölt, hogy amint este a szőlőkapalásból a fiával hazatért, másodmagával megfelelt egy nagy tál suhantott levesnek s egy még nagyobb tál mákos tésztának. A szent ember ezen falánkságát azzal magyarázták, hogy ott csak reggel és este szokott enni a mezei nép, délben mindössze csak egy kis kenyeret fal, amit a zsebében magával vitt.”¹⁴

Vallásos ember hírében állt. Nem hiába nevezték a környékbeliek Szent Miskának. „Állítólag szerették a papok, mert ugye ment a templomba, ő látta el a templomot gyertyával... Vót neki egy feszületje a templomban, olyan búcsújáró feszület vót. Olyan kis fehér, azt nagypapa csináltatta, meg ilyen dogot vett a templomba. Ami kis pinz így összegyűtt, azt a templomba költötte el. Nagyon vallásos ember volt a papa, emlékszem rá. Attu nem lehetett egy fenét hallani égisz életibe. Én legalább nem hallottam tüle semmit. Még ha valaki: – Jaj, a fene egye meg! – mondja: – Jaj, gyerek, ne átkozódj! Nem szép az. – Mindig csak a jóra, a vallásosságra intette a népet.”¹⁵ Hívó voltát az is bizonyítja, hogy jó kapcsolatban volt egy öreg zarándokkal, Pál bácsival.

Dékány Teréz is úgy emlékezik vissza rá, hogy az ő egész életét meghatározta, hogy ilyen nagypapa volt. „A természete is olyan volt, mint az élete. Az élet anyagi oldala nem érdekelte.”¹⁶

Ő maga nem nagyon szerette a papokat. Inkább otthon imádkozott, mint a templomban. Így tudják ezt unokái is. „A papokat nem nagyon szerette, nem vót velük rossz viszonyban, de azt mondta, hogy nem mindig azt hirdetik, amit kellene. A papok azt hirdették, hogy pokol van, ő azt, pokol nincs. Azt mondta: minden lélek fölszabadul, ha annak idején tesznek érte. Ezért a halottakért imádkozni kell. A legtöbb a vétkes pap, meg a gyermekgyilkos anya. ő nem ért egyet a papokkal, mert az nem igaz, hogy az Isten tűzzel éget.”¹⁷

Azt a pénzt, amit adtak neki – a mondásért nem kért semmit -, egy Mária szobor melletti perselybe tette, amelyért időnként megjelent egy

13 Csépa, saját gyűjtés.

14 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 171-181.

15 Barna Gábor gyűjtése, Csépa.

16 Csépa, saját gyűjtés.

17 Csépa, saját gyűjtés.

Katonáné nevű asszony, aki ezt elvitte Szegedre, ahol misét mondatott Miska bácsi azokért a lelkekért, akikért a miseszolgáltatást átvállalta.

Miután a halottlátás tudományát megkapta, egész életén át beszélt a halottakról. Egészen addig, amíg fel bírt kelni az ágyból. Dékány Teréz, akihez élete utolsó három esztendejére került, úgy emlékszik vissza: „Folytatta élete végéig, amíg olyan súlyos beteg nem lett. Egész télen is ágyba vót, de azért beszélt. Föliült az ágy szélére, úgy beszélt mindenkinek.”¹⁸

A halottakkal elrejtőzése alatt vette fel a kapcsolatot. Magyar-Szent-Mihályon is azt mesélik, hogy „Csépán van olyan ember, aki megmondja, hogy kinek mit csinál a rokona és ezt onnan tudja, «mert el vót rejtődve».”¹⁹

A család már nem tud arról, hogy mielőtt beszélni kezdett volna, elrejtett-e. Dékány Teréz a lelkekkel való kapcsolatfelvétel más módjára emlékezett. „Amikor ott lakott nálunk, mondotta neki a nagymama: – Nászuram! – mert minden éjfélkor kiment, azt mondta az anyám is, télen is mezítláb, nyáron is mezítláb. Eddig érő hóba is. Mindegy. De pontosan éjfélkor. Hát oszt kérdezték. Először nem mondta, mér megy ki éjfélkor, mért megy ki mezítláb. Aztán mondta a nagymamának: – Hát ki kell menni, mer így találkozok a lelkekkel. – Hát hun vannak? – kérdi nagyanyám. – Hát ő akkor találkozik velük. Ez nálunk is megvolt, míg csak ki tudott menni. Nagymamám kérte: Nászuram, vigyen ki engem is, hagy lássam meg őket! – Mer egyszer reggel mondja neki: – Hogy van nászuram? – Nagyon jól – így nagyapa. – Mér nagyon jól? – Jaj, nászasszony! Erről gyöttek Hajdúék felől, olyan szépen énekeltek éccaka. Nem hallotta? – Nem, nászuram. – aszongya – de egyszer kivihetne mán. Megláthatnám én is, vagy meghallhatnám. – Olyan gyönyörűen énekeltek, de sokan vótak. Jaj, nászasszony, az nem olyan dolog. Maga ott szörnyet halna, ha ott azt látná. Hát azt a véres embert véresen, az agyonütöttet agyonütötte, az akasztottat akasztottan – ilyen állapotában látom.”²⁰ A csépai ember tudósításának atmoszféráját legjobban Tömörkény egyik írásából érzékelhetjük. „Köszönés után csöndesen helyezkedtünk el a székeken az ágy mellett... Az estebéd beszéd nélkül folyt... azután Muladi (ő szállította az érdeklődőket Szegedről) és az ember (a halottlátó) között a szőlőmunkáról folyt a szó. ... Vannak itt most vélemények, előre-hátra, a termésről, a kötözésről, s különösen hosszasan állapotok meg a karózásnál, amely itt még nem általános, végül a

18 Csépa, saját gyűjtés.

19 Csépa, saját gyűjtés.

20 Csépa, saját gyűjtés.

permetezéshez jutunk, amelynek a csépai ember határozottan ellensége. Azt mondja, hogy ismer olyan szőlőt, amelyet permeteztek, mégsem hoz az idén semmit, míg a másikat sohasem permetezték, mégis terem. Ezt olyan komolyan mondja, mint valamely borászati vándortanár. Nem szoltam ellent, mert az öreg egészen logikus alapon áll. Ő ugyanis csak a holtakat látja, a peronoszpóra pedig eleven, s így nem csoda, ha nincs vele ismeretségben...

– Messziről jöttünk magához, jó barátom – mondom...

– A halottaik végett gyűttek? – kérdezte az ember bizalmasan.

– Igen – mondtam –, hogy talán tud felőlük... Ingujiban van az ember, félkönyékkal az asztalon, s mondani kezd:

– Magának látom huszonnyolc halottját. Van közöttük egy hároméves, egy tizenkilenc éves, egy huszonhárom éves férfi, golyó általi halálban, egy negyvenhat éves asszony, gyermekágyban halt el, van egy hatvanöt éves, pirosképű barnás, állásbeli ember, van egy – s így sorra mondta, de olyan gyorsan mind a huszonnyolcat, mígnem legutoljára egy egészen ősz, nyolcvanhárom esztendőes embert látott...

Kis szünet állt be. Azt mondják ugyanis, hogy annak a halottjait is elmondja a csépai ember, aki neki üzenetet küldött. De azt neki nem kell tudtára adni, ő maga szól, hogy »magától izent is nekem valamit«. Vártam hát, hogy ezt mondja, mert csakugyan próbaképpen izent a napám, hogy mondaná meg, az ő halottai mint vannak. De nem szólt az ember az iránt semmit (lehet, hogy nem elég ideig váraкоztam). Mondom is aztán, hogy üzenetet is küldtek neki, amire ismét megszólalt az ember:

– Tudom – mondta. – Annak tizennyolc halottját látom, valamennyi barnás. Van köztük egy négyesztendőes, egy – s így sorra mondta a tizennyolcat. Bajuk – folytatta – egyiküknek sincs, sem ezeknek, sem azoknak. Az a huszonnyolc halott a szentháromság templomában van, emezek pedig a Boldogságos Szűz templomában.

Kis szünet után magyarázólag tette hozzá, integetvén a felkönyökölt kezével:

– Mert nézze, akiknek bajuk nincsen holtaknak, azok nem is lehetnek máshol, mint vagy a szentháromság templomában, vagy a Boldogságos templomában. Akiknek bajuk van, azok nem ott vannak. Hát csak legyenek megnyugodva. Az elsőként, a huszonnyolc halottért egy csöndes misét szolgáltatasson, meg száz angyali üdvözlét mondjon el, a tizennyolc halottért pedig egy csöndes misét meg ötven angyali üdvözlét kell elmondani.

E megnyugtató fölvilágosítások után egy forintot csúszttam a két gyertya közé (misére), s kezelvén Mihály bácsival, távoztunk, honnan utánunk jó éjszakát és szerencsés utat kívántak.”²¹

Mészáros Mihály a nap bármely szakában tudott a halottakról beszélni. „Mindegy vót, hogy mikor mentek hozzá. Amikor gyüttek, ha este, ha reggel. Megmondta: amikor ő fölébredt, hogy ő a halottakról való mondatát soha meg nem tagadja. Ha akasztófa alá viszik se. Mer őneki ezt meg kell mondani. Ezért mindig beszélt, ünnepeken úgy, mint hétköznap.”²²

Nem sokkal a haláleset után már tudott közvetíteni. „Nem tudom, hogy kinek, de már másnap reggel megmondta, hogy meghalt. Majd meggyün az értesítés – mondta -, előre ne mondjátok meg a családnak.” „Az első este után meg tudta mondani, ha valaki meghalt.”²³

Előre tudta, ha valaki ment hozzá érdeklődni. „De estére – vigasztalta meg az érdeklődő Tömörkényt a halottlátó menyé – hazagyön ő. -Biztosan? – Hogyne – feleli meggyőződéssel -, ő azt már odakint tudja, hogy látogatására gyöttek, hát biztosan hazagyön.”²⁴

A nála jártak azt tapasztalták, hogy mielőtt elkezdte a tudósítást a lelkekről, időnként rátekintett az előtte ülőkre. „Úgy mondatik, hogy ez úgy van, hogy mikor valaki így ül előtte, a háta mögött az összes halottai megjelennek, s a csépai ember azokat sorról-sorra látja. Látja, hogy milyen sorban vannak, látja korukat, hajuk színét, és annyira látja őket, hogy bizonyos esetekben a haláleset módját is meg tudja mondani.”²⁵

A „tudósítás” megkezdéséhez tartozott az a kis ceremónia, mely alatt egyik unokája meggyújtotta a gyertyákat, melyek az üvegbe falazott Mária-szobor előtti feszület két oldalán álltak. „Ezeket kénes masinával meggyújtotta a gyerek, s mindössze ez volt az egész aktus, amivel a vacsora utáni padozatlan szobát ünnepélyes formába akarták emelni.”²⁶

Amikor látogatóinak beszélt, akkor a családtagok nem mentek ki a szobából, vagy a vendéget nem vezette máshová. Így a tudósítást a halottakról mindenki végighallgathatta. A lelkekről röviden beszélt. „Lefelé nézett, nem az illetőre. Összekulcsolta a kezét. Nézett lefelé a földre. Vót egy nagy Máriaja, avval szemben ült.” Előfordult, hogy amikor jöttek hozzá, szakajtót kötögetett, ilyenkor nem hagyta abba foglalatosságát,

21 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 171-181.

22 Csépa, saját gyűjtés.

23 Csépa, saját gyűjtés.

24 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 179.

25 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 180.

26 Tömörkény István: *Munkák...* i. m. 180.

„a lába között vót a szakajtó, csinálta, szurkálta. Meghuzigálta a tűjít. Közben meg mondta a mondókáját. Ahogy a halottakról beszélt, abban az előadásmódban nem volt „semmi komédiásság”.²⁷

A legfiatalabb unokája mesélte, hogy „csak természetesen elbeszélgett az érdeklődő családtagokkal, mint mi ketten. Semmi egyéb. Elmondta a nagymamáig visszamenően, hány testvér, hány gyerek halt meg. Megmondta, milyen körülmények között halt meg, milyen ruhában van eltemetve, hun van szemőcse, hun van anyajegye, van-e kívánsága a halottnak. Tegyenek érte, hogy hamar felszabaduljon.”²⁸

Egy időben a halottakat is meg tudta mutatni azoknak, akik látni akarták azokat. „Volt egy sötét kamra, ahol megmutatta a halottakat, de már akkor nem mutatta meg, meg volt tiltva, mert valaki összeesett s meghalt, mikor meglátta a halottját.”²⁹

De nemcsak otthon, hanem kint a szőlőben is mondott a hozzá menőknek. „Mikor gyüttek, akkor sokszor vót úgy, hogy nem vót otthon a nagyapa. Mer ő szeretett a szőlőbe tenni. Vót kint egy kis gunyhócska, abba tanyázott. Oszt oda kellett kivezetni az asszonyokat, akik gyüttek hozzá. – Na, hát ők nem mennek haza anélkül, hogy ne tudjanak meg valamit a nagyapától. Vezessük ki őket. Persze nagyanya nem ment velünk, hanem a gyerekeket erre felhasználta. Mi meg örültünk neki, mert mindig adtak egy pár fillért érte nekünk is. Hát aztán így ment ez a gyerekeletünkben.” Ilyenkor aztán Miska bácsi „leült a kukoricafődre, vagy a szőlőbe, ott elmondta, amit akart.”³⁰

Inkább asszonyok voltak az érdeklődők. Elsősorban a környékbeli falvakból (főleg Kunszentmártonból, Cibakházáról), de az ország sok területéről felkeresték (Szeged környékéről, Szegvár mellől, a Dunántúlról). Híre eljutott Erdélybe. „Erdélyből is gyöttek. Az uram Erdélyben vót katona, határvadász vót. Oszt még ott is emlegették. Az uram mondta, kérdezték tőle, hogy hova való. – Jaj, van-e még az öreg léleklátó Mihály? Mihály bácsi? – Megvan még – aszongya. – A nagyapám.”³¹

Sokan keresték fel a háború alatti években. „Nagymamámtól hallottam, hogy amikor nagyapám háborúba fogságba került, két éven át nem írt levelet. Nagymamám elment Mihály bácsihoz. Mivel ismerte, mondta

27 Csépa, saját gyűjtés.

28 Csépa, saját gyűjtés.

29 Csépa, saját gyűjtés.

30 Csépa, saját gyűjtés.

31 Csépa, saját gyűjtés.

neki: – Rózám, legyél nyugodt, nem láttam a lelkek között. Nem halt meg. Él. Valami olyasmit mondott, hogy nagyon sok ember között van. Csakugyan, amikor nagyapám hazajött, akkor mondta, hogy sokan voltak együtt, mert egy uradalomba kerültek. – Sok fehérnép között van. – Amikor nagyapám hazajött, akkor mondta, hogy sokan voltak együtt, mert egy uradalomba kerültek.”³²

Még a háború után is érdeklődtek nála eltűnteikről. „Nyáron Cserkében voltam. Hát ott érdeklődtek a fürdőben az egyikőtől, a másiktól, hogy Mihály bácsinak él-e valakije. Én nem mondtam, hogy az unokája vagyok. Egy mesélgette: katonatiszt volt, huszonnegyben leszerelt és a szülők mindig mondogatták, hogy el kellene menni Mihály bácsihoz Csépara. – Így mesélte a bácsi. Hát – aszongya –, rossz idő vót, ősz vót. Egy másik társával mentek. – Gyere, menjünk el az öreghe. Megforgatjuk az öreget, hogy az mit tud? – A háza kis alacsony, nádas ház volt. Jó nagy szoba. Tisztaság. Vót egy hatalmas nagy asztal, keresztbe a lába. Azon vót a vizes kanta. Azt nézte a nagyapa, ők azt hitték, hogy onnan jön a tudomány. Aztán mondták, hogy őket azért küldték, mert a Mihály bácsi tud a halottakról, nekik mondjon valamit. Az pedig beszélgetett nekik a testvérekről, erről, arról. Nagyszülőkről. – Vót magának egy rokona, egy katona. Az orosz fronton halt meg, egy társa agyonlőtte.”³³

Előre tudta, kiről akarnak tudni. „Nem kérdezett az különösebben semmit a hozzá menőktől. Megmondta már neki előre, amikor az asszony azt mondta: – Mihály bácsihoz jöttem, szeretnék érdeklődni. – A fiáról, ugye lelkem? Mer akkor meg ekkor halt meg a fia, hosszantartó betegségben. Pontosan, még azt is megmondta, hogy milyen ruha vót rajta, mikor temették.”³⁴

Megmondta, ha egy lélek megjelent a családnál éjjel. „Egyszer eladtunk egy lovat. Azt mondja éccaka anyósom: – Jaj, Józsi, gyött valaki a pizér, mer rácsaptak egy nagyot az ajtóra. Mer kupecoknak adtuk a lovat. Hát, másnap átmentem Mihály bácsihoz. Azt mondta: – Marcsa! Nem vettetek észre valamit az éccaka? – Dehogynem, Mihály bácsi! – mondom. Jártak az udvarunkon, mer attuk el a lovat, oszt féltettük a pénzünköt. Aszongya: – Nem, fiam, nem az vót. Hanem egy hozzátartozó. Aztán

32 Csépa, saját gyűjtés.

33 Csépa, Barna Gábor gyűjtése.

34 Csépa, saját gyűjtés.

mondta, hogy a férjemet nagyon várta az unokatestvérem, Fialka Gyuri, míg beteg vót. De az nem ment. Az jelent meg nálunk.”³⁵

A megjelent lelkekért misét mondatott Mihály bácsi. „Más esetben, hogy átmentem, azt mondja: – Marcsa! Mondd meg az apádnak, hogy nem tudok megszabadulni itt az ivadékjaitól. Hogy mondjam meg az apámnak. És hogy csináltasson egy csendes misét. Hát, mondtam is én édesapámnak, de olyan könnyen hagyták, akárhányszor átmentem Mihály bácsiho: – Nem mondtad meg apádnak? Megmondtam én! – No, oszt egyszer édesapám meg is csináltatta, csendes misét, aztán nem vót nálunk semmi.”³⁶

Az álomban sokat megjelenő lélek ellen „praktikát” is alkalmazott. „Tizenöt éves voltam, mikor anyámmal voltam ott, nála. Az apjáról akart tudni, mer mindig vele álmodott. Adott anyámnak valamit, egy üvegebe. Szentője be azzal a szobát felülről. Aztán sose álmodott vele.”³⁷

Unokái tudnak arról, hogy gyilkost is leleplezett. „Egy farsang reggelén volt, hogy egy barátnémmal készültünk. Megjött a barátnőm is, a Dékány nagypapa barátja is, na ők együtt mentek. – Hát mi még ráérünk, mer korán van, hát osztán beállít egy úriember. Hát begyűtt, beköszönt: -Jó reggelt! Kicsit fölényesen beszélgetett, aztán mondja, hogy Mihály bácsit keresi. Az itt van? – Itt. – Azért, mert az biztos, hogy nagypapa soha nem urazott senkit. Az aszonta jegyző úr, ha hivatalos ügybe vót, de aki odagyűtt, annak csak aszonta: – Jó asszony, jó ember. Nem titu-lázott meg senkit.

– Jó ember, én vagyok! Ha így gyűttek, akkor mindenki előtt is így beszélt. Nem vót probléma abba, ha valaki ott vót, az én szüleim, vagy a többi testvéreim is bent vótak. Mink gyerekek meg egy sarokba félrehúzódtunk, mintha mink nem is lettünk volna bent. Mondja nagypapa anyának: – Rozi, kimehetnének a másik szobába? Anyádék mán felkeltek? – Azt mondja édesanyám: – Édesapám kimehetnek, hát mér ne. – Nem tudták, hogy mér köll nekik a másik szobába kimenni. Hallgassuk mán meg, mér mentek ki ezek!

– Mondja: – Mihály bácsi, én azért gyűttem, hogy énnekem valamit mondjon a halottaimról. – Hát oszt sorolja neki, hogy az egyik az édesanyja, meghalt. Az édesapja meghalt. Az milyen. Az édesanyja elég jó lelkiállapotban van, az édesanyjának nincs semmi kívánsága. Az a fölszabadult lelkek közé tartozik. Az édesapjáért tenni kell valamit, azé valami

35 Csépa, saját gyűjtés.

36 Csépa, saját gyűjtés.

37 Csépa, saját gyűjtés.

jótekonyságot tenni kell. Hát osztán mondja: – Van magának egy testvére is. – Igen, öngyilkos lett. Azt mondja neki nagyapa – azért vitte ki a szobába -: Az nem öngyilkos lett, hanem azt maga lótte agyon. – Akkor tiltakozott kézzel-lábbal. – Hát meghalt. – Nem, nem – nehogy azt higgye jó ember, én nem jelentem fel. Nekem arra nincs fölhatalmazásom. Én ezt magának megmondom, ezt maga ölte meg. Ez magának borzalmas vétke, hogy maga a testvérje borzalmas körülmények között van. Száz Miatyánkot mondjon el. Píze van, de nehogy fogadjon egy asszonyt, aki maga helyett elmondja. Maga tiszta szívből, lelkiből mondja el azt a száz Miatyánkot. Akkor szolgáltatson szent misét, adjon a szegénynek. Csak jótekonyságot. – Mer hát minden esetben kiemelte a szent miseáldozatot. Ami a legtöbbet tesz az a szent miseáldozat. Nagyon szelid lett az ügyvéd bácsi. Könnyörgött neki: – Mihály bácsi! Kínálta neki a száz pengőt. – Én magától még egy fillért se. Az ügyvéd nagyon szelid lett, félt, hogy föl találja jelenteni nagyapa őt. Aztán mondta nekünk nagyapa, egy szót se, még azt se, hogy itt járt.”³⁸

Sok hiedelemtörténet szól arról, hogyan tették próbára az öreg tudását. „Itthon vót egy gazda, Dómján Jenő. Nagygazda vót. Az valami iskolatársaival fölkereste, hogy ő elgyün, megnézi azt az öregembert, hogy ugyan miből beszél a. Hipnotizál, vagy tudja isten. Hogy így beszélgetett a halottakrúl. El is gyüttek. Dómján meg a barátja. Elgyütt tudakolózni. A füleimmel hallottam, amikor odagyütt hozzá valaki, akkor megkezdte a nagyapa: – Maguk tudakolózni gyüttek énhozzám. – De Domjának és a barátjának egy szót sem szólt. Hát, hogy öregapám nem szólt semmit, egyszer megszólalt Dómján Jenő: – Mihály bácsi! Mi tudakolózni gyüttünk vóna! – Arra azt mondja nagyapám: – A, maguk nem tudakolózni gyüttek, maguk próbálni gyüttek! Kipróbálni emgem, hogy miből tudok. – Szépen eleresztette őket, hogy az isten áldja meg.”³⁹

„Vót ő papi törvényszék előtt is, azért mert beszélt. Kezdetben vót itt egy pap, az nem hitte el, hogy amit ő mondott, a halottakról mikor elmentek hozzá. Osztán ennek a papnak meghalt az édesanyja. A pap ágyánál egy Szent Anna kép vót. Ez egy reggel megfordult, befelé. Másnap reggel meg kifelé fordult. A második reggel azt mondja a szógálónak: -Menjen ki Miskához, oszt kérdezze meg, az a Szent Anna kép mér forog ott, az ágya fölött. Mondta neki: – A Szent Anna kép megforog, de nézze meg, hogy nyolc malac helyett kilenc eszik a vályún, azt is nézze meg. Mert a

38 Csépa, saját gyűjtés.

39 Csépa, saját gyűjtés.

rengeteg ételt, a drága ételt megfőzték, de ha egy szegény bement, egy falatot sem adott neki, ott élt az anyja a vályúnál a malacokkal, ő vót a kilencedik malac. Így megüzente neki. – Hát persze feljelentette a papi törvényszék előtt. Vácra kellett neki menni. A püspökségre feljelentette. Hát bizony, jól körülfogták, jó néhány pap vót, aki körülfogta. Kérdezték, hogy mit tud? MÉR mondott ilyet a plébános úrnak? – Mondta, azért mondtam, mer ez igaz vót. Odaküldte a szakácsnőt, hogy a Szent Anna kép megfordult. Hát én meg megmondtam, mér fordult. – Aztán akkor minden papnak kellett valamit mondani. Mindenkinék vót halottja, mer az élőkről nem tudott semmit. Se jósolni, mer kérdezték, de nem foglalkozott az olyasmivel. És hogy ott a törvényszéken elmondta mindenkinék, amit tudott a halottjaikról. Azt mondták: menjen haza bácsi, és mindent, amit csak tud, mondja. Nem lett semmi baja.”⁴⁰

Amikor még egy alkalommal tiltották, be is zárták. De hiába, mert „különleges” képességével az ajtók is kinyíltak előtte. „Rázárták, becsukták rá az ajtót. Rátette a kezit az ajtókilincsre, kinyílt, de mán be nem csukódott. Ha egy gyerekéhez ment, akkor csak úgy ment be, ha biztos vót benne, hogy otthon vannak. Ugye télen zárva van az ajtó. Mer hogyha nem vót biztos, akkor az ajtó nem csukódott be. Ezt is tudom, mer ez meg az apámnak a testvérjével történt. Hiába is csukta vóna be az ajtót.”⁴¹

A hiedelem úgy tartja, tudását átadta „egy női személynek”. Egyesek szerint egy cibaki lánynak: „Az a nő kijárt a temetőbe, a Mihály bácsi sírjához. És tán úgy adta át.”⁴² Azt is mondták, Kecskeméten lesz egy, „az beszél majd, ha nagypapa meghalt”. Gyakran mondogatta: „majd Kecskeméten megszületik az utódom – mondta –, Kecskeméten.”⁴³ Egy harmadik változat a tudomány örökösét a mezőtárkányi asszonyban vélte felfedezni „Az járt ide, amikor a mi nagypánk beteg lett, a Miska bácsi... Beszélgett is ott, ahogy a betegágyon feküdt a papa. Majd azután, hogy meghalt, utána elgyött hamarosan, másnap, vagy harmadnap, ahogy meghalt... Kérte Rozi nénénket, hogy engedjék be a papához, mer ő beszélni akar vele. – Édes csillagom, nem lehet már vele beszélni, mert már meghalt. Tegnap halt meg. Őneki akkor is beszélni kell vele. Hát oszt őneki ígérte a Miska bácsi a Mária szobrot, ő lesz az utódja Miska bácsinak. Hát osztán elvitte a mezőtárkányi asszony a Mária szobrot...”⁴⁴

40 Csépa, saját gyűjtés.

41 Csépa, saját gyűjtés.

42 Csépa, saját gyűjtés.

43 Csépa, saját gyűjtés.

44 Csépa, Barna Gábor gyűjtése.

Irodalom

BARNA Gábor

1982 Mészáros Mihály, a csépai halottlátó c. tanulmányában. In: *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből. II.* (Szerk.: Barna Gábor). Eger – Szolnok, 337-354.

BÁLINT Sándor

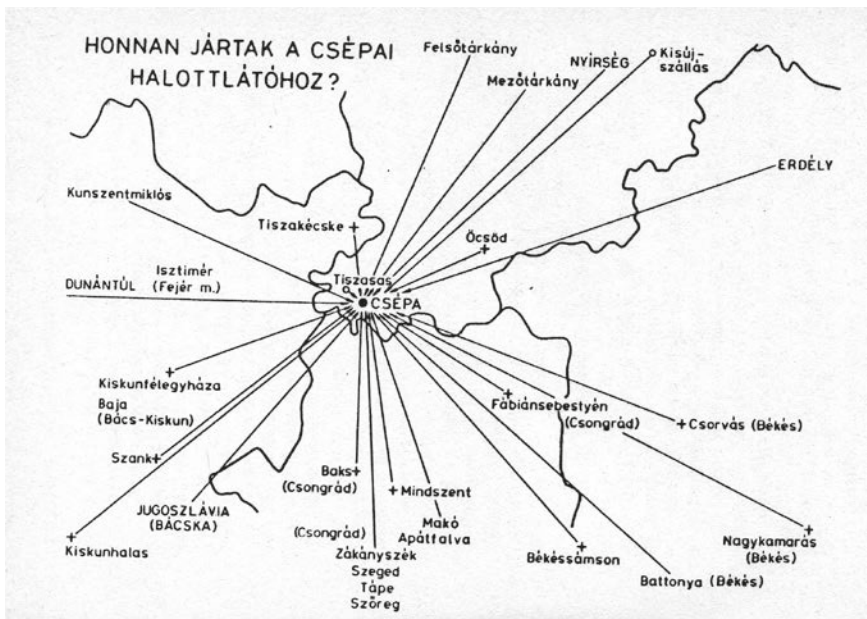
1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza.* Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos

1959 *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest.

TÖMÖRKÉNY István

1963 *A holtakat látó.* In: Tömörkény István *Munkák és napok.* Budapest.

Czövek Judit adatfeltárása alapján

ECSÉDY FERENC

LÁTOGATÁS A CSÉPAI LÉLEKLÁTÓ EMBERNÉL *

Nagy híre volt egy embernek, hogy látja az elhaltak lelkét, beszél velük, üzenetet küldenek általa a másvilágról, hogy hogy vannak, hogy voltak meglepődve a temetéssel, hány gyertya és koszorú volt, még a koporsó színét is meg tudta mondani. Messze földről jöttek hozzá megtudni, hogy hogy vannak az elhalt rokonok a másvilágon. Nagymamám beszélt el igen népiesen, hogy az ő sógornői, Barna Kata, Magda és Eszter, mikor a szüleik elhaltak, elmentek Csépara gyalog, vagy 16 km, a látó emberhez. Kata néni mindenben benne volt, minden bajra tudott orvosságot. A híreket hozta-vitte. Házasságot közvetített, mint *gyalog ördög*, még *kakasherélő* is volt. Egy nap elindultak. Úgy félúton megpihentek egy árokparton. Az árokban víz volt, a lábukat megmosták. Mikor Kata néni leült, nagyot fingott és azt mondta: „No, ezt adom én annak a látó embernek, ha nem mond igazat!” Pihenés után mentek. Csépara értek s csakhamar megtalálták a látó embert. Az a kapu előtt fogadta őket, kérdezte honnan jöttek, mi járatban vannak. A látó ember jól megnézte őket, különösen a Kata nénit. Végre azt mondta, hogy maguk ketten, Magda és Eszter bejöhettek. A Katának meg azt mondta, hogy maga maradjon kinn, oszt tartsa meg magának azt, amit nekem akart adni. A Kata nénit a guta környékezte, hogy ez az ember nemcsak a holtak lelkét látja, hanem az élőkét is. Hallja, tudja, hogy mit mondanak felőle, ha mérföldekre távol is vannak tőle. Szégyenletében a föld alá szeretett volna bújni. A két nővér megkapta az üzenetet. A szüleik jól vannak a másvilágon, imádkozzanak, misét mondassanak, gyertyát égessenek a halottak napján. Hosszú évekig emlegették, hogy

* Ecsédy Ferenc: Látogatás a csépai léleklátó embernél. In: Ecsédy Ferenc: *Kunszentmárton száz év előtt*. (Kézirat, részlet) Ecsédy Ferencsel Barna Gábor beszélgetett. Részlet Ecsédy Ferenc visszaemlékezéseiből, Kunszentmárton, 1980. – A szellentős történet az egyik legtipikusabb, földrajzilag is széle körben elterjedt hiedelemmonda a halottlátóval kapcsolatban, bár a Magyar hiedelemmonda katalógus ezt még nem közli. Vö: Bihari 1980. 96-98.

hogy megjárta Barna Kata a látó emberrel. Viszont annak meg nagyobb híre lett.

Akik voltak nála, beszéltek, hogy a szobában asztal és több szék volt. Az egyik sarokban állt egy fatörzs, az ágak úgy voltak levágva, hogy felfordítva mintha kéz, láb lett volna, hogy abban jelenik meg a lélek. Nem árulta el a titkát.

Egy bizonyos, hogy ő nem látott lelkeket. A túlvilágról fogalma sem volt, a fatörzs csak titokzatosságként volt ott, hogy a látogatók komolyan gondolkozzanak. Ő egy gondolatolvasó volt, akik vele szemben voltak, azokból ő kivette a gondolatukat, úgy beszélt, hogy azok hitték, vagy amit az elhaltakról gondoltak. Nem kért díjazást a látomásaiért. Amit adtak, elfogadta. Volt olyan, aki azt mondta előbb valahol, hogy ő úgy sem hiszi az egész látomást, azt be sem engedte. Nem zsarolt, nem ijesztett ördöggel, poklallal senkit. Mint szegény ember halt meg. Pedig olyan tehetséggel Amerikában a Barnum cirkuszban világhírű gazdag ember lehetett volna.

Csépai halottlátó – Mit hallottam a léleklátó emberről? Hát és azt megírtam neked, hol vannak azok az iratok? Azon kívül, hogy mit tudok még róla. Hát én csak azt tudom, amit akkor beszéltek. De különösen, amit nagyanyám mondott el, hogy az a Kata néni hogy járt azzal az emberrel meg a két testvére, hogy Kata nénit be se engedte, mivel azt mondta, hogy finggott és hogy azt adja az embernek, ha nem mond igazat. Szóval ő kételkedett. Ez mutatja, hogy ő a gondolatát már a kapu előtt kivette, tudta, ugye hogy ez nem hiszi el, amit ő mond. Ezt be sem engedte. Kiolvasta, hogy az a fingra gondolt akkor. Azt akart neki adni.

– *Honnan volt a tudománya?*

Honnan volt a tudomány? Ez rejtély. Te már láttál gondolatolvasókat? Jártak vendéglőbe, meg cirkuszba, meg más előadásokon. Jó, de ezek megfogják a kezét és akkor megmondja, hogy mit gondol. Pl. én itt voltam egyszer, 1929-ben, a Körös szálló, akkor vendéglő volt. Volt egy ilyen gondolatolvasó. Egy régi ismerős volt velem, mikor jött oda, mondom neki, hogy ha idejön, gondolja, hogy itt van az én útlevelém és vegye ki azt. Megfogta a kezét, nézett rá, stb. és akkor nyúl az én zsebembe és veszi ki az útlevelet. Ez egy különleges tehetség. Ez az ember (a csépai ember) már a kapu előtt látta, hogy melyik hisz. Mert csak olyant engedett, aki hitt. Hitte, hogy ő a lélekről beszél stb. Ott volt hátul egy fatörzs, őszinte hogy ő azt nézi. Hogy abba jelenik meg a lélek. Nem azt nézte! Hanem aki ott ült vele szembe, annak a szemét, a homlokát nézte, abbul kiolvasta,

hogy mire gondol. De ez nem érintette, ez nagyobb tehetség volt, mint aki érint.

– *Nem valami boszorkányos dolog volt ez?*

Hát erről ... mivel ez az ember, ahogy én hallottam, hogy ez nem ajánlt ilyen boszorkány históriát, nem gyógyított, csak hogy az elhaltakról beszélt. A vele szembe levő tudta, hogy milyen koporsója volt, hát azt gondolta, hogy az fekete volt. Mindjárt tudta, hogy a koporsó fekete volt. Így azok csodálkoztak, hogy hát honnan tudja azaz a ember? De ott volt (a kérdező), ha nem volt ott, nem tudta. Szóval azoknak a gondolatát ki tudta olvasni. Anélkül, hogy hozzáért volna. Azért volt nagy tehetség. Család volt, mert amit mondott, majdnem mind egy kaptafára mondta: hogy a túlvilágon jól vannak, misét mondassanak, imádkozzanak. Hát ezt mindenki tudja mondani, ugye. De ő ilyeneket (is mondott), hogy a vagyont kire hagyta, hogy mindaz, amire azok gondoltak, azt ő ki tudta (találni).

– *Jártak hozzá Kunszentmártonból sokan?*

Jártak. Még az én időmben is. férfiak, asszonyok is, minden. Most a Micivel beszéltem, azt mondja, ő is emlékszik, hogy Csongrádról jártak Csépara a léleklátó emberhez. Nagy híre volt. Hát ugye még ez a Kata néni esete, inkább még nagyobb híre lett annak az embernek. Mert azok azt hitték, hogy ez valami isteni módon tud ilyesmit, hogy mint az Isten látja mindenkinek a bűnit, minden, hogy ez is látta, hogy az az asszony őellene gondolt, hogy nem hitte, hogy a halottakat látja, hogy a lelkeket látja. Nem láthatja senki. Ő éppen úgy elhal, mint más ember elhal, de gondolatolvasó tehetség volt.

A MAGYARPÉCSKAI PLÉBÁNOS LEVELE, 1912

362. sz./1912. A magyarpécskai plébániai hivataltól

Főtisztelendő Plébánia Hivatal
Kúnszentmárton

Van Főtisztelendőség közelében valami „Csimpa” nevű község, és abban egy jövendő mondó öreg ember, valami „Mihály bácsi”. Így mondják ezt híveim, akik közül többen tudtom nélkül nála jártak és most győzik eléggé mesélni, hogy mint mond meg minden elhalt hozzátartozóikról, hogy már kiszabadultak a purgatóriumból, hogy ez meg ez mert itt sokat szenvedett, csak másfél évig volt a tisztító tűzben és így tovább.

Nagyon kérném, kutassa ki ennek az embernek kilétét, és műveleteit és hívja fel rá az egyház megyei hatóság esetleg a világi hatóság figyelmét, mert hányat elbolondíthat ez az ember, ha már ilyen távrolól is mint az én plébániám elzarándokolnak hozzá?!

Szíveskedjék megírni, mi van a dologban.

Magyarpécska, Aradmegye, 1912. szept. 10-én

Tisztelője

Olajos József
esperes plébános

362.31
1912

A magyarpécskai plébánia hivatalától.

Főbizteltendő Plébánia Hivatal.

Hírnemzetmentés.

Van főbizteltendőségem közelebben valami, Eszinyga "nevi"
Kérésig, is abban egy jövendő" monda" íves ember,
valami "Miklós" bűnsi. Így mandjált est híveim, 4
Neki könt közeben keletem nélkül más jövelet is
most nem ajánlók eleggé merészt, hogy mint mondt
meg mindent et hullt hurra-teret-teret, hogy mai
Pörszabakulhatk a jurgakosimunkat, hogy ez meg ez
most itt sokat nevedelt, csak miszget evig volt
a könt könt bűnsen 9 isz kavált.

Nagyon kérem, Kérésig hi emelt az embernek
Közelet is művelés, is hívni fel az az egyházi
megyei Kérésig esetleg a világi Kérésig fegyveres,
mert hányat elhatározhat az az ember, ha mai
ilyen körülmények mint az a plébániai is elvárando-
Kérésig hurra?!

Grives Redjéti megírni mi van a dolgotban.

Magyarpécska, Madzagye, 1912.zept. 10.én

Lisztelje
Olajos József
esperes plébánia

A 19-20. század fordulójának leghíresebb tiszazugi embere *Mészáros Mihály* volt, a csépai halottlátó. Különleges képességének híre, miszerint kapcsolatot tud teremteni az elhunytak lelkével, messzi földről vonzotta hozzá a halottaik felől érdeklődő embereket. Működéséről legértőbben Bálint Sándor (1904–1980) írt, legszebben pedig az író, újságíró, néprajzkutató, régész, múzeum- és könyvtárigazgató Tömörkény István (1866–1917) *A holtakat látó* című novellájában. Ennek címét választottuk az író születésének 150. és halálának századik évfordulóján a csépai léleklátóról szóló antológiánk címéül.

Barna Gábor

A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI 29.

VÁROSTÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI TANULMÁNYOK 12.